

PA 1-200
 819 K34/82 H. M. Mohlabe, K34/82.
 Ancestor cult, Bethany Mission,
 Sekororo's tribe P.O. Richardsdal,
 ind. £6-10-0 25-5-1948.
 29 JUL 1948

Loa badimo.
Môya. Môya, ke motho, ba swanetsa wa-
 ntlcha môya byalo ka ngwako, byalo ka ge
 bare, ngwako ge motho a le ka gare ga
 ona, o ka seke wa wa. Ge motho a ka
 tšwa ka gare ga ngwako, ngwako o
 swanets'e gore o we. Ke go rialo mo
 we bara, motho, ge môya wa bophelo
 o sale ka teng ga motho, motho wa phela
 ge môya wa bophelo o ka tšwa ka teng
 ga motho, motho yowe o swanets'e go
 hwa.

Dingaka, môya o we wa bophelo
 dingaka, goba didupê dia sitwa gore
 ge o tšwele mothong, gore di o boetš'e.
 Byalo ka tšona dingaka di ntlagêla ke
 môya wa bophelo, mafello ga momô-
 ya o tlogile ke gore ba isê ngwako le
 biteng. Môya lo we wa bophelo o di-
 le ke Huwane (hwebeane).

Madi a monna le mosadi, madi ana a bo-
 na a bopa fêla setopo sa motho, bya-
 lo, huwane, a tšencha môya wa gagwe
 gore motho a kgone go phela. Mohlang
 o we mong hwebeane a bitago môya
 wa gagwe, ke moka go fedile, madi a

monna le mosadi a we elego seka sa motho
ba swamehē go bolokwa.

Popelong, monna le mosadi, ba bataga-
na, byalo madi a bōna a dira setopo sa
motho, ge e sale madi fēla ke ge mosu-
di a fitile ke kgwedi le kgwedi ya
bobedi, kgwedi ya boraro ke moka se-
khop topo sa motho se fedile le mō-
ya o šetšē o tšene ka teng ga setopo
sa ngwana. Ke moka byalo ke motho
madi a mosadi a sale bogale.

Mōya wa bophelo, ge moye wa bophelo e
ka šitwa go tšena, popelong, ke moka mo-
hlang o we, kgwedi ya boraro goba ya bo-
bedi e fihla, mosadi o tla fulutšā madi.
Ke gore, mōya o we elego motho a wa
tšena popelong ya namane.

Gophuma, mosadi wa phuma ge a
šetšē ana le kgwedi tšē tharo goba tšē
nne, ka baka la gore ebe ele motho ke
gore mōya ebe o tšene. Le namane ge
yo tšwa ka teng ga mmayōna o tla hwe-
tšāna gore ebe e motho, a bile a tšebēga
bonna le bosadi. Ge ele mong mōya wa
bophelo ōna, le yēme mmago namane
le ge o e tšwa namaneng a ka seke
a o kwa.

Ngwakhō

ngwako ke setopo sa motho, motho ke moyo,
ngwako o ka hlagala byang le byang, yaba
mong wa ngwako o sale ka gare ga ngwa-
ko, ngwako o ka seke wa wa. Ngwako
wa ruzlêga mabyang byang le byang gwa
šala dipallô dibônala, motho a no fêla
a kokobane ka gare ga ona. Dipallô ke
dihlakori, batho ba ba ba tenwa go o ka ng-
ngwako, mohleng o we mong wa ngwako
a tšwago ke moka ngwako o wa wa.

Mabapi le gophuma, ke gore go bat-
kwa ke malwetš'i a, Komêlô, ke bo-
lwetš'i byowe, madi a monna le mo-
sadi a karego ke bopa motho, kemoka
are go feta ke kgwedi ya mathômô
ka kgwedi ya bobedi a goma a bôna
kgwedi. Bolwetš'i byowe bothibêla go-
re moyo wa bophelo wa seke wa tse-
na.

Jo tšwa ga moyo, mmele, motho a kare
a babya kudu, byalo, gore moyo o tšwe ke-
moka motho o wa hwa. Moyo o ka seke
wa o bôna, bare ge moyo o e tšwa lethwa
lo le a kgogga, ka morago ke moka madi le
ôna a êma, ka moragonyana mmele o
thoma go tonya, kemoka motho o le tloge-
tš'e. Moyo ke huwane ka gobane le yêna
o ka seke wa môna ka mahlô, o nokwa

leina la gore gona le hwebeane, empa ga gona motho yo a kilego a mōna.

Motagiwa, motho le ge a ka tagwe byang le byang, ge motho a mohwetsana mowe a tagilwego, a leka go matoša ka mokgwae o we a ka ngonago, empa a mōšita. Gore motho o saphela o tla bōna ka ge motagwi a ōna, le madi a gagwe a sepela, ke gore motho yo we o saphela, o diō kata ke botagwa fēla.

Mabyale Mabakane, ore, motho ge a tagilwe, a robetšē, bošego goba ke ge ele moregare, mowe borokong, bya gagwe bya botagwa a lōre selo. Go byalo ge a kare a sepela a kkuya ke lefika, o tla fokwa e ka a gobala. O tlabu aya gorōbala a sakwe bohloko, lebaka le we a phafoga go ka lona, ke gona a tla kwaga bohloko, ke lebaka le we a tla thōmago go gopola gore o dirile keng.

Madi a motagiwa, ke gore madi a motagiwa a sepele ka molaō, empa kudu ~~da~~ kudu kudu kudu ke gore se we se šupa go ke gore a kwe bohloko. Ke tšela e ngwe ya lehu, le ge byalwa de sehlare, batho ga ba kgone go bonwa ka molaō. Motho ge a nwele byōna, le noka e tletšē wa tšela.

Byalwa a botswale le pyêgu, Mantšôbô -
Dhobetsane, ke lebaka la mo ba enwa me-
 rula le diphepha. Baile ba le mašemong pu-
 la e kgolo ya tšela na, noka ya mongwana ya
 tšela. E rile ge letsatši le e ya madikêlo
 pula ya khula, batho ka moka ba gopolago
 ya gae. Baile ge ba fihla nokeng ba hwe-
 tsana gore noka e tletše. Mogalabye yowe
 wa ga Dhobetsane a fihla a leka go ten-
 tsalha leoto ka gare ga metsi, batho ba ba
 ngwe ba leka go mogaretša gore metsi ke
 a mantši, monna a seke a ba theletša,
 oile ge a lokêla leoto la bobedi ke moka
 meetsi a motšea.

Lehu la mohuta o we ke le lethata ku-
 du, ka gobane ga go tsebege ga botsege
 môya wa mohu, o ê o sepele byang. A
 tšwêla pele le gore go byalo ka ge motho
 a ile a tšea ke kwêna, ke lehu ka letee
 le ge motho a ile a kgangwa ke meetsi.

Kwena le gokgangwa ke meetsi, môya ona
 wa bophelo wa tšwa ka gare ga metsi
 ka gobane o bōna ka meetsi a dira di-
 puwe. Dipuwe tšê we dišupetša
 gore môya o tšwile mmeleeng.

Lehu la marumung.

Lehu lena le byalo ka lehu la meetsi, ka
 batla la gore lebitla la gagwe a ba le tsebe.

motho wa go tšea ke metsi go kušone
 be ka molata ba ba ba mohwetsana ma-
 khukhung, ke moka ba swala baya gobolo-
 ka. lehu la ntsweng ka tšatši le lengwe
 ge ba ile ba fenyā dira ba ka gonyana
 go fihlêla ba gobōna, ke moka ba goboloka
 gana mowe. le ge gole byalo le bitla laga-
 go ba ka seke ba le tšeba, ba we ba le
 bulukileng bona ba go tšeba, fêla ga se
 gantši mowe ba kayago ba šupa motho
 ka morago ga sebaka.

Mōya.

Mōya wa bahu ba mohuta o we, ge mohu-
 ana le pelaêlō, mōya wa gagwe o swane-
 tšē go tšena ga yo mongwe wa leloko la
 gabo, goba ga motlogolo. Mōya o we o tše-
 na ka ditšela tšē, ngwana gogana leina,
 bolwetši, mōya wa matimone (malōpō),
 le moopa.

Goganiwa ga leina ke ngwana.

Motho a tlele ke gogana leina mola e
 le yo motlogolo, ngwana o tloga a tšoma
 gogana leina a sale ka ngwankong, le ge
 a tšwetšē ntle, o tšwela pele le go
 gana leina, le we ba duledi ba more-
 tšego lona. Gore ngwana o gana le-
 ina, ba kwa ka gore bošego a seke
 a robala a lala alla, moregare a robala.

Môya o mangwe wa mohl o a gana gore ngwana o swanetše gore a tšelwê leina la gagwe, ke gore môya o we wa mohl o tšene ngwaneng a sale ka rōpêlong ya ~~ma~~ mmagwe. Yobyalo ka môya wa motho yo a phelago, o no tšena motho wa ngwana a sa le rōpêlong ya mmagwe, ka baka la pelaêlo ya motho yo we. Ma-
byale are kudu kudu ditaba tša môya o ka dihwetsana bakgolong.

Mafolosane Raganya.

Motho yo ke mosadi, empa ke mokgekolo yo mogolo, ke ngwana lokwenng, ga Raganya oile ka dikgomo, o belegile mo nagenng e, mphatho wa gagwe ke Melau. Mokgekolo yo, oile a hwêla ke bana, ba mohwêla ma tšogong a gagwe ga mōgō^{le} monna wa gagwe oile a mohwêla matsōgō ka baka la buswana.

Motho yo mogolo ge a ehwa, o byalo ka ge motho a lōra, a fofêla ka leweng, tōrō ena ya go fofêla ka leweng, ke seswantšō sa leku, motho ge a hwile ana morithi, ka ba ka la gore, ge motho a phela ona le morithi, ka go rialo mowe, tōrō e we, motho o lōra a fofêla, o byalo ka sephêphê, o noya fase ga botše, empa a leka golla, môya a hlaella le nthu le sa kwale kgole.

Molori, ge a fihla fase, ke moaka o wa ga botse
tšhe nkego mowe a wago, ene ba dile magogô. Ke
gona molori a phafoga, mōya wa gagwe o boya,
pelo ya gagwe e le bohloko. Molōrō o we ke gore
baloi, e be ba tšere morithi wa moku, byalo ge
olōra ka mokgwa o we ke gore baloi, ba buiŋa
morithi wa gago, morithi le mōya ke selo ka
setee, dibe ditlugile pedi ga tšōna.

Motho ge a ehwa, a keere ke kwile ke bone
ka noši ka bana la buiŋwana go rialo ngwana
hokweng, o fedelwa ga bedi, mōya o moek-
la wa o bona ge o e tšwa, ka morago ga mpe
gētō wa bobedi, ke moaka wa kwa are kgēgētē
ke gore byalo bare ga kgogoga letswatō, ke moaka
ka morago wa bōna are tlarang, ke moaka ka
moeamiša ga botse ka tšwela ka kgakala, ke
bitšā yo mongwe wa moteng gore a tle a
mpontšha mpontšha.

Mosadi.

Mosadi o tšeba taba e we, ka bana la gore,
ke yēna moakari, moku yo mongwe le yo mo-
ngwe, o tlogela mosadi dikgweleng tša ga-
gwe a moakere. Kankle le kgōzi ka gobane
kgōzi e oka ke bateta. Mōya o na wa moku
wa tloga wa boēla le gōdimung ga mōgō
le morithi, kowa le gōdimung o bopa ditsha-
ba, ke gore o boēla ga mupi wa ditšaba
yo we e lego tšwebeane.

Mokgekolo yo we wa ga Ragunya, a tšwela
 pele, are, Keile ka babya bolwetši byo bogolo,
 mowe keilego ka gomêla gohwa. Mowe
 tšweking yaka, Keile gare ga bošego ka lōa,
 gottile monna waka, le botalome a monna
 waka, monna waka a ntula ka lehlakōng
 la sesadi, malome wa gagwe ka ga lasenna:
 Ka ba bona ka ba tšeba, mowe molotong waka
 ba a pere tšana tšela ba goba ba diapere ge
 ba e hwa. Malome wa monna waka are go
 monna waka re swanetšē go bolaya moadi
 yo, monna waka are, re seke ra molaya
 ke moadi waka, bōna bane baka e sale ba
 banana, ka goriabo mowe bina baka ba ka
 šala ba tšwenyera, ke moke ba re gona bo-
 êla gare. Ke moke ka rhafoa bogokong bya
 ka, ka mošana ka kwa boletši, boekhone
 ka moagonyana ka napa ka fōla. ...

Morithi le mōya.

Mo ditšong tšā go bōna, mohu, sethoro
 sa mohu ke morithi, ka gobane ge ele mmele
 wa gagwe o šetšē o badile ka libizleng, byalo
 morithi o la wa gagwe ke se swanetšo sa
 mmele wa gagwe. Mōya o bolêla ka moy-
 wa o we o ilego wa mokwa ge a bolêla
 lefaseng a sa phela.

Lehula yo monyana.

Lehula yo monyana, ana letšwalō le legolo

Ka gorialo, yêna mo mōya o e tšwa, o lla ga bedi, ka lentšhi ke le sa tšwego ga botse byalo ka ge a lla a khabile, le lla la bobedi ke la mafêlêlô, ke moka o tla nofegêla, ka morago ga mowe ke moka o hwile.

Mōya wa lekgatla go ba go monyana.

Mōya ya bōna, le yōna e ya legōdimung go bopa ditshabana. Merithi le mōya ya bōna a ena pelaêlô lefuseng. Gotla nore mōya wa mmagwe, byalo ka ge pelô ya gagwe ele bohloko, ka tšatšhi le lengwe a ka no motōra a moanere a mōna ga botse, a sa fo swana le mola a sa phela. Ke morithi wa gagwe.

Mōya go tšena diphoōfōlong.

Diphoōfōlô tša mohuta o we, ke balai, ke tšewe balai ba lya ka tšona. O ka kwa mosadi a re lehono a gona morōyō, sepele ka mola ke bone phoōfōlô o e bolaya wa ya wa e bolaya, e no êma, a sephoōfōlô ke thuri.

Dingaka dialafiša molwetšhi ka pudi.

Kudu bolwetšhi bya mohuta o we, le ka lafêle ya mohuta o we, ke malwetšhi a matimong. ^{malopō} Ba swara pudi, ke moka molwetšhi a huetsā pudi ka mōya wa gagwe, byalo ba fōtla, pudi ka ditšure ya tlaêla, ba e robadiša le molwetšhi.

Byalo ba thōma go tla me ropa ba ôpêludi-
koša, ge molwetši a tla fōla o swanetšê go
tšogêla pudu pele, ka go rialo ke gore bolwe-
tši bo šaletšê puding. Ke yōna tšela e we
re bōnago gore-māya wa-motho o wa tšena
phōōfolong.

Pudi ela.

Ke moka ba bolaya pudu ba yo hwetsāna
bolwetši bja motho yala a babjago ka gure
ga sudi. Mōya diphōōfolong o ka tšena
ka 'baka la boloi, ke gore kudu diphōōfōlō
tšā mohuta o we bare ke matape.

Mokōpa.

Ke noga ya tna-ba, noga e na bare go e
bolaya ke moka ba tšea hlō-gō ya yōna ke
moka ba e êpêla fase, byalo ke moka mē-
nō a yōna a mela, ka morago ba a tšea
ba a hlakantšha le ditlare. Ke moka ba
ripa le bipō ba fōkla ka se hlare sela,
ba le pheka ganya molomony wa ditheba. Ge
motho wa gouthwa a fihla, ke moka le
fetoya noga, motho wa tšā^hba, go tšena
fêla yo we a hlabetšwego. Ke mokgwa
owe mōya re ka re go o wa tšena di-
phōōfolong ka baka la matape.

Go belaela.

Memōya ya batho ba bagolo, e na le dipelaētō,
ka baka la gore motho yo mogolo ge a ka

hwa a belaela selo se seng, moriti wa gagwe o swanetše go baya, Kemoka o kwe a putuka ku ngwathong bošego, a bile a letsā le mantha, byalo ware ke ke a lebella wa seke wa mōna, ke gore kemorithi wa moku.

Lolaola.

Ka moswana ke moka o tsama o laola, dingaka ditla gobotsa gore moku o belaela ka selo, sa gore, ke moka bamotsa gore o swanetše gore a e a se tšea a sebeē ga gore, yēna mony o tla tla a setšea. Ke moka a ya a dira byalo, moku a fihla a se bona ka mahlō, kemoka dipelaēlō tša fela.

Molōrō.

Ke tšela e ngwe ya gore hlaka-tšha le bahu. Ka gobane ge o lōra moku o lōra o mōna ka sebophēgō sa gagwe. Mōya ke motheō, wa dilō ka moka ke diphelago lefaseng gamōgō le badimo. Ka ōna se a kgona go ētelana le badimoga-re ga bošego. Ge monna wa ngaka a ka hwa, a sešu a šupa nywana wa gagwe dihare, mōya wa gagwe o ka seke wa rōbala, o swanetše gobelaela, ku selaelō e we ya mōya wa gagwe, mōya wa moku o wa.

netšē go tšena go ngwana wa gagwe goba
setlogolo sa gagwe, bošego, ngwana yo
we o swanetšē gobabya, byalo ge ba tša
ma balatla ditatla ditla ba botšā
gore mohu o a belatla le swanetšē
gore le šupē ngwana yowe dihlare
tša matgolo wa gagwe goba tša vupagwe
le tla bōne molwetšī a fōla.

gatla dimuloga.

le yēna molwetšī, a ka seke a roba-
la bošego o tlatla a tla dimuloga
a bōna mohu a le naē, a molatla dilō
ka moka tšewe a dibelatla. Moōki ge
a e kwa gore molwetšī wa tladimu-
loga ke moka wa motšōa gore a
phafogē. Ka baka la gore mōya wa mohu
e šu wa fetšā dipelatla tša ōna, o
ka seke wa tloga, o tlagoma o dirē
molwetšī gore a fafatle gape, ge ba
ile ba dira mowe mōya o belatla
gona ke moka molwetšī o tla tlogela
ke mefapatlō.

Yodirša motho phōzō.

Byalo ka mokgalabye yo Mageketla
Mabakane yo we ditaba tša gagwe
dingodilwego ka ditabeng tša boloi.
ke ngwala kabaka la mōya, ba ga Ma-
metšā ba ile ba mogapeletšā gore a

robale le moredi wa ganywe Makgobêlê ka bakka la gore obe a teiwa o ile a dira bohôla byowe.

Dipolêlô tsâ mageketla.

Mageketla a bolêla ka gore ba ga Mamešâ ke batho ba babe, e mpa banna ba we ba go nkgapelethâ gore ke dirê bohôla bya monuta o, ba tla hwa ka moka, nna ke tla ba šala ka ntha go. Ka nnete ba ile ba hwa ka moka gwa šala monna yo we a go emella mokgalabye yo we wa ga Mabakane Badimo.

Ke gore bohôla bya monuta o we badimo a ba ~~ka~~ kwane na byo. Mōya ya badimo e le ya ba husalla. E be go le kaone nola ba ba bolae, gona gobe golukile, ka bakka la gore molaô wa ba gologolo bare ge motho a loile o swanetše gore a bolaiwe.

Mōya.

Mōya ogōne yohle gohle, dinokeny, mefsi-keny, dithabeny ga mōgō le ga badimo ba dithekqwana (dinoga). Mōya a obowe e mpyka medunō e a kwiwa Dilō ka moka tšewe dimelago le faseteng dina le mōya. Mōya wa mohl o solla le godimang, le lefaseteng ga mōgō le mabitleng.

a bahu.

Lehono

Makgowa byalo ka ge ele batho bagohlalefa kudu, baile ba leka gore bona ba ka fihla le godimong gore ba yô bona tšü gona, ba dira tšaba ba numêla ka yôna gore ba fihle. E rile kowaba le kyaufsi letšüti la ba tšhaba, ba ile ge ba boya le faseng ba boya ele marathusa. Ke ditaba tšé ga goba godula go bobabola ba-gologolo.

Makgowa a lehono.

Ka môya ba kyona gokwa tšä kgole, byalo ka difafane tšé we ditlago le godimong, ba bile ba leka ka maatla godira diswantšö tšä mahlale a bona a we ba a dirago, byalo ka diswantšö tšä batho, byalo ba bbululêla môya ke moka ba molesetsä a sepela, ka moragô ga mo môya o fedile ke moka seswantšhö se a êma.

Modumô

Ka modumô, môya o wa kwala, empa mahlô a šita go o bôna. Gona le môya o we re rego ke phefô, môya ona ona le modumô o mogolo kudu, ka gori-alo o ka gopola gore ka mahlô o ka o bôna, ka ditsebe o ekwa gore go-

tla selo se segolo kudu, empa o ka seke wa o bona, o tla fo bona le retha fela, ke go zikinyega ga dihlang, bare ke moya ya budimo. (Ledimu).

Gbolabola.

Ka moya sekgona go bolabola, ka gobane le leme le nozi le ka seke la bolabola selo, lona le thakgafatša polêlô e we e bolabolago ke moya. Moya wa bophele ke motheo wa mmele.

Ledimu.

Ke moya wa budimo, ka gorialo wa phulega o sima dilô tša batho tšedi-ngata (dintsi). Bialo ka dihlang, tšewe le ~~drone~~ tšona dihlodilego ke modimo, mengwako e a rutluluga, mabêlê awêla fase, ka le baka le we dipêba le tšona dihwetsana goja.

Ledimu, B

Bagolo golo e be bana le dihlang tša maatla, ka tšona e be ba tšama ba tšiba difate, gore batho ba bune mabêlê a bona ga botse. Mo-hlo-mong ngwa-ga owê obe ê o fêle ka ntle le ledimu, ke gore moya ya bagologolo e robetšê.

Dihlang.

Dihlang tša bona goba le maatla ke

gore ebe ba diphahlagants'ha le dinema
 tša batho gape ngwaga o mongwe le o mo-
 ngwe e be difutlwa ka madi a motho.
 Matsatš; a bo le hono ga go sale byalo
 ka baka la gore wa bolaya motho ba
 go swara, goba ke yēna kgozi ka nozi.
Mōya wa bahu.

Mōya wa bahu, a o kgole le rena o zika
 le rena, ka baka le, ge moku wa loko
 le le ngwe a ka hwa a gafa, mōya wa
 moku yowe o swanetše go goma o
 tšena motho yo mongwe wa le loko la
 ga bo, le yēna a gafe.

Bohlabe.

Mokgwapeng Mohlabe, yo we ditaba tša
 gagwe dišetšego dihlalutšwe matlakala
 a kelego a romelwa. Makgopeng ebe
 e le kgozi ya ga Mohlabe, byalo e be
 e le makgapa (setlaela), ke motlogolo
 wa ga Morei, o ile a nwa a gafa.

Ngwana wa Makgwapeng.

O be ana le ngwana wa Mohlankana,
 yowe leina la gagwe e lego Phasuku,
 byalo Phasuku, aka a ya a
 tšea mosadi ga malome wa gagwe.
 O ile a tšea mosadi ga Masekoma
 yowe leina la gagwe e lego Maseboko.
 A bēlega ba hlankana ba baro.

Maina a bona.

Kgapana, Malakara le Maphikulugê,
le dikgaitšedi tša bona, e mpa tšona nka
seke ka ngwala maina a tšona Kabaka
la gore a tšaka tša ba le mokgwa. Bya-
lo maina a batho ba we ba ngodilwego
ka mo gōdimu ke ditlogo tša Makgwa-
pena.

Kgapana.

Kgapana o belegile e le motho yo a senago
mokgwa, byalo e rile kowa e le monna,
ke gore a bolotšê bogwêra, ke moka a
ba Makgapa. A thoma gofo sega se
we a segago se se tšebe ke motho.
O ile a tlaella go diša dikgomo gofi-
hlêla hlôgô e ba e pududula a sa
rate godula le banna, a phela le ma-
šobora merakeng ya dikgomo.

Motšêela mosadi.

Ba motšêela mosadi, ga melome wa
gagwe, ba go potšê gore mohlomong o
tla boya godula gae, le gagole byalo,
o be a fotla a robale le mosadi le
tšatši goba matsatši a mabedi, kamo-
swanyana a tšogêla ka thabeng go
diša dikgomo. O bile le yêna a noba
ahwa a le ka ôna mokgwa o we.

Malakara.

Malakara o no bêtêga le môya wa bolla-
 êla. Ke ile ka bolla naê nna Motanta-
ne, e mpa e be ele yo mogolo a re feta,
 se fêla se mosega ge ana le mabyôya
 a ka maragony, se sena tsebo ya gore
 le sena se tla ba naô. Malakara bo
 tlaêla bya gagwe, ebe e noba motso wa
 gohlwa gae, mohlomong, ke go sepela le
 mesela ya masemo a tšama a bina-
 dikoa. O bile ka mokgwa o we go-
 fihlêla a ehwa.

Maphikulugê

Maphikulugê, o ile a tšena ke môya wa
 botso, ke yêna yowe ebilego mothomo-
 tho. Bohlatê bya gagwe a le byalo ka
 papagwe Phašuku, le lentšu la gagwe
 le byalo ka lapapagwe. Ke yo we môyawa
 papagwe o ilego wa tšena go yêna, ka ba-
 ka la gore Maphikulugê o ile a bêtêga
 papagwe a tšêšê a hwile.

Loidibala

Ke lehungana, ke gore motso o wa babya
 ka morago a idibala, ke gore môya wa ga-
 gwe o motlogetšê, Byalo gore motso o idi-
 betšê ba kwa kammele wa gagwe o sa
 fiša, ka gobane mothoge a hwile mmele
 wa gagwe wa tonya. Moidibala ba swa-
 netšê go phakiša ba mofe meethi gore

a phakise a e the mule, ke gore moya wa bophelo o tla phakisa o boya, ke nnete o tla e khimula, ka morago wa kwa a fafutla, go feleng ga mefajatllo o tla ngomela, ka morago ga boroko ke moka o tla kwa a leka ka matla go le bolabodisa.

Polokong.

Bahu e be ba bolokwa dithekgweng tse we ba dibitsayo gore ke badimu, byalo ka badimu ba monageng ya gešu, ke ba dingwaneng, ke leina la badimuba ga Masete. Badingwana ke leina la badimu ba ga Maimu le ba ga Popela, Badimuba bagolo ke badimu ba ga Mohlabe. Ye motso a hwile ba moloka bošego, ke moka ka morwana ba tsoga ba botša bongwanabo gore le se sa bitša leina la ngwanana o tšere ke phiri bošego.

Ke moka bana ba boifa.

Go tloga ka lona le tsatsi le we bana ba tsena ke poifo, baba golo ba tla lla sellō, ba ba ba fetša sellō moya ya bana e sa tšhogile, dipapadi ka mabanyana a ba bapale.

Badimungo aila.

Go bifile kudu, ga gona motso yo we a swanetseng go ema diphepe goba go roba dikgonégo aila. Masibisane a

gona a lla le mosegare. Go a be ufiša
motho fêla a ka seke a tšena, go tšena
bona ba-loi fêla.

Merithi.

Dithekwa tšewe elego badimung, ke me-
rithi ya bahu, ka gobane motšô a odu-
mele gore mohu a be uwe le tšatšing ke
gore mowe go senygo sehlase, a ka
tloga a tšhaba ke letšatši. Badimung gope
la ditšhwenyana le Māšibisane.

Māšibisane.

Māšibisane, ke nonyana e e fofago
bošego fêla, byalo ka melengwa, byalo
melengwa ya ka badimung ke e me-
golo kudu le gona ke e mehubedu. Ke
badiši ba badimu, Māšibisane, bošego a
tšwa ke moka a tšama a lla a dikulu-
ga le mašemo go ba a lla a dikuluga
le motše.

Bohlōla.

Māšibisane ke ditšhori, ka bakka lagore,
a tša a lala a lla, motšeng wa geno
bošego ka moka, a mangwe a bile a lla
byalo ka bana, a nolla a dikuluga
ka gare ga legora a sa tšene, ke ba
rumiwa, ba rumile ke ba loi ~~ba~~ a
tlilo bitša motho yo mongwe. Ke gore
matšatši a mabedi a ka seke a dikêla.

Gobitšā.

Ge a satla gobitšā motho wa motse o we gona a tšilo tšibitšā gore motho yo mongwe wa leloko la motseowe, a ka seke a phela. Ka nnete ka morago ga letšatšī goba matšatšī a se makae o tla kwa ba bega setl'ehu bare mokete a a phela. Ke lebaka le we barego mašibitšane ke ditšori goba dihlōfa.

Mašibitšane.

Mašibitšane ana le mōya wa badimu, ka ōna, badimu ba romela gore a tle a le tšibitšē se we se tla hlaga. Gobyalo ka molengwa o mogolo o we o phelago ka badimung. Ge o ka bōna o fofa gae ga geno, a watile fēla o swele se we o se swelago.

Molengwa o mohubedu.

Molengwa ona, ōna bare, o tšilo tšea meriri, ya motho yo we baloi ba oru milego gore sepela o tšea meriri ya mokete, ke moka gore o tšea meriri meriri ya motho yo we matšatšī a ka se ke a fēla, ka morago motho yo we o swanetsē gohlabega.

Matupe.

Dilō tšewe ke matupe a baloi ga mōgō le ba rumiwa ba badimu. Gobyalo

lo ka dinoga tše dikgolo, tše byalo ka, Marabe, Leja-pela, le-butswa-pudi. Marabe ke noga e we batho ba fodulago ba e bōna, ge motho a e hwetsāna e patla mile a ena bohōla. Ge o ka hwetsāna e sepela ke sehōla, e a hōla. Ka morwana o tlakwa lehu go moloko wa geno.

Leja-pela.

Leja-pela ke noga e kgolo kudu, ke noga ya goja dipela. Noga ena o ka seke wa e bōna, ka batla la gore mosegare a e sepele, e dula ka maribeng le ditlaring tše ditelele dithekgwang ditlabeng. E bona ke ba tsumi ba dipela, ge dimpa dile tša boka dipela. Ba tsumi ba swanetse go ditlulisa lefika la mphatsa byalo ba thome go utsa mela, ba nyaka go fuhlisa dipela. Ke moka ba e bone, ge ba tloga mowe yo mongwe le yo mongwe a ka seke a laela yo mongwe.

Diphōfōlō tše dibolailweng.

Dilō tša bona tše byalo ka matsolo gamo-gō le diphōfōlō tše dibolailwego ba tla ~~trahaba~~ ^{trahaba} ba disia. Ge ba e hwetsane ele ha mphatseng a se sehōla, e ka bahōla ge ba ile ba hwetsāna e sepela. Ke gore dinoga ka moka tše dikgolo o ka seke wa tšisa go dibōna

Ka baka la gore disepela bošego fela wa dibōna o tla kwa phokō ga golo ge o ka hwetsana disepela.

Ka letšatši le la di 31-5-48, ke ile kaba le Morena D^r. N. J. V. Warmelo, a nkhwetša ke le šaleng, ka tloga naê go fihla mowe motlorokari wa gagwe o lego ntho, byalo a nehupa mongwalō o, hlaba, byalo ke tlhaba, thangwa ke thangwa, choba ke tshoba, byalo ure se ngwala bya bjaka, bjalwa, bjale, bjang. Ketla leka ka maatla go ngola ka mōngwa o we morena a ntšhopilego o na.

Mōya wa bahu mafirikeng.

Mōya wa bahu o gohle gohle, mona dilong tšena dinago nšha le faseng, ka dihlare balafa balwetsi ka tšona, ke mōng mōya wa badimo, ka gobane ge mōya wa badimo o ka sekwan e le gore motho a lafiwe o wane tšoe go nohwa a tlogela dihlare.

Lefirikeng.

Ka lefsika, ba tšea le tlapa la thitikwana, ba le êpela la peng, ka goricele ba fela badimo godimo ga lona. Ngwaga o mongwe le o mongwe, o moswa, ba dira phufutša ba tšela bjaluwa godimo ga lona, ke moka ba bitša maina a ba hu, ba boléla gore rena re ja ngwaga

o mofswa. Le ge motho goba ngwana a ba-
bja, ge ditawola dikabolêla gore badimo
ba belaela, ba swanetše gore go tihaba
se lo ke moka ba fala tšhā madi a sōna ko
wa lefšikeng by bjale ba thōme gobolêla
gore badimo ba lebatle molwetš, molwetš,
a fōle.

Mōya wa ba-dimo dinokeng.

Mōya wa badimo, o gona dinokeng, ka mok-
gwa o we, ge motho a hwile, ba boleloko
la bo moku, ba swanetše go tlogêla nokeng
gohlapa, gore madimabe a lehu a batlogê-
le. Bare ke mōya wa go tihatswa madimabe
(bomadimane).

Leobu.

Ditaba tša leobu le legōkolodi dihlalutš-
tšwi ka dipukung, bjale ke ngwala di-
taba tša leobu, ka baka le we le ilegola
dira. leobu, le hloilwe kudu ke mōya ya
batšo, ka baka la gore, le ile la rumiwa
ga mōgō le lona legōkolodi, gore diē ga
mapi wa dilō ka moka gore tšo bolêla
ditaba, leobu le yo bolabola gore batšo
bare go hwa ba se sa boya, legōkolodi
lo bolabola gore batšo bare go hwa ba
boē.

Ba rumiwa ba we ba tloga, legōkolodi
le kgona go sepela go phala leobu. legō-

Kolodi la Kitima la šia leobu, la hwetšana mophuroku, la thōma goja diphurōku, leabu, la feta, laya la fihla pele la bolēla gore morena, nna ke rumilwe gore ke tle ke bolēle gore batho barego hwa ba sesa boya, ke moka la goma. legokolodi le ile gobōna gore le tšatši le a le šia la thōma go sepe ga le fihla le bolabola mantšu a we le rumilwego ka ōna, Mupi are mantšu go kwetše a leobu le tšilego pele.

Leobu.

Memōya ya ba-tho e hloile leobu Kudu, ka ōna mokgwa o we, ka bana la gore mola le ē le fihle pele batho e be batla hwa ba boya. Motšo yo mongwe le yo mongwe a hwetšana leobu, o leka ka maatla go nyakediša yo we anago le motšoko, ba le gateletša ka phate la a hlama, bale tšhela motšoko wa go šidiwa ke moka lahwa.

Mōya ya bahu.

Mōya wa mohu o iša pele gophela, ka baka la gore, ge motšo a hwile, ge ba moloka, ba swa-netše go moloka ka se-lo. Je ele motšo yo we anago le dikgommo le dipudi, ba swa-netše go bolaya kgomo e ntso le pudi ke moka bamo-

feleyetšè ka tšona. Ka go tšea mekgopa ya tšona ba mophuthêla ka yona, mošwalašwathi ba e tšhela godimu ga mohu, ba kgona ba mophušetša. Ke gore ba dirêla gore mowe a yago a seke a belaêla.

Diruiwa.

Diruiwa tšè we a dišilego ditla šala diphela ga botse. Je ba saka ba dira bjale, gore mohu o a belaêla, ba tla bona diruiwa diehwa ke gore dilatêla mong wa tšona. Motho yo we a swa-netšego go ba botšà gore mohu o a belaêla ke dingana. Ditla ba botšà gore ditaola dire, mohu o a belaêla, ka gorialo mowe ore lereng la foja ditô tšàka le sa motšè. Sepelang le è gae, lohlabana kgomo ya pholo e utso le begè mohu le tla bona le-ruô le phela gabotse ke-moka.

Ditshuwana.

Mohu yo we elego tshuwana, ba moloka ka se-aparô sa gagwe, ka gobane le yêna moya wa gagwe o ka seke wa belaêla ka gobane a šia selo le faseng. Je ele monna goba mosadi ka moka go bjale. Je baile ba šia bana, bana bawe mohlantšang ba nyadiwa, ba twa ba mohu ba swanetšè gore ba bolae kgomo ba bege mohu gore mofedi wa gagwananya-

diwa, le mohlantj ba we ba motšego ba meka ba swanetš^u gore ba ba beje. Gone mowe a yago a yo dula ga batše.

Kgope.

Kgope, môya wa yôna o ka nobelaêla ge ele gore orile ge a ehwa a šia dingomo tša kgaitšedi ya gagwe tšewe tša goba dimolebane gore a tšê mosadi ka tšona. Ka gorialo mowe ba swanetš^e go bolaya ngomo gore ba motš^e gore dingomo ditšere mosadi.

Poloko ya gagwe.

Kgope ge ehwile, ba yo moloka, a babo-
lae selo, enpa, ba tšea seša, ba mo-
tšotšometša ka maragong, ke molaô wa
yo šupa gore mohu o hwile le madi a gagwe
a šia madi a gagwe le faseng. Kgopoloya
bona e kgolo ke gore ke mpya o hwile le
fekong, ka baka la gore molaô ore lesoga-
na ga le babyi, wa bôna le babya ke gore
le gana lapa, le kitima kudu le dinare
(basadi).

Ke nnete môya wa bahu waphela.

Motho yo mogolo ge a ka fo dula a bolê-
la gore banna baka, ge le sakwe sewe
ke se bolêlago, mohlantj, ke hwago le ka
seke la okgona motš^e o, ga ele maruô
ôna ke tša sepela ka ôna.

Madame Moyene, o ile a hwa a botša bana ba gagwe, bjale bana ba seke ba hlōkōn-êla dipolêlō tša mokgalabye. Go fihlêla a e hwa. Mokgalabye yo we o be ana lekgomo tše dintši kudu. Kamona go ga lehu la gagwe, dikgomo kamoka tša hwa ka mokgwa o makatšago, ke gore ka letšati go e hwa dikgomo tše pedi goba tše tharo, go fihlêla dijella ka moka.

Dikeletšo tša batho.

Batho ba ba botša gore, banna le swanetše go tšuma le ekwa gore molato keng, ba sakwe, ba ba fetola ka gore kgōn o a e laole. Mowe ba tlilogo le moga gore molato keng, ba swara se sa ba tlogêla. Ge ba thōma gore ba tšuma ba kwella gore molato keng, ke ge ditšola dibolêla gore mohu o a belaela, sepelang lo dira sa gore le tla bona le hlalêla ke phefo. Ba ya ba dira bjale, ba bona ba hlalêla ke phefo.

Dipelo tše ditšata.

Bana ba mohu yo we, e be ba sadiri ka kgale, ke mōya wa mohu o tšene ka dipelong tša bona, go thathafiša dipelo tša bona, gore go phethegê polêlō ya mohu, ka yōna batla kgona go eletša ba bangwe.

Poloko ya Masea.

Masea ba bolokwa ka mengwakang, ka mathu-
ding le sehlaeng sa morikhi. A ba baiši
badimung, ka bakka la gore e sa le masea
ge ba ka leka ba boloka lesea le tšatšing, mō-
ya wa badimi wa gana, ka bakka la gore
pula e ka seke yana. Masea a kgone go
bolabola, ke mōya ya ba bagolo e we e swa-
netsēgo go ba bolabolella.

Pula.

Kgoši e tla leka ka maatla, gore e neše pu-
la, bjale, pula ya gana gona, ke moka ge ba
e ya dingakeng, dingaka ditla bolēla gore, ba
beile le-sea le tšatšing, ka gorialo mowe ba
tla leka kudu gore ba nyakediši batho ba
we ba dirilego taba e we, ba bee ba ba
hwetsāne, ke moka kgoši e ntšhe mofuki.
a yo foka, mong wa le-sea a ntšhe
pudi a fe mofuki ke moka molato o
fele.

Montšhiwa mpa.

Molaō, o swanetsē gore go ntšha mpa,
a tšee madi a we a boloka, makukuru-
ng a noka, mowe gonago le dihlare tšē
dikgolo, ke molaō, lesea le ka seke la
tšhuba ke letšatši. Molaō ke gore o
sa tšwa madibeng, le tšatši a le tšebe,
pula e tla ana, goganēga go moloka ketšatšing.

819

Mogamaka, mokhudi diaila.

Dihlare tšena diaila, diripiwa ka mabaka, je motho a ka foya a diripa, kgozi e sešu ya bega badimo gore se ja ngwaga o moswa. Mōya wa badimo o hlagiša ledimu. Motho yowe a goya a ripa mehlare e we ba swanetše go monya-kiša go fihlêla ba mohwetsana. Je ba mohwetsane ke molaō wa gore ba molifiše ka kgom—o kabaka la gore dibjalo tša batho dišinyegile ka baka la gagwe elegore yēna o tšeba molaō.

Ke molaō

Ke molaō wa bagologolo, ba hwile ba bolêla gore e a ila, se we bagologolo ba se bolabotšego gore se aila ke nnete se aila. Je motho a ile a dira ka ntle le molaō, ke gore a nyatša ba ba phelago o nyatšitše bahu, ke baka le we badimu ba thulago ledimu.

Badimo.

Badimo a ba swanêla go le balwa, ba swanetše go fepiwa ka mokgwa wa molaō, gore mōya wa badimo o robule, Bjaalo Bjale ka, bjaluwa, ba swanetše gore e sale ditheba, ba kge ba yo tšhela sehlabalolong, ba bolêle gore sena se a ja, badimo le bōna ba jē.

Mengwa e meswa.

Ngwaga o mongwe le o mongwe, pele ga gore ba jê ngwaga o moswaba swanetše gofa badimo pele. Go loma ba mošate, ba dira by bjalwa bja mabêlê a maswa, ba dira ke mohumagadi, tsātsi le we bonwewago ka lona, kgadi e kgolo e togêla badimong le bana ga mōgō le masea, ba swele ditheba tsā bjalwa ka sethepa.

Lo fella.

Ke gore ge ba fihlile le bitleng, bana ba dikulusha le bitla, ba kwatama ka dikkhuru, batwadi ba masea le bona ba kwatama ba peputše ng masea, ke moka ba ba zula ba ba a kara. Kgadi ke moka ya. ka kola sethepa sa ditheba, ya muma ditheba ya twela ditheba godimoga le bitla, a botêla gore ditlogolo tsā gago di ja ngwaga o moswa, se botšā le bomokete le bo mokete, magaba le difeka ka moka di ba tlogêle.

Gonwa.

Ke moka bathoma gonwêša bana ditheka golatelana, ka bogolo bja bona, go fihlêla ba felela. Ditheba tšewe di-šetšego, ka di e tšea sethepa e se ribêga godimoga le bitla ke moka ba thagoga batloga. Je ba tloga ba laiswa gore

yo mongwe le yo mongwe a seke a lebe-
lla nthago, kabaka la gore a lebella nthago,
magaba le difeka ditla tloga nae.

Bjalwa.

Ge ba fihle gae, ke gona ba kgonago ba
e nwa bjalwa. Ge motho o šele wa le-
loko le lengwe a ka fihle a nwa ele gore
bana ba gagwe ba sešu ba loma, bana ba
gagwe ba tla fekegetlwa. Ka gobane o
nwetše badimo ba gabo pele. Ge ba moā-
te ba šehē ba lomile, ke gona byalobjule
motho yo mongwe le yo mongwe o swane-
tše go lumisa bana ba gagwe.

Modirō.

Modirō o mongwe le o mongwe ba swane-
tše go bega badimo, ka gorialo ke gore mōya
wa badimo o o robale. Mediro e bjale
ka ge mosetšana a nyadiwa, le ge a bikiwa,
ke molaō wa gore ba bege badimo, le di-
tlogolwana tša gagwe ba swanetše gobega
gore badimo ba tšebe le mowe a ya go go-
apea nthse. Badimo a ba swanetlwa go
lebalwa, se sengwe le se sengwe ba
swanetše gore ba begelwe, o tla bōna
la-pa la gago le ena le bophelo byo bobote.

Mōya o phela bophelo bja mohuta mang.

Mōya le moriti wa mohu, diatloga, ke mo-
ka mmele wa šala ga mogo le marapō.

ka ka gobane mmele le marapô a dirile ka madi a monna le mosadi, morithi le môya ke dilô tšewe modimo o difileng se tswantšhō sewe sa madi a monna le mosadi. Je e le môya le morithi, diboêla ga mong wa tšona gobopa dithaba.

Dithitidikwana.

Bogolo polo lapa le lengwe le le lengwe e be lena le thitidikwana, ka yona ba fella badimo, bare thitidikwana ke modimo wa fase. ke se tswantšhō sa gore, morithi le môya wa moku o ile go bopa dithaba le godimong, môya o we wa phela go isa mowe go sa feleng. O phela bophelo byo bobote kudu, ka gobane a o rate gore ba we ba phelago le faseng ba dire modiro o mobe, ka gona lo môya wa bahu o ka seke wa thaba.

Ba-zinyi.

Ba-zinyi, malapa a bona a ka seke a ba le bophelo byo bobote, dilô tša bona ditla ba tšwa ka diatleng tša bona. ke molaô go hlomphe badimo, go nyatša badimo ke go nyatša la-pa la gago.

Moputšō wa badimo.

Motho yowe a hlomphego badimo, dilô ka moka ditla go yena ka bonolô, le humô o le hwetšana ka bonolô. Motho yo

mongwe le yo mongwe a be a tšeba gore
motho yo ke tšhswana, ka morago ba bōna
a ba feta ka dilō, ke gore dilō tšewe a
dihwetsane ka maatla a gagwe, nka ma-
tla a badimo.

Tšolō ya mōya wa mohu

Mo we godimo ga tšolō ya mōya wa mo-
hu, a sala ke bawe ba phelago, ke gore ge
mohu a kase a ehwa a šia ngwana, mekgwa
ya mohu ebe ele mekgwa e mebe. Bjale
ngwana wa mohu mekgwa ya gagwe ya
swana le ya papagwe. Ba swanetše go
gopola mekgwa wa matwadi, wa gagwe.

Golebala lekgopotšō.

Ngwana yo we o tla ba gopotšō, mohu le
ge ebe ba tla le bala mekgwa e we a
go ba a e dira ge a le lefaseng. Ba tla
re ge babolabola bare a le dume le
tšwa ntšhong, papagwe mekgwa wa
gagwe ke ono godiako ngwana yo, ke jē-
na ngwana yo a bešego papagwe. Ke
mohu bawe ba phelago ba tšwela pele
le go solo, mekgwa ya mohu gore
ana peu e bote.

Peu.

Ke gore ge papagwe a be a lukile,
ba tla le bella gore ngwana o swana
le mang, ba hwetsana gore ngwana

o swana le monna o šele, ba tla êpana mōya wa motho yo we gore basadi a bale-belle, motho wa mott mohuta o we e be e se peu e botse e we e ka tšena-go batho.

Le êpana.

Le êpana la mōya wa mohuta o we le ka seke la fêla mo bathong ba we baphe-lago. Ka baka la gore le yêna o tla fo ga ša peu ya mohuta o we, a tšwe-la pele, pewana e we le yona e tla no dira bjale go iša go sa felego.

Ka Morago ga lehu la masea.

Ka morago ga lehu la masea, ba bolabola gore masea, ba ile go potšetsa bale-loko la gabo mollô, mōya ya masea a ego-polwe, kabaka le we maina a bōna a phakiswa a lebalwa. Ga gona modirō o we a o dirilego lefase, o we ba ka dulago ba gopola leina ka bona. Le mōya wa masea a ona pelaētō ka ba la go se bebe selo ka tša lefase.

Le se.

Dilō ka moka tšewe a goba a dipara ba mofelegetša na tšō, gore batswadi ba ka šala ba dibōna ba hlōdiega, ba seke ba lebalalehu la ngwana wa bona. Lehula

la lesea le phakiswa le lebalwa Kapela.
 Mokho ya we a salago a gopola kamatlha
 ke mmago lesea habaka la gore ka tsati
 le lengwe a ka lora a kere ngwana wa
 gagwe yola wa moku, ke gore tsati le
 lengwe a lora a mona a lla mowe a
 bago le yena a lla. Ke gore olora a
 bona moriti wa moku, empa molori ye-
 na o tla bolela a mone ka sebele sa ga-
 gwe, ka lewe le bana ke nnete ka go-
 bane morithi ke wa moku.

Moya wa masea.

Moya wa masea le ona o ya gona
 mowe gonago le moya wa ba bagolo, o ba-
 pa ditshabana. Moya wa masea o phela
 ka boeketlo ka gohloka pelaelo.

Bana ba ba twilego matlalagading.

Ba ke bana ba ba kgonago go sepele,
 ge batwadi ba e ya masea, ba se-
 pela ka nozi. Moya wa bona o bjale
 ka moya wa masea, le bona ba ba
 felegetha ka sewe ba goba ba sea-
 pere.

Moya ya bana le masea.

Meoya ya bana le masea, a e boe, ka
 morago ga lehu la bona, ke gore a e
 boe ya tsena mothong. Ka baka la gore
 ge balola ditlaola o ka seke wakwa

diarea yo monyana goba ngwana.

Mafahla.

Ke molaō wa bagologolo bare motho ke kgomo a sepudi. Ka gorialo ke gore motho o bēlēga ngwana ka otee, memōya wa bahu e dumelana le taba e we ka gobane ba hwile ba tseba taba e.

Bohlōla.

Mmago bana, ka baka la leina le la boh-lōla, a kgopole kudu ka baka la leina nkarre ka baka la leōoko la ngwana yo we ba bolaitogo. Taba e we. Ke sephiri ka gobane ba molaya a sale ka ngwathong, ke mafella ntlong, mōya wa gagwe o tla foya mowe ~~masea~~ ^{moy} ka moka wa masea oya-go gona.

Ditoro.

hege taba e we e le bohlōla, ditorong mmago ngwana, ono fēla a lora a mōna. Ka gorialo mowe ke gore mōya le moritni wa ngwana o fēla o ētēla mmagwe, mongalabye yo mongwe wa ga beleise ore, sehlōla ga segopolwe, ke gore mōya wa mmagwe ke oña o we o felago o gopola sehlōla, ke baka le we a lorago a mōna.

Masoboro.

Ke batho ba bagolo, ka gorialo, ba swanetše

819

go bolokwa mowe ba hu, ba ba golo mowe ba bulukiwago. Dikaparotša gagwe kamoka tše we a goba a diapere o swanetše go sepela natšo. Mešya ya mašoboro, e bjale ka ya bana, ka gobane ga gona selo se we ba se dirilego lefaseng. O le thabong le ba ka kamoka. Ga gona ngaka e o ka kwago e re le šoboro mōya wa lona le a beluēla.

Ba bu hwilego pelegong.

Molaō wa bagologolo ba bolēla gore motho yo a hwilego a sešu a imuluge, monna wa gagwe, o swanetše gore a mothule mōya o tšwe, ka gorialo bure le mōya ngwana wa a tšwa. Ge ba saka ba dira bjale ke gore mōya wa gagwe, o ka seke wa robala ga mōgō le mōya wa badimo o ka seke wa ba khutšong.

Pelaēlō

Pelaēlō, ya mōya wa gagwe, ke gore o a inēlwa, ba molukile a le sepipi-mpipi, mōya wa namane a wa bona tsela ya go tšwa. Mōya wa badimo o na o tla bona gore bana ba we ba phelago lefaseng, a ba kgone gobloka meluō ya bona.

Mōya wa hlagiša phišō.

Phišō ena e hlagiša ke mōya wa badimo ba keng, sa gore ba ba phelago le faseng

a ba phetša thatō ya badimo, le mōya wa mohu o sepipimpi. Memōya ya bahu e ya gahlana, ka gorato mowe, ke memōya e boledisānago mowe e gahlanago. Ka go gahlana ga yōna, bare go bontšhagala gore e a boledisāna, ka gobane, bona bahu ba bōna bjang gore motho a bolokwa ga botse mowe ba yago ba hlagiša kōmēlētō.

kōmēlētō

kōmēlētō, e hlagiša ke yōna mōya ya bahu, ka gobane ge ba saka ba boloka lesea ga botse, go phunana pa madi a we ba seke ba a boloka ka molaō le gōna go hwa lena ba swanetšē goboloka ka molaō o we wa ba gologolo.

Mothowa go phunana.

Madi a we a go phunana a swanetšē go bolokwa ka merithing e megolo, mowe lebatāi le ra tenego, mowe ba phetšile molaō wa ba gologolo le memōya ya bona e ka seke ya belaēla. Gobjala ka lesea le bana, taba e we e ila gagolo ba we ba phelago le faseng le bona ba bōna motho wa mohuta o we ba swanetšē go molifisā, kamotigwa o we ba ke kgonago ka morago ga tefō ya gagwe go fedile ga mōgō le mōya wa badimo.

Digafi.

819

K34/82 41

Digafi, mōya ona wa bogafi, o hlagiša ke mekgwa e mebe, bjale ka boloi, baloi ba no seleka ke ngwana wa motho ke moka ba moloa, ba seke ba moloa gore a hwe. ~~Da~~ Taba ya bobedi, ke go tšhekgwa ka dilō tšā batho, ke moka mong wa selo se we a sinyā letšwa ke moka motho o tšena ke mōya wa gogafa. Le baloi ba gafi-šā ke goja batho, ke moka dingaka tšā tšinyā letšwa motho a tšena ke mōya wa gogafa.

Mōya wa le gafi.

O bolokwa mowe batho kamma ba bolokwago nthse. Mōya wa le gafi, ge oile wa boya go yomongwe wa leloko la ga'ō ka baka la gore mōya wa gagwe ke wa 'ogafi, motho yowe le yēna o swanetšē gore a gafe.

Magafi a tšebana.

Lobe gona le mosadi yo Mohube ngwana Maebane a tšere ke baga Lewele, mosadi yo motse kudu yo mohlabaana, bjale mosadi yo a loya ngwana wa mogudikane. Monna a tšinyā le-tšwa, ke ge mosadi a thona gogafa.

Modirō wa gagwe.

Modirō wa gagwe o mogolo mo a sepele tšeleng, ke go tšama a tšōša matlapa

tseleng, tsatši le lengwe a rwala matlapa a thiba tsela. Ge motho a moledisa are o dirang, ke moka ore sepela o ba o belebetlana le mosadi wa gago goba monna wa gago. Nna ke belebetlana le tše ke ditsebago.

Gobelebetla.

Gobelebetla ke gore ora monna le mosadi ge ba robalana. Moya wa gagwe o fela o mogopotša modirō wa banna le basadi. Modirō owe a sa o šama.

Mokgwa mogojeng.

Ge aile a fihla motšeng wa motho, ke moka a sola bušwa a mofa, molaō wa gagwe, o marolla bušwa mphefeng a bobea fase, ke moka a thōma go ngutha bušwa a bo phōša kowa le kowa, a tšea morogo a o bea godimō ga letšaga, a kyona a ija. Ge motho a matšiša gore o dirang ore mogolo waka o mpotšā bjale, gore ke thome ke fe badimo ke kgone ke ija. Go bjale ka motšoko le ona o dira bjale, fela ona a o falatše fase, o no soba a falatšetšā kowa le kowa o fa badimo ka yoria le mowe.

Manyapa Šaai.

Ke monna yo mongwe le yēna wa

gogefa. Monna yo yêna bogafi bja gagwe bo motšene ka go sekwe melaō ya papagwe. Ke lebaka la mo baruti ba sa thoma go fihla mo nageng e. Monna a sokologe a ba modumedu, ge papagwe a bolêla na e, are ngwanaka ke nyaka go gošupa mediséle ya manaka a pula, monna are a ke sa dibatamela tšewe, ke nna le ja kane.

Papagagwe ahwa.

Papagagwe a ba a hwa ngwana a sa kwe melaō ya mokgalabje. Mokgalabje yo papagwe o be a thusa batho gagologe le tsatši le fiša ba e ya go yêna ba loba a fêla a neša pula. Ka morago ga lehu la mokgalabje yo we, le tsatši la fiša. Majakane ba leka ka mantla gorapêla gore pula e nee, le tsatši la tšwelupe le le gofiša.

Melan—o ya batho le dillō.

Batho ba thona go ya go manyapa bare go yêna, morena se ahwa, papago o be a thusa batho bjale wena o dira bjang. Re tla gofa dikgon—o sepe la o dira manaka a pula, pula eneē monna a ba a theletša, mōya wa gagwe wa ba wa kwa gore ke swanetše go dira taba e we.

Sephiri sa go sebege budimo.

Manna yowe wa ga Sāai, ka baka la go tšhaba majukane, a leba mowe manaka a pula a nego gona, a fihla a dira ka mokgwa o we a kelego a bona papagwe a dira. Pula yana, batho ba tšhaba, ba mofo kgomo ela ba go mothsepisa, a bona ga botse gore kganthe go fo rapela a go-diri gore pula ene.

Lo fiwa melaō.

Manyapa oile a dira taba e, a saka a laiwa bjale ka ge papagwe a ile are wa motša, a seke a dumela, dihlare tša manaka a pula tša motupela, le gona a fo diswarella ka ntle le go difoka ka madi a motho, kganthe dithoma digakwalwa pele. Manyapa ke ge a thena ke mōya wa bogafi.

Molaō.

Manyapa nkabe a Thomē a sepela le dingaka, dingaka e be ditla motša ka mokgwa o we a swanetšego go swarella manaka ka ōna, le go motša gore mōya wa moku o belaela sa gore. Pele ga gore o swarelle manaka a we o swanetše gore o bege budimo ka gore, ge ele ka kgomo goba ka nku, e kabe ngaka e mutšitše.

Modirô wagagwe.

Modirô wa gagwe o mogolo, ke go tsama a botša batho gore, yêna ke yêna moratho wa Jeso, ke yêna morwa wa modimo. Batho ka moka le swanetšê goya le lema tšhemu yaka ka gorialo mowe ke tla disa gore pula ene. Le go tsama a ntšhiša dibego bathong, mowe le tsatši le modikella go a le gona ke moka ke malaô.

Mokgwa le go robala.

Manyapa yo we a ganago leina le we le se motšopô wa gabo wa ga šuai arego yêna ke morwa wa modimo, ge o ile wa se dumela morwa wa modimo le tla kwana kudu, wa se Manyapa goba šuai le ka seke la kwana ke gore o morugile o tla go roga ka mokgwa o mobe.

Mokgwa modijong.

Le a robetšê gae ga gago, o rata gore ka morwana o tšoge o bolaya kgogo, le motšolêlê mangakgo u mantši. Nama ele ya kgogo le swanetšê go mofa sekôrô le le fufêlo ga mōgō le leoto la kgogo. A seke a ja le yo mongwe, mowe o tlabo o phethile molaô wa morwa wa Modimo.

Go sephethê molaô.

Ke ge okare o bolaiše kgogo, ba tsolêla mong wa mobe, ke moka mong wa matše

are go morwa wa modimo tla re jê,
gona o tla tloga a ômana, a gobotsâ ge
yêna a tla roma bahlankana (môya wa
phefô) He gore borwa, ba tlatla ba rutlu-
lla mengwakô ya gago, ka nnete mowe a
goboletsêgo go tla dirêga.

Thatô.

Motsoho yo we wa ga Suai He gore ona-
le thatô. Môya wa gagwe o kwena le
môya wa bahu, ka gobane sewe a sebo-
labotêgo se swanetê go dirêga. Ge a ka
bolabola gore pula ya sefakô etla rotho-
tha mengwakô ya gago go bjale go swa-
netê go dirêga. Ge gona le bjälwa, le swa-
netê gore gofa moy wa bjälwa gore a
ntêhe mpholo (clintsi) sa bobedi le gêle yêna
ka sego sa sekoto, ka mokgwa o we le diri-
le ga botse. Ka hloka godira bjale le sintê
kemoka wa ngula, o tlogêla bjälwa.

Thabô.

Ge leile la mothabisâ, yaba ke le baka
la selemo la bolêla, gore re nyaka pula
o swanetê go nyakêla dipu tšâ dibjalo
ka moka, ke moka a rwale, a fihle se-
thekgweng, a dirê mokubêga, a bolêlê le
badimo gore bana balena banyaka di-
bjalo tšê, ka gorialo pula ene, ba kgone
go digasâ. Ka nnete pula e tlandi.

Mokgwa wa go robala.

Ge a fihlile motšeng wa gago, a re ke a robala, o seke wa se tšwenya ka go monyakella malaš, wena o ka no tšusa fêla ka go monyakella di'kgong. O tla go tšea mollô kgorong ke moka a robala gona, a nyake le gogô goba kobô, o tla nophikulu-ga moloreng go fihlêla boesa.

Pula.

Pula le ga e kana ka mokgwa mang le mang, o ka seke wa bona a e tla kang ngwakhong wa gago, yêna o tla fo robalaga na kowa kgorong go fihlêla boesa. Mo we a robetšego o ka seke wa hwetšema go kolobile. O ile a no dira phôšô fêla ka go gona ge papagwe a nyaka go mošupa-ge ele mōya wa badinō o naō, ka gobane ge ele medirō ya le faseng mabapi le basadi a na tuba nayō.

Digafi.

Digafi tšê pedi tšê ge dihlakane, le bolaya ke tšâ go sega, ka gobane Mohube yowe e be ba mitšâ ka gore ke mpelebetle le yêna Manyapa (morwa wa modinno) ba segana, Mpelebetle o ra morwa wa modinno gore ke setlaêla ka gobane o tšâ ma a lêla dilô tšâ batho. Manyapa a re nna a ke swane ~~ngunago~~ le gafitey

o fo tšamago o rwala matlapa, bangwe busadi ba lema. Mosadi a fenyiwe ka morago wa monna o tla ba a tšhaba. Ke mowe re hwetšamago seema se serego, tša mesela dia segana, mamonke o sega lekathe.

Memôya ya bahu.

Memôya ya bahu, re phela le yona, mowe o yago o nago, le ge mahlô anama a šitwa ke go bona. O ka bona motho a nwele bjuwa a tagilwe, a sa bone le sewe a se dirago, a kgona go sepela gare ga letšufi, ele gore go bifilo, ge môya wa badimo o le nae, a ka seke a gobala, o tla sepela go fihlêla a fihla gae. Ka moswama ele go se a ka seke a tšeba mowe a go tla nthse.

Bahu bantweng.

Batho bawe ba hwilego ntweng, memôya ya bona e a fihla lefaseng la gabo. Kaba-ka la gore, motho a ka fo bona ge dilô tša gagwe disaloke, kemoka are ge a sepella le dingaka, dingaka tša bolabola gore ditula dibolêla gore gona le motho yo moagwe wa kgale yowe a ilego a hwa ntweng (direng). Ke yêna a belaêlago, ka gori-ale o belaêla sa gore, sepelany lo mo-
fa sôna letla bona bophelo.

Memoya ya bahu

Me moya ya bahu, e bolabola le marapō a tšē dihwilego, tšē we elego dikgagara, mothopō o mongwe le o mongwe o na le kgayara ya ōna, ke yōna e we e ntšha go mothopō.

Polokō ya kgozi.

Bjale ka ye dituba dile tšē hlalosiwa ka ditabeng tšā lehu, polokō, sellō le phifalō. Kgozi ke maku, ka goriale ere gohwa ke moka ba e lesetšā ya bola pele, ba e beile godimo ga sethala, ka fase ba beile meete gore makhura gamagō le hudumela ya ga-gwe-gwe e rothele ka gare ga maeta a we. Ke moka ba gane ba phuthela marapō a we baše le bitleng.

Lebakeng la mo a le sethaleng.

Ka lebaka la mokgozi ele sethaleng, baški ba kgozi ba fo bolēla gore kgozi e a babje. Ba robala gana mowe moku a lego gona. Mohlang o we ba tsibisago gore kgozi e hwile ke mohlang o we molao wa bona o phethegilego.

Molao.

Ka morago ga polokō ya kgozi, ke gore ge kgozi e hwile le nyaga, ba swanetšē go molēla ka maraga a ngwaga o mongwe. Goba mokete o megolokudu.

Ka gobane gohlat ya tshabiwa diKgonogonwe wa mabjalwa.

Mowe Polokong ya Kgozi.

Mowe polokong ya Kgozi, ba swanetse go mofelegetša ka Kgon-o le nku, mohlango we ba molokago ke lona. Kgon-o ba e bolaya Kgonong, nku ba yo e bolaya ka lebitleng mokgopa wa Kgon-o ba dya diya ba rwele. Moswala swathi wa nku le mokgopa wa yona ba o fahela ka lebitleng ga mogō le o la wa Kgon-o.

Baja sedimu.

Ke moka nama ela ya nku ba e jela ka gona badimong, a ba e tšhele le tswai. Ge ba feditse go e ja, ke moka ba tšea marapo ba a bea godimo ga lebitla, go fedile ba boela ka gae, ba yo ja nama ya Kgon-o le yona ba ja sedimu. Marapo a yona ba a kgobakanya, ba a swala ba aisa ka lebitleng la moku ba fihla ba a bea godimu ga lebitla, a tla ja ke badimu, ele gore a tšilo kokona ke dimpya, bare ke gona yollé badimo.

Môya wa Kgozi.

Môya wa Kgozi o nyaka go bigiwa ditō ka moka tšewe didiriwago mo nageng ya gagwe. Ba hloka go mega, pelaetō ya môya wa gagwe o hlogiša kotse godimu

ga dibjalo.

Môya wa mathopya.

Môya wa le thopya, môya wa gagwe o boê-
la gagabo, ke gore tšhupô ya gore môya o bo-
êla gagabo, ke bakeng la gore batho ba we ba
goya ba hwa ntweng ditaola dia bagopola.
Ye ba ka laola mowe le faseng le we a
hwilego nthse o ka seke wa kwa bare
le thopya le a belaêla. Nageng ya gabo di-
taola dia mogopola.

Bana ba le thopya.

Bana ba le thopya, ~~ba~~ bjale ka ge ba belepi-
le mo, môya wa bona o swanetšê goba mo
lefaseng le. O ka seke wa ya lefaseng la
mowe go tšwago motswadi wa bona.

Bahu kamoka.

Bahu ka moka, ba swanetšê go ba felegethâ
le dilô tša bona, bjale ka diaparô tša bona,
le dikgabišo tšê bjale ka dikala, diruiwa tšê
a diratago kudu ditla mošala nthago ka
baku la pelaêlô ya môya wa gagwe.

Môya wa mohu a onyakiwi.

Se sengwe le se sengwe se we mohu
a se belaêlago, ba swanetšê gore ba
ba phelago ba se dire. Go bjale ka ge
motšo a kare a babja, a nyaka dilô tšê
dintšê, ba monyakêla ka gobane ba hloka
go dira ka mokgwa o we môya wa

o nyakago ka nthse, ka morago ga lehu la gagwe, moya wa gagwe o ka seke wa ba le khutšo.

Bolwetsi bja ntlêrê.

Ntlêrê ke bolwetsi bja sehuba se se golo bjo we motho yo mongwe le yo mongwe bo-ego go motšena a foba a tšea ga botse gore ke lehu la gagwe. A bona ngaka, bjale ka ge ele molaô wa gore motho o swanetšê gohwa ditlare dile ka mahlong a gagwe, ba noba ba mofa metantane.

Mokgwa wa bolwetsi bjo we.

Motho yo we a babjago ke bolwetsi bja mohuta owe, ge ana le dikgomo a ka bolaya ka moka a fetsa. O thoma ka dikgogo gobolaya, kgogo e we ge baile ba molaêla yona ba swanetšê gore ba moapêle ka bonyana a fo ja a le noai gore matsatši a šutele. Ge dikgogo difeletšê o tšena kolobeng, ge mosadi wa gagwe a le nayô, ge a feditšê nama ya kolobe, ge ana le dikgomo ke moka o nyaka nama ya kgomo.

Tšhswana.

Ge molwetsi yo we e le ~~totu~~ tšhswana motho yo mongwe le yo mongwe yo we a tšago go mōna, o swanetšê go mongopêla kgogo, ka ge a mōna gore motho wa

re šia a ka seke a kgona go mokona. Ke moka o swara kgogo o tliho thêla.

Banna.

Banna ba motse o we gonago le molwetšhi wa ntlêrê, ge ba bîna gore dingogo o feditšê o bile o hlabile kgomo, nama ya kgomo e fedile, o nyaka gohlaba kgomo ya bobedi, ba tšoga e sale go sasa, a ba e go tšošetšha molwetšhi. Ba-re ka morago ga dijô ba ya, ke moka a ba botšha gore ke nyaka nama ya kgomo, bare go yênu lehta b lehabile re tla dibôna ka moswana. Ka moswana ba motšha gore kgomo e bje-tšê, ba no motila tla ka mokgwa o we, badutšê ba kgopêla dingogo mo bathong ba e ya ba thêla.

Thapêlô go badimo.

Tšetšô ya badimo.

Badimo ba šetšha motho yo we a ba šetšago. hapa le lengwe le le lengwe le na le badimo ba gabo, ka goriale mowe motho yo mongwe le yo mongwe o swanetšê go fella badimo ba gabo, gore a tle a be le mahlatshe dilông ka moka tšê we a dišonago. Ka mowe ke gore badimo le bona ba tla go šetšha.

Tšhireletšô.

Ba-dimo ba kgona go tšhireletšha ditlogoluxa-

tša tšona ka baka la silokomêlô ya batswadi
ba bona gabudimo. Ditlogolwana le tšona di
tla phela le thabong le le botse. Go bjale ka
leruô la bona le lona le tla phela
ga botse.

Moputšô wa go šetša badimo.

Ge batho ba šetša ba dimo, badimo le
bona ba tla ba šetša ka go bafa pula
le punô e botse. Dibêka ka moka batla
dithibêla, taba ena ya pula le dipunô ke
ya ka karekô ya lefase. Gona le melaô
e we e šetšego e ngodile ka matlakae-
leng a ka godinô ya mabapi le dilô tše
dilelago gore tša seke tša dirwa.

Medimo ya malapa.

hapa le lengwe le le lengwe lena le
modimo wa lona, ke gore badimo ba
le-toko le lengwe le le lengwe. Keloko
le lengwe le le lengwe lena le kgošana
ya lona. Mowe bana ba keloko lewe ba
swanetšego goloma gona ngwaga o mo-
swa ge ba efa badimo.

Difeka.

Ge moêta pele a saka a dira gore
bana ba kgobakane lapeng la gagwe
gore ba lome ngwaga o morwa bana
ba ba le difeka. Molato ke wa mo-
êta pele o swanetše go nyakêla

sa madi a bolêlê diphōō tšē a didirile-
go go badimo, badimo ba tla moswarêla.

Medirô ya malapa.

Apa le lengwe le le lengwe, le na le mo-
nna, monna obe ana le papagwe, papagwe
le yêna obe ana le papagwe, bjale bjale.
Ge moêta pele wa leloko eile a lumisâ
bana ba leloko, ke moka o šietšē yo we
a molatêlago, le yêna o swanetsê godi-
ra mapoto a badimo, o begu motswadi
wa bana, le matgalo wa bana gore ba
tšebe gore batlogolo ba ja mohlaku o mo-
swa. Ke moka ba tla dira ka mokgwe
o we wa golatelana go fihlêla ba fe-
tela.

Môya wa badimo.

Ka mokgwa o we ba lumisitšego ba-
ne ka molaô, memôya ya badimo e
tla robala. Ka bana la gore ba phe-
thile molaô wa ba gologolo, le bona
badimo ba tla bona gore a ba bale-
bala ba bu gopola. Go lebala badimo ke
go le bala bophelo bja gago, motho yo
mongwe le yo mongwe o phidisa ke
bona.

Dithitidikwana.

Dithitidikwana di gohle gohle, malapeng,
mowe yo mongwe le yo mongwe a

a swanetšego gorupêla modimo badimo ba lapa la bo gona. Ka gobane bahloka godire ka motgwae o we, moya ~~wa~~ ya bahu e tla tlogêla ditlogolwane kamaatla, ba seke ba ba le motshaba. E seng malapa kamoka.

Bohlatshe.

Daba e we ya bohlatshe ke seswantšho ke swantšha ka maina a bana ba motho. Mohumagadi Marebole o ile a tsa mosadi yo - Motgwadi ngwana Masumu, a ba le bana ba, Sekwai, Kamorago, Mokaile, a latêla ke Maboi, a la teta ke Sepalo le Kgothwane Maleopeny. Ke ngwadile maina a bahlantlana fêla.

Sekwai.

Sekwai ke mogolo wa bona, bana ba ba ratho ba gagwe ka moka ba swanetšego loma ka lapeng la gagwe. Ke ratho goja bana ba gagwe pele ka morago ke ba mokaile ka golatelanana ka go bêtêga ga bona.

Mokaile, Maboi le Maleopeny.

Ba ba ratho ba gagwe ba ile bahwa pele ga mogolo wa bona. Mokaile le Maboi ba ile ba zia bana, Maleopeny o hwile a sena ngwana le

gona mosadi yo we a goba a dubi:
nuê, ke mosadi wa sekwai, mosadi e
le moopa.

Maleopeng.

Maleopeng bjale ka ge le yêna a
hwile a tseba ga bobe gore a kena
bana, moya wa gagwe oka seke wa
belaêla selo lefaseng. he mowe lap-
eng la moopa thitidikwana ga e gona.
Mosadi ke kata kgomo o e kgoroše ka
baka la gore a gopole selo, ka gohloka
namane.

Mosadi wa moopa.

Moya wa mohu oka seke wa kgo-
na go tseba ka gagagwe ka baka la
gore a se madi a leloko lewe. A
ka no mohlora fêla ka selo se we
a se šilego a se belaêla sa gagwe,
gore a mo fe vena ke moka moya wa
mohu o motlogetšê, le tātāi ka letee le
ge a babja oka seke wa kwa dita-
ola dibolêla gore mohu, o a belaêla.

Pelâetô ya monna wa mosadi wa

moopa.

Mohu bjale ka ge a sa ŋia bana mo
lefaseng, a ka belaêla ge nke o ile
ge a ehwa a ŋia diruina tša ga-
gwe, a belaêla gore mosadi a seke

a fo dija ka legano o swanetsê go tšea mosadi ka tšona. Goba a belaela ka gore dihwe dimolatlêle. Ke mowe ditabla diago tša a, rea monna yo we wee gohwa a sa šia madi a gagwe lefaseng.

Ngwana o lopa dikgomo.

Sehlōtlolo, mōya wa sehlōtlolo, a o belaele selo ga motho yo we a go melegiša ngwana ka goutswa, ka bana la gore ke molaō wa gore mosadi ona le mong, tuba e we o e diri ka goutswa le mōya wa gagwe o mo tša gore wa utswa. Mōya wa mong wa dikgomo o tšena go ngwana wa sehlōtlolo, ka bana ba gagwe, eseng madi a we a sehlōtlolo.

Molai e tšentsha ke mo yomogwe wa

matse.

Ka goiale mowe ke gore, mōya wa sehlōtlolo, o ka seke wa ngona go tšena le lohony le lengwe. O ka tšena ga gona le lešika ka ditlogolo. Ke badimo ba gona, o ka bona ge motho a ile a dira piššo biale ka mosadi ge a hare a bona gore a èma ga botse a ya a hakola ngwana wa motho, ngwana a tšhabēga a hwa mosadi yo we ya ba ba matseba.

Dipolōlō le katlōlō.

Le Thapêlô ya memôya ya batho ba-
we baphelago. Mosadi goba monna yo mongwe
o tla hwetšena ba duthi thopa, ka thopa e we
ya bona ba bolêla gore mosadi yo we wa go ka-
kola ngwana wa motho yo we a ~~hona~~ ga
botse gore a emu ga botse ona le phoⁱⁿ le-
hono e lobitšhe ngwana wa motho yo.

Mpa ya mosadi wa go dira bobé.

Mosadi yo we wa go dira bobé, melomo ya
batho le dipelaêlô tša bona, le badimo ba
dikwa, ge ba bolabola nnete mosadi e le yena,
badimo le batho ba we ba phelago, ba tla ma-
tlôlêla gore a hwe, wa kwa batho babola-
bola gore, ngwana a na molato, ke gore
go swanetšhe go hwa mmagwe. O tla re go
bêlêga ngwana ke moka a fapana naê

Motho ke kgono.

Motho ke kgono ka baka la gore, ge kgomo
le nyaka go e bolaya le swanetšhe go e dula
thopa, le kwane gore e a bolaiwa, le kgone
le bolaya. Gobjale ka sehla se segolo se
a ile, ge o seripa o swanetšhe gore o seripê
ka lebaka, ka baka la gore ke morithi wa
badimo.

Tefeletšô ya badimo.

Melaô e we ba išilego lefaseng ya ma-
bapi le goila ga dilô, motho yo we a sa
tlômphago, a tlômpho badimo, ka goriale

mowe o tla ha sellō sa go se fele. Badimo ba lefeletša ha go go tšēela bana ga mōgō le leruō la gago. Ke yōna kgatši ya badimo engolo, gore ke badimo o tla kua dingaka digobotša gore o hura letšē badimo ke bona ba yohuraleletšē. Motlo bōna khutšō ha lapeng la gago sepela o rapela badimo ha se-lo sa gore, o tla bona bana ba gago bana le bophelo bjo botše. O seke wa fēla o le-bala go fella badimo.

Pelaëlō ya badimo.

Pelaëlō ya badimo a ena, ngaka, ditlāre kamoka ga tšona tšē we ba fago molwetši di dikuba. Ngaka e ngwe ke e ngwe e tla fihla ya re nna ke tla a lefa, ke moka wa ntšha pudi a bolaya, a tloga, e ngwe ya fihla ya bolaya pudi ya tloga, bjale bjale go fihlela lehumō la gago ke fēla. Ngaka e we e lego ngaka e tla go botša gore a o felle badimo, motšo wa go hwa kgole wa geno o a belaela phasa, ke tla kgona ke fa molwetši ditlāre. Ge a ile a phasa o tla bōna molwetši a kōkoma.

Bo madimabe.

Bo madimabe botš botšha giša, ke gona go sethōphe. Ke ge papago ebe e le mohumi, bohumi bja papago bo tla tšwa ha

Ka diatleng tša ga go, o bolebelešē, wa šala
o le modidi wa go phala nkane ke tšhwanane.

Sekwai.

Sekwai yola ke šetšego ke ngodile le ina
la gagwe ka matlakaleng a ka godimo. O
ile are pele ga gore a hwe, a bolēla gore
mohwa pele ga tšibi, lehona le a tšeba
gore lehu a lena mphathō. Ge ke hwile ke
šale le se ba ngwana wa moratho waka
mokaile a lebelešē motse o, la t/hoka go
dira bjale motse o tla rutluluga.

Ka morago ga lehu la gagwe.

Ka morago ga lehu la gagwe, a baka ba
dire mowe mohu a go bolabola gona.
Motse o la mogolo ka moka ga šona wa
tšhubēga, yo mongwe le yo mongwe a
dula motwaneng wa gagwe.

Mōya wa badimo.

Mōya wa badimo o wa batšhantšha,
ga ba ra nyaka le go bonana, bagologolo
bare goya ka moroka a se go tšwana, ko-
nanang tša go ja taba mpe le botšane.
Jaba mpe ke lehu, ge yo mongwe a ile a
tšhagēla ke kotse, a ba botšane, le gona
golon—a ngwaga o moswa yo mongwe
le yo mongwe o dira ka lapeng la gagwe.
Bana ba ka seke ba tšebana gore mogolo
ke mang o latela ke mang, ka bana la mōya

wa mogolo wa bona, mogolo wa lena ke
papa wa lena le swanetše go mottlhompha
le lentšu la moku a le nyatšiwu.

Mohu.

Mohu yo mongwe le yo mongwe o swanetše
go bolokwa ka molaō wa segagabo. Ke
gore ba butšiša, kudu godira bona ba bo
mohu, ba tšebago ga botse gore ba tšwa
ba e kae, ke moka hlōgō ya gagwe elebe-
lle kowa ba tšwago. Mowe e tšaba ba
phethile molaō, moya wa mohu o tla ro-
bala ga botse.

Go befelwa ga badimo.

Temogo ya mo badimo ba befetšwe, bale-
moga ka bana la malwetš; ka gobane ge ba
yo laola dingaka ditla ba botšā gore ba-
dimo ba befetšwe, ka bana la go se bagopo-
le. Le ge pula e sane le fae le omile
ke tšōna dingaka tšewe diswanetšego go
ba botšā. Ke moka ba tšhabe selo ba yo ra-
pêla ba-dimo gore ba lake.

Bjalwa.

Pele ga gore ba yo tšhabe selo se we
badimo ba swanetšego go rapetšwa
ka ona. Pele ga gore ba bagolo ba
neve bjalwa bjo we, bana le kgadi ya
motse o we ba tšogela le-bitleng la
motho yo mogolo, ke moka ba fihle ba

Kgadi.

Bana ba we bjale ka ge baeya le Kgadi, bare go tšwella ke moka ba kwatama ka dikhumu, ke moka Kgadi ya muma ditheba ya tšwela godimo ga lebitla, ya boléla leina la mong wa lebitla lewe, are, ditlogolwana tša gogo šedi, le belačelang ka ngakala, ge e bo mokete le bo mokete kamoka ba robale ga botse, ditlogolwana tša lena dire fatele le šiteng se we le se belačelago, go phasa nna mokete wa gore ke re badimo balale.

Badimo lalang.

Ge Kgadi e feditšé goreella badimo ke moka bana ka moka baiša diatla tša bona godimo ga lebitla. Kgadi e kakola sethepa sela sa ditheba e tshapiša bana ka tšona ba tshapela godimo ga lebitla, ba boléla gore badimo lalang, badimolalang bjale bjale go fihlêla bo felela, ke moka a ribéga sethepa godimo ga lebitla ba thakgoga ba tloga. Moluš yo mongwe le yo mongwe a lebele nthago.

Môya^{wa} babanyana ke badimo.

Go bolélwa gore môya wa ba banyana ke badimo, ka baka la gore ge bana ba saka baya godira gore badimo lalang, badimo baka seke ba ba khutšong. Ba bagolo bana le mašwere, ba ka kgomiša.

mšya wa badimo.

Setlhabelô.

Ge modiro oia wa bana o fedile, ke moka go fihla ba bagolo le kgomo e we ba ya go e tlhabe badimo. Modirô ona o duma dirwa e sale gosasa, ka gobane bana ba swanetšê gore ge letšatšê letlhaba e be ba šetšê ba e lebitleng. Pele ga gore ba tlhabe kgomo, kgadi e swanetšê goboêla e kwatama lebitleng, e bege badimo, gore namane e la ke e belaelago se, ka yôna re re dipelaêlô difele. Ge a bega ka mongwa o we o tia legofi.

Be tlhabe kgomo.

Monna wa gokgona go tlhabe, ke moka o tšea le runu, ~~o tšea~~ o tlhabe kgomo, ka moka ba dula fase, ba lona se nkô, motlhabi, ore go e tlhabe ke moka a kwatama fase, balebeletšê mowele wa yôna. Molelô e swanetšê go wa ka lehlakoring lela a e tlhabago ka lona, mowe ke gore badimo ba robetšê pelaelô e fedile.

Matlhabelô.

Kgomô e tlhabiwa, ka lehlakoring la sesadi, le gowa e swanetšê go wa ka lona. Ge e ka wa ka le tlhakoring la senna, marunô a go e tlhabe a ba ka godimo, bare ke marunô, badimo ba

sa belaêla. Ge ele kgomo e we ba fo etlhabago ka ntle le go tlhabêla badimo, ba bolêla gore ke marumu.

Go tswina.

Kgomo ya badimo a bantshe seledu, Kabaka la gore ga gona motho yo we a swanetšego gore a jê pele, ba e tswina ya fêla ke moka ba e šêna, baya ba bega badimo. Ka morago ga pegô ke gona ba ka kgonago ba eja. Ke sedimu, a ba e tšhele letswai. Ya mongwe le yo mongwe o noja ka mokgwa o we a ka kgonago. Engwe e a peiwa ka dipitšâ.

Marala.

Ge nama ya dipitšâ e sa butšwa, baba ba seta maralana a we batla a kgokelago matlogong a bona. Maralana a we, sa kgokella ke yêna kgadi, kamoka le baba-golo. Ge ele badimo ba senna ba bagokella ka letlogong la senna, wa sethsadi ka ga la sethsadi.

Dinama.

Dinama ge dibudule, ke moka ba ditlhatlola, ba di e nolela matlhareng, kowa le kowa, ba thoma go dija. Molaô yo mongwe le yo mongwe a swanêla go tloga le nama, ge diba šitile, ba dibea go-dimo ga lebitla gamôgô le marapô, ke moka ba tloga, dimpya ditla šala dija.

Modirô wa gorapêla badimo o fedile.

Ge modirô o fedile, kamoka ba ya gae. Mowe badimong a go foya ba boletoko la badimo ba we fêla yo mongwe le yo mongwe yowe a ratago goya o foya. Kowa gae ba ñile mabjalwa, ge ba fihla banwa mabjalwa kemoka ke le thabo.

Ge ba rapêla badimo.

Molao ga gona motho yo we a swanetše go gobolabola, kamoka ba loma senkô bare tu. Go fo bolabola fêla yo we ditaela tša go moarea gore a bolabole. Le gona motaô a o dumele gore motho a e anwele bjawa o tlanwa a tšho boya.

Badimo ba go phasa.

Badimo, bana ba na le bona ba tlhagiša ke ôna malwetšhi. Temogô, ke gore ge ba ile dingakeng ke moka dingana tšha re ditaela dire, le swanetše gobega badimo na matlhatswa le selo, sebatla badimong. Ba fo ñila mogabo, ba tšhela buupi ka gare ga leselo, ba tšhela le metri, ba kolokotšha.

Mophasi.

Mophasi a maima matlhatswa leselo, a tšwela mowe sebatla badimong, a bolabola se we ba belaelago ka sôna, gore badimo ba rôbale, ditlagolwa.

na tšha gagwe dihwetshane bophelo, dire fatele.

Sebutla badimo.

Ke felo mowe o hwetshanago go sa mela bjane. Mowe nthse ba rapela memōyana batho ba ba hwilego kgole, bjale ka dintwey huduf ke gore yo we lebitla la gagwe ba sa letebegeo. Gobjale ka yōna thitidikwana lebitla la moku a le tšha tšiji.

Badimo.

Badimo ba rapelwa ga bedi mongwageng. Ge go etšwa peu, ge go e tšhwa peu, banna ba robala ngorong, ba lala ba tšha kemaana. Ka moswana ge boesa ba ya ka thabeng go tšoma, lewe ke letšolo la ngorong, ba yo bota-ya diphōōfālō, ka moka ga tšhona ba ditšha mōate. Ge ba robetšhe mowe ngorong go lala golla bo maledapane.

Diša tšha banna.

Ka mabanyana a a latelago selala seeme sa banna, basadi ba lala ba oša diša tšha banna. Ba lala ba bina lešoko. Banna a ba yo robala malalatte ba yo lala ba kuile, ba fitlha ba bea diphōōfālō ka lapeng la mōate. Ka moswana ga selala se eme, basadi, kgadi e togela go botšha badimo gore bana ba gago ba tšhwa, badimo ba seke ba ba swara diatla.

Kopjane, Kopjane.

Banemyana, ba banyana, ke moka ba ntšha Kopjane, ba yo lema tšhemo ya mohumagadi wa kgoši. Dinama tšha diphōfōlō diapēitwe, ba bagolo ba nwa bjalwa. Ge bana ba tšho boya Kopjaneng, ba zhome goja dinama. Peu e tšhwile ke moka ka moswana yo mongwe le yo mongwe, o ya go lema tšhemo ya gugwe.

Lebaka le lengwe la gobega badimo.

Lebaka le lengwe la gobega ba-dimo ke ngwaga o moswa. Goloma ba mošate pele bjale ka ge ke tšhe ke tšhalusitšhe. Kamorago ke gona batho ka moka ba lomago ka malapeng a bona.

Ge ele ka lebaka la matwetšhi.

Ka lebaka la matwetšhi, ge badimo ba be-laēla, ga gona lebaka la gorapēla badimo, ka gobane a ba dio dira, ba dira ka gobona matwenyego a bona. Lebaka le lengwe le le lengwe ba ka rapēla badimo. Ge ba rapēla badimo ka metša metša ba swane-tšhe go tšogēla badimong ba se šu ba tšhapa, ba tšhapa ge ba tšho boya badimong.

Merapēlō

Merapēlō ka moka ya bagologolo, ba rapēla ba-dimong, ga lebitla tewe ditšola diile-go tšā^h ba šupa lona. Merapēlō ya bona ba

e bea godimo ga lebitla la gagwe.

Go thangafatsa mabitla.

Mabitla a sesotho a thangafatswe, mola ba bolonago moku ke moka, ba bea mafika ka mathetso a lebitla gore a thege mabu, ba ripe masasa ba tlhophêle godimo ga lebitla ke moka go fedile, a ba sa boela lebitleng motlheng ba boelago ke ge badimo ba belaela.

Se-pha badimo.

Se-pha badimo sa mo ga ge'u, ke ngwana Pepela, ka bana la gore ke yena mong wa kgotso, le bahu ba we ba hwilego ke batlogolo ba ga Pepela. Motso wa leloko le lengwe a na seke a kgona go fa badimo ba loko le lengwe. Motso o seke ge a kaya gore o rapela badimo ba we e seng ba gabo o tla boya a tshaba. Le kgadi e kgolo ya motso o we e kaya ya rapela badimo batla mokwa.

Ba ga Moyene.

Ba ga moyene ba bina nku, ke motso-pô wa bona a baji. Monna wa ga Masumu bare ke Ntisi, aya a tsoa mosadi ga Moyene. Ba ga Moyene ba seke babe ga badimo gore ngwana wa bona ba mo o fa Masumu, badimo ba sala ba belaela.

819

K34/82

70

Motšo o gola ka ditšhabu.

Mosadi yo we ngwana Moyene, a dula le monna wa gagwe mengwa e medi a sa a kgale mpa. Monna ge a tlo thaba ke ge mosadi a bēlegu bana. Ke mongwa o we barego setlhare se gola ka ditšhabu.

Go kwella.

Monna a ^{svh}tsāma ma a kwella dingakeny gore molato we mosadi wa gagwe keng. Dingaka tšha motšha gore mosadi a na bolwetšhi o swere ke modimo wa papagwe, sepelang lo phasa, o tla bona mosadi a kgola mpa. Ge la e be ba sa bini nku e be le tlaya ka yōna badimo, bjale ka gobane ke ba bina nku, yo nyakega kgomo e ntso.

Monna a boēla gue.

Monna a fitlha a batšha mosadi, ke mona ba kloga ka ba bedi ba fitlha ba batšha batswadi ba mosadi. Batswadi bare diakwala, bjale sena a sena se-twarō, ge o le nuso o ka thusa. Monna a seke aba fetola, a tihwa mowe, ka meriki a boēla gue. A bolabala le mosadi wa gagwe gore kgomo a e

gona - ke na le dinku fêla, ka goria-
le mowe motho o loba ka ne a nago
naso, phiri mošate ba bega.

~~Me~~ ~~mm~~ Mmela.

A tsibisa ba ga makgolo wa gagwe
gore ba êne mmela ka tsatši la gore.
Baile ba dira bjale, ba gopotshe gore
o hwetshane kgomo. A goma a batsibi-
ša letatši la go tlhobolêla, ke moka mo
we yo mongwe le yo mongwe wa tse-
ba gore bjalewa bo tla nwewe neng.

Go ômela.

Tshatši le we ba ômelago, monna
a tlema nku, a ya nayo gaga mak-
golo wa gagwe, e nile ge ba etiša ba
kwa nku e lla, ba thoma go makala,
monna a fitlha a etlema kgorong
a tšena ka lapeng le mosadi wa ga-
gwe. Bave go yêna o direbêng ge otli-
ša nku o tšeba gore re bina yôna, are
keile ke nyakêla kgomo a ka e bona.

Bana.

Bana ga mōgō le rena batswadi a ri-
ji ke mothopō. Mologonyana are baga
makgolo, phiri mošate ba bega, ka go-
riale mowe, phiri ga e lewe, ba no
tšhea ba e latlha ya ja ke dimpya, ke
gona ba lle.

Le loko.

Le loko la ga Moyene la Tsogêla mo-
tseng o we ba swanetšhego go kopana
go ôna, ga mōgō le bana ba bona.
Ye ba tsena ka kgōrō ba hwetšhana
nku e tlemilwe. Dipelo tša tšha bona
tšha thoma golapa.

Badimong.

Bana ba feta le kgadi ya bona ba
leba mowe ~~le~~ lebitla la mong moyene
a koma le nago gona. A fa badimo
~~metši~~ matlhapêla, bana batlhapa dia-
zla tšha bona ba bolêla gore badimo
lalang. Ke moka ba fetsêla, bana ba boê-
la ka gae.

Lo ganetšhana.

Ba ba golo ba ganetšhana, bare go kaone
ge leka fo phasa ka matlhatswale-
selo, nku e ka fiwa badimo bjang re-
na re saji, badimo ke bana, ebe ba swa-
netšhe gore selo se we re ba fago ba
jê le bana, le hono go bjale kage eka
ro bolaya mpya makitleng gore badimo
ba jê, ele gore bahwile ba saji mpya.

Mōya ya badimo.

Meōya ya badimo le yōna, e bjale e
a ganetšhana, e tsene ka dipelong tšha
batšo ga mōgō le nkung e la ba yago go

tlhabêla badimo.

Kwena

Mo we kgane tshanong ya bona, ba ba ba kwana gore ba yô tlhaba nku. Ba gôga nku ba ya nayô badimong, ba fitlha ba e tlena kgole-nyana le lebitla. Kamoka ba dulel fase, moadi wa Masumu le kgadi ya ga Moyene ba fitlha ba kwana tana lebitleng.

Go bega.

Kgadi ya thôma gobega badimo gore re tlisitšhe ngwana wa lena zo, mo mahlong a lena, re mofile ba ga Masumu ba rifile ditšhono, le hono lena le belaelang, re motlisitšhe mo mahlong a lena ka se rômô, ka sôna re re badimo lalang, ngwana wa lena a hwetšhane rewe basadi ba bangwe ba sehwe-tšanago.

Go bolaya.

Ba gôga nku, ba e isa le-bitleng, ke moka ba e bolaya, madi a nku a tshela lebitla, nku ya hwa, ba e bea fase. Ge ba saduti ba le mo kgakanehong ya gore bjale ba swanetšhe go dirabjanga. Motlholo, nku ya tsoga ya repe-la, ya ya ya hwa kowa ba goba ba e tlenile, ke moka ba palakana.

Mosadi.

Mosadi a ka a hwetshana mpa, badimo ba galefa kudu go feta pele, banaba thoma go tswenya ke matwetshi, kabaka la go silafatsha badimo. Ba ga Moyene ba ba banyatšela kgomo ka pela, ba boela gora pela badimo, yaba gona badimo ba robala. Mosadi wa Maimu a hwetshana mpa.

Batho fela.

Batho ba seke, bawe ba sa binigo nku ba rwala nku eka, baya ba tswia, ba ja kgole le motse wa ga Moyene le badimong ba ga Moyene. Se we ba golo golo barego se aila ke nnete se aila. Nku ka kgôrô ya ga Moyene a e thone.

Merapelong badimong.

Batho ba we bayago bantšha ke ditaola ke bona ba we ba swanetshego go rapela. Ka mehla ngaka e swanetše go thalosa gore go thome mokete, kamorago mokete, bjale bjale ka go tšedisana. Go phasa a se balai, wa gopola gore bare ke dire taba e, ba dira gore ke nna yo we ke loyago, bjale ka batho ba matshatshi a ba se ke gore nna ke a loya, a wa moya wa badimo o kwana le merapelo ya gago. Ka gobane gwa phasa yo we ditaola di sa mogopolago, badimo ba tla

tšhwêla pele le dipelaêlô.

Ba-phari.

Ditsoala ga ditšone go bolêla motho ka leina, ditšona fêla go ntšha motho ka mothopô. Molaudi yêna o tla tšeba gore dira mokete. Gore kenete dira mokete ba swanetšhe go olla ditšhako ba ditšhele gape, ba bolêla leina la motho yo we, ke moka di dumêle, bjale bjale, yo we diago tšha mogana ke moka a sa tšena.

Ditšadi le mangolo wa bana.

Ba-phari ka metlha ke ditšadi le mangolo wa bana, ka gobane memôya ya bona ye e belaela ka se seng, memôya ya badimo e kwana nabo. Se we ba se belaelago sa dirêga, ka gobane motho yo a phelago le yêna môya wa gagwe wa pelaelô o tšentsha bolwetšhi banengo.

Ga ba phasa ka molomo fêla.

Motho yo we a fokolago ke bana, gobaela, motho yo a phelago, a swanetšhe, godira mapoto a phufutšha, a ba bitšha ba tšilo phasa ka ôna gore mare a bona a tšwe ka ganong. Ka morago, ga modirô o we ke moka banwe phufutšha e we ba tlogê bathabile badimo le bona ba tla thaba.

Mphō ya badimo.

Mphō ena ya badimo a go fo ntšha motho yo mongwê le yo mongwê, ena le motho yo we e molebanego gontšha. Mošupi yo we a šupago gore gontšha mokele ke tšhōna ditaola, yo we dimušupago o swanetšhe go ntšha. Ge dišupile mangolo wa bana, go ntšha yēnago-
h ba batwadi ba bana go ntšha bona.

Mangolo.

Ba ga mangolo wa gago ge ba sena selo, wena mongonyana o fontšha, wa lekella ba ga mangolo wa gago. Ge bakgopêla kgomo e we ba kgopêla bare e tla boya, empa ba ka reke ba e buiša, ya ya bogweng a e sa boya. Bona ge buiša selo se we badimong ba tla se iša ka leina la bona.

Go Kōlota.

Ge motho e le tšhwana, a sena sa porapêla badimo ka sōna, o swanetšhe gontšha ma a kōlota, selo sa go kōlōtela modirō wa mohuta o we a ba kōne motho. Go phala ge o kōlōtela go lefa molato, go kōlota mowe, a no tšhama o kōlota bathong ka moka, o kōlota ga le lokola geno. Ge o se bone o phakise o fe mong wa sōna, a reke a gorena ka gobane badimo ba ka gobona phōžō gore o ba.

file o sarate. Mong wa selo rewe pela-
 êlô ya ga gwe, badimo ba e a mogêla, ka-
 baka la gore o go thutšhe o hwetšhane matlha-
 tse, o gana naô, mowe go bontšha ga lago gore
 ra gago o be o ka reke wa fa badimo.

Ntwa

Badimo, pele ga gore dira ditšhwe diê ntweng,
 ba swanetšhe gobega bana, gobadimo gore
 bana ba gago ba tšhwa ba ya marumung, ka
 goriale nowe o ba fe matšha a gore ba fe-
 nye dira. Motšho yo we a begago dira o wa-
 netšhe gobolêla ke ditaola.

Dira

Monna yo mongwê le yo mongwê, o swane-
 tšhe gobega badimo ba gabo gore mowe
 a gago babe naê. Diôse oile a gona ge
 Morena lima-mogolo a motšha gore o reke
 wa dira gore dira ditšhwe kantwa ya
 Bohaga. A gona, a tšhwa le dira a ya
 ntweng, môya wa kgozi wa šala o be-
 laêla, gore o bolaiša le šaba ka bako la
 motlabo. ka gobane o be a dula le
Ngwana - Mohuba.

Diôse

Môya wa badimo wa kwana le môya
 wa morena lima-mogolo. Môya wa ba-
 dimo wa tšhwa Diôse, manaba a ya
 a molaya. Motšho yo mogolo a ga netšhwi.

Ziething le mathateng.

Ja gona motho le ka o tee, yo we a ka tse-
bago gore badimo ba ba belaêlago ke base-
nna goba ba sesadi, ka ntle le ditsoala, ke
tshona tshewe dibolelago, gore motho o
swanetše go rapêla badimo bagore ka g-
bane moku wa gore wa belaêla.

Basadi.

Basadi ba tšena Kgorong ya gore ka ba-
ka la dikgomo, ka goriale a ka seke a
tšogaša badimo ka maatla. Monna ke ko-
kwane, ya motše, ke yêna yo we a swa-
netšhego go rapediwa, mewe mathateng a
we motho a nago naô, badimo ba basa-
di le bona ba ba gopola mowe merapelo-
ng.

Badimo ba sesadi.

Ka gobane memôya wa bahu, e ya ko-
pana, gomong wa bona mopi wa dilô
ka moka, ge gona le se a se belaêlago,
lefaseng, moya ya gagwe o swanetše
go ~~kwad~~ kwiwa. Ke motswadi, e bile
ke yêna moledi yo magolo. Monna o
fo kgona godira fêla, a kgone gahlo
gotlhôhômêla bana, ka gobane a hwe-
tšhana nago a budule a o jêla ka
ganong. Mosadi ore goja, a mangwê
a swala o fa bana.

Mōya wa badimo ba sesadi.

Mōya wa bona kudu kudu, o tšena ditlogo-long. Monna wa ga Mohlabe o wa tloga o tšea mosadi ga Pōpēla, mosadi o bēlēya bana, bana ba we ke ditlogolo tšha ga Pōpēla. Makgolo wa bana ba we ge a belaela, o hlagišetšha bana matwetšhi a go sefele.

Go laola.

Ge mong wa bana a tšhama a laola ke moka ditlaola dia-laodisa, makgolo ge a phela ketia magaba, makgolo wa semma ge a phela ke tia magaba, ge ba hwile ke tia badimo. Ke gore go belaela batwadi ba mosadi wa gogo.

Magaba.

Ge ene bo makgolo wa ngwana, kamoka ga bona ba hwile, mōya wa bona wa belaela, ka bana la gore ba ne dingomo tšha mosadi wa bona, ba ba none. Badimo ba bo leloko la bo mosadi ba tšena ka kgōrō ya ga mohlabe ka bana la ngwana wa bona.

Moopa.

Ke tšhalušitšhe ditaba tšha bo-opa mabapi le baga Mooyene le ba ga Masumu. Ke ngwala gape ka bana la dipela elō tšha batho ba boleloko la bo mosadi ba

ba phelago.

Mapaba a ba ba phelago.

Monyadi, ge a ka re anyala ngwana wa motho a rene a ngodiša batswadi, ba ba ba mofa mosadi wa gagwe. Ba mofile fêla ka molaō o o rego ba tšheelanike ba ratane, Monyala ka pedi o nyala wa gagwe, dipelo tšha bona di sešu tšha tšhaba lokhologa.

Miki.

Monna o tla beka mosadi a foya u dula naē, ba folebeletšhana le mosadi. Go lebeletšhana, ke gore ge ba e tšhwa modirong ba lapile ga gona motho yo a tla go roma yo mongwe, ka gore monna o tla re go mosadi nkgole metsi, mosadi a re ke lapile le wena sepele o hga. Monna bjale ka ge e le monna o iša seatlwa tšha, ke mona baalwa.

Mofedi.

Mong wa mosadi ge a tšhama a nyakela ngaka ya go bōfêla mosadi, mofedi o tla botšha monna, gore mosadi a ka belega bjale o swere ke batswadi ba gagwe. A waka wa fetšha gomoya, o swanetšhe gore o bitšhe bona batle ba phase nyona wa bona, ke gona o tšago bona mosadi a fetoga.

Go phasa.

Motswadi wa mosadi ge a tlele a phasa, ke moka o tla bona mosadi a kgola mpa. Mokgwa wa go phasa, ke yona nka e swanetšhe go go batšha gore ba swanetšhe go phasa hang. Ge ba phasa ka pudi ba phasa ka yona, ke molaō gore mosadi a dire phuputšha, ba tla nwa ka morago ga modirō o we wa go phasa.

Pelaēlō ya motšo ya a phelago.

Taba ena ya gore motšo yo a phelago a belaēla, a se bohlōla, ke molaō wa ba gologolo, ba hwile ba dira. Ge motšo a belaēla o fēla a tsentšha le badimo mowe pelaelong ya gagwe, e re ge eke ke nnete badimo ba o kwa se-llō saka, e ke gokaba ka mokgwa wa gore, bošego le mosegare a sa robale ka taba e we, badimo ba tšaba ba mokwela ba tšena mowe tabe e we a belaēlago ka yona.

Melaedi.

Melaedi, ke yēna yo we a swanetšhego, go phasa, badimo, a ba diō tšena, ba rapile ke melaedi. Ke yēna, moēta pele, ke mowe ba gologolo barego, molaī wa kgōrō e šele a ka seke a tšena kgorong e nwe, o

tsentsha ke moloi wa ka gae.

Le repana.

Taba ya gorepana, ke bolai, ka gobane
ge batho ba ka dula ba repa motho, baloi
ba tlabu ba bakwa ba tsena ka gae.
Ge ba e ya mokome, ke moka mokome
o tla moloi, gamogô le batho bala bago-
ba, ba dula ba repana.

Hai tihalosô.

Mokome, o tla ba tihalosetsha, gore
lena ke letia fela ka baka la gore ba-
loi, le badimo ba tsena kabaka la se-
repano sa lena, gela e be e se kabaka
le we badimo e be ba sena taba, le
ba-loi e be baka seke ba tsena.

Kgafa molato.

Ba repani, ba swanetše go ntšha kga-
fa molato, yo mongwe le yo mongwe
wa ba repani, o ntšha kgomo kgomo,
molato wa feta le molai. Molai
o swanetše go ntšha lesome la diggo-
mo, ke yona ~~le~~ tlohôo ya motho.

Le tšea mosadi.

Gona le maloko a mangwe, a we badimo
ba ôna, ge ngwana wa bona a tšhere
ke leloko le lengwe, ba sa nyakago gore
ditlogolwana tša bona dirêlwa maina
a bom monna, maina ba nyakago a le-

loko la bo mosadi.

Go bêtêga.

Mosadi a bêtêga ngwana, ba morêla leina la bo leloko la monna, ka baka le we badimo ba sa ratego leina le we, ngwana ba swanetše go mitšha. Ge a e ya dingakeng, ke moka dingaka tšho bola gore ge mosadi a ka goma a kgolae mpa, o bitšhe magolo wa ngwana a tle a morêlê leina la leloko la bo magolo wa gagwe. Ngwana ga loina ke kabana la gore le moretšhe leina le we badimo ba sa nyakego le bitšhiwa le faseng, e kabe le morê le leina la bo magolo wa gagwe.

Mophasi.

Mophasi, o swanetše gore ge a phasa, a gopola maina a batho ba gabo ba bogologolo, ka moka ba we maina a bona ba sa bagopolago. Ka goriale mowe ke gore maina a bahu a lebalwe, ba we ba sa tsebego ke gona ba tla a tsebago, ge ba o kwa mophasi a phasa. Ge e le yo monyana a sa tsebe ga batse, mokgetholo yo mogolo o swanetše goba ngwana gore a fele a ba eletšha maina a ba we a ba le betšhego.

Le rêla ga maina.

Maina, goba matšwalô, ngwana ore go

bêlêga, ba duleledi ba rêla nywana leina. Ge nywana a gana leina, ba fo bona ka gore o lala a lla bošego, Motswadi wa nywana ge a tšhama a laola, ditsolake tšhona tšhewe di swanetšhego go matšha gore, nywana o gana leina, le swanetšhe go morêla leina le lengwe la wa geno yo a hwilego le tla bona nywana a robala, ke moka.

Go laolela.

Ngaka ke moka e tla butšhiša maima a bagabo nywana, ba thoma go laolela leina le lengwe le le lengwe go fitšhela ditsole di dumêla leina le lengwe la moka, ke moka ba yo morêla. Ke moka ba tla kwea nywana a sa tala a lla. Ke leina le we la goba le nyaka ke badimo.

Matwalô a bana.

Matwalô a bana, ma nywana ore go bêlêga, a thoma a dula ka ngwathong, a re kowa a gotšhe ba kgona ba montšhetšha kgakala. Ma montšha ba tšhatšhi go sena maru, ke moka ba tloga nae z sale goasa ba tlogela nae methateng.

Mothate.

Go ya mmago mosadi le mmago monna le mokgekolo yo mogolo ga mogo le mmago ngwa-

na. Ba ya ba rwele letsoku le mahura, ba yo fitlha mowe gonago le Kōta ya go ōma, ke moka ba e thala ka letsoku, ba dira sefapanō, ba mokwae dišā.

Gobega.

Ba yo bega badimo, mowe mothateng, ba bala maina a bahu ka moka, bare ngwana šu, o tšhwetshe kgakala, bo mokele le bo mokele, re a le bega gore e be kgogo ya rena e re tšhellē. Mothate o la ke Kōta ya go ōma, ke gore o šupa gore ke moku.

Puruwetšhō.

Ke le balana la kgwedi ya bobedi, ke moka ba bega ngwana ga makgolo wa gagwe, makgolo wa gagwe ke kgwedi. Mmago ngwana o dira mapato a phufutšha le ditlhaku tšha tšhama.

Dikgarebe.

Ke mabanyana, ke moka dikgarebe, ge kgwedi e le le balana, ke moka, ba tšhea ngwana, ba ya naē mokgobeng, ba yo puruwetšha ngwana, bare puruwee, bōna makgolo wa go šolaa, puruwee bōna makgolo wa go šolaa bjale bjale, ba dira ba moakgela godimo, ba goma ba moswana ba mošupa makgolo wa gagwe. Ke molaō wa bogologolo, ngwana yo mongwe le yo mongwe ba dira bjale.

Mênô.

Ge ngwana a thôn-a go mela mênô, mma-
go ngwana o swanetšhe go ya êna mela,
ke moka a dira bjatwa, ka bjatwa bjo we
o bega matgolo wa ngwana gore ngwana
o metshe mênô. Ke molaô wa gore ngwa-
na o kgauſi le go tšhwa matlhalagading.
Ke molaô wa bogologolo. Ba matšhatšhi a bo-
lehono a ba sa o dira, o we ba o dirago ke
wa go isa ngwana mothateng.

Khudugô.

Motho ge a khuduga, gona le moto o we a
nyakago goaga gona, o swanetšhe gore pele
ga gore a khudugê, a tšhamê a laolêla mo
we a swanetšhego go dula gona. Molala
o we o mogatlhilego a swanêla go bo-
tšha motho gore ho dula ga gore, ka gobane
ba ka moêta pele.

Go laêla.

Ge a tloga mo we a goba a dutšhi
o swanetšhe go laêla bala a goba a dula
nabô ka bo thakga. Ge ba mutšhišô gore
o dula kae, ke moka o ba šupa go šele.
Ba tlofô bona motlhang o we a gôgago
kešôšô, ke moka mollô o thuka.

Motse.

Ge a gile motse o fedile, ke gona bjale
a êpêlago thitidikwana lapeng lamosadi

yo mogolo, a bega badimo gore mola ketlu-
gile lehono ke dula mo le seke la makala,
ke-re bomokete le bomokete. Ke moku bja-
le o duta.

Dithokola.

ke-loko le lengwe le le lengwe lena le ditho-
kola, bjale, dina le motho yo dimolebanego.
Ye a godile ba mo apeša ha mola o, ba swa-
netšhe gore bayo laolêla, dituola ke tšhona
tšhe we di swanetšhe go ba botšha gore o swa-
netšhe go a peša ha mang, le gore o swanetšhe
go a pešwa hang.

Bjalwa.

Mmago nywana yowe a swanetšhego go
apešwa thokola e we o swanetšhe go
dita bjälwa, ke moka ba bitšhe motho yo
we arileyo ke ditaola, a tle go apeša
nywana thokola. Moapeši ore go fitš-
ha ke moka ba motšha gore, re go bitšhe
tšha taba ya mohuta o, a lala mo we
motseng o we, gosasa ke moka a tlogê-
la gobega badimo.

Badimo.

Badimo ba bigiwa ka ditšheba e salego-
sasa, ke moka a peša nywana phetša pele
ga badimo. Ke moka go fedile, ba boêla ka
gae, go nwea mabjalwa malato a egone
ye e le batho ba bagoto go bolaiwa dikgomo.

Magotšhane Masumu.

Magotšhane ke kgoši ya ga Masumu, papagê ke Motabea, o ile ge a ehwa a šia pheta ya thaga, le yêna o na hwetšhana ele pheta ya ba gologolo ba hwile ba isile. Pheta e we elebane yêna Magotšhane.

Mohlāng a pešiwago.

Ditaola diile tšha bolêla gore o swane-
tšhe go a pešywa ka nku e ntso, a peš-
ke kgadi, baile, ba tšibiša ba Makhutšhwi le
ba ga Mametšha, ka lona tšhatšhi le we
a pešiwago ka lona, ba ile ba kopana ka
moka ba rapywa, ga mōgō le ba ga Mohlha-
be. Kgadi ya motse ya tagêla le Magotšha-
ne mabitleng, a fitlha a bega badimo, ga
mōgō le nku, ba e bolaêla mabitleng, ba ja
ba e fetšha.

Ka gae.

Ge ba boêla ka gae, ba hwetšhana gore
lešaba le a kgobakana, ba tšhaba kgomo
tšhe pedi, tšhewe a se tšha badimo ke
tšha lešaba le we le tšilago bōna kgoši
ya ga Masumu ga e a pere pheta ya
taga.

Lešaba.

Lešaba ka moka ga le kgobakane, ke
moka moledi a bolêla gore lešaba ka
moka le swanetšhe goya ka kgorong

gore le kgone go bōna ngwana yo we a pe-
itshwego phetla ya thaga, ba ya ka kgorong
ke moka a fitlha a dula gare ga bōna ba-
tho ka moka ba mōna.

Setulo.

E be ele le bana la gagwe gore a dule se-
tulong. Ke moka ba thakgoga ba molaya ka
mohwa o we a swanetšhego go swara
batho ka ōna. Ka morago ga ditso, ke
moka ba rotolêla mabjalwa, a tlala kgō-
rō, ba nwa, yaba le thabō le legolo.

Dinama.

Ka morago ga mo ba feditšhe gonwa ma-
bjalwa a la a go rotolêla, ke moka ba
e nola dinama, baja tšhōna, ke matlako-
tšhō wa bjälwa, ke moka ba goma ba ro-
kolêla mabjalwa a mangwê kgorong, ge
ba tloga mo we mongwê a la êle mongwê
ba nwele ba hoše.

Go selebane.

Motšo a ka fore a sa lebana ke tokola,
yaba badimo ba nyaka gore e molebane, o
swanetšhe go e hwetšhana. O hwetšhana
ka tele e, mōya wa badimo o modira
gore a babje, dingaka dileke ka go mofa
ditšhane e mpa molwetšhi a sethe a fōla.
Mafelong ba tlabā ba hwetšhana ngaha
e e ba botšhago, nnete, gare, ngwana go

babja gona wa babja, fêla badimo ba belâ-
êla, mohu wa gore, o belâêla gore le swa-
netšhe go mofa thokola, le tla bona ngwana
a fôla. Goba ke le rumô, ba swanetšhe
gore ba bege badimo gore selo sela ngwana
yola re a mofa a be le bophelo. Ke moka o tla
bona ngwana a fôla.

Selo se se le sefe.

Selo se we badimo ba nyakago gore ba fe-
ngwana, bjale kageele batho ba we e lego ba-
hu, a re bolabole nabô, bona ba kgona boj-
go bolabola le rena, empa rena baphelago
a re ba bone, re bile a rekwe le gore ba
bolabola. Se we badimo ba nyakago gofa
ngwana yo mongwe, ba motena ka bolwe-
tšhi, ditatole le tšhona ke marapô a ditô
tšha gohwa, môya wa badimo o se tšhona
ke tšhona tšhewe di swanetšhego go le
botšha gore le swanetšhe go dira bjale, mo-
hu wa gore o belâêla ka gore, ke moka ba
dira mowe wa bona motho a fôla.

Dinkgô tšha pula.

Je motho goba kgori e ka hwa, ngwana wa
yagwe e sale yo monyana, a se se a
mômpa dinkgô tšha pula. Môya wa badimo
o swanetšhe go goma o bene ngwaneny
yo we a swanetšhego go fiwa manaka
a pula. Ka metšha môya wa badimo

o tsena mothong ka bolwetshi.

Molaudima.

Ge molaudi^{wa} a tshama a e kwa gore molato wa molwetshi: Ke ng, ke moka ngaka e motsha fore molato, badimo ba betaela gore ngwana a zupine dinkgo tsha pula. Ngaka e tla ba botsha ka mokgwa o we ba swanetshago go ya ka ona le gore ba swanetsho go tshabang pele ga fore ba diswarelle. Ge ba ile ba dira ka mokgwe o we ngaka e boletshago ka ona, o tla bona molwetshwi a fola.

Motlhokomedi wa dinkgo.

Motlhokomedi wa dinkgo, ke yena yo we bahu ba laetshago yena, goba yo we badimo ba go nyana goba yena. Motho fela ge a kaya letla bona a boya a fetugile mma mmala bjale ka lebu. Ngwana o ~~we~~ tsho dikomeng a re dikoma ke tsha bo.

Dinkgo tsha pula.

Dinkgo tsha pula, a didule ka ngwathong, didula maribeng, mowe le ribeng le we o ka seke wa ya, kantle le motho yo we a filwego. Godula noga e kgolo kudu, ge o ka nore o seple, ya bona o e ya tsho ya nthse, o tla bona e eme ka pele, ke moka o thoma go tshaba. Goloma gona a e lome motho, e notshoa

fêla.

Ho M moloki.

M moloki, le yêna a ka seke a fore ke laetšhwe ke moka a fotloga a ya, pele o swanetšhe gore a hupe, a kgine a e ya. le yôna kgôši e mphsa, le ge papagwe a ile ge a e hwa a ba a molaetšhe, pele ga gore a ya o swanetšhe go ya ngakeng, kemo-ka ngaka e motšhe gore o swanetšhe go ya ka mokgwa mang.

Badimo.

Ge a ka fore, nna ke laetšhwe a foya, a ka seke a loka, motlhomong o boya a tšhaba, mogongwê a tlaêla. Ka buka la fore mogongwe badimo e be banyana gore a e a swere, goba a ba tšibiše pele. go foya ke gore o nyatšhitšhe badimo o gopola gore dilô ke tšha gago, o le betšhe gore o filwe.

Thatô ya badimo.

Badimo ba tšibiša batho, thatô ya bôna, ka me kgwa e we e šetšhego e tšhu- lušitšhwe ka matlakaleng a ka godimo. Bjalê ka maina a we, ba duleđi ba ka rêlago ngwana leina, ke moka ya ba badimo a ba le rate, ba swanetšhego relolla ngwana leina, ba morêlê le we le nyakago ke badimo.

Ke tšélô ya badimo go ditlogolo.

Ke tšélô ya badimo go ditlogolwana tšha bona, ba dimo ba etšela motho bošego ho wa a robetšhe ke moka ba fitlha ba bolabola naê, memôya ya bolabudisana, empa môya wa motho yo a phelago o swanetšhe go tšhaba môya wa mo-hu, ka gobane ngopolo e tla fitlha ga môya wa yola wa go phela gore motho yo ke a môna ke mofete, empa o hwile leho no godiregilobjany.

Go e thimula.

Ka moswana moloni o swanetšhe gore go tšoga, ke moka a e thimula, ke gore môya wa badimo o tšhwile, a tšhoka go e timula, o tla tšena ke bolewetšhi, ka gobane se we badimo ba goba ba motšha o swanetšhe gore a se dirê.

Bohlôla.

Badimo ba šupa motho, ka se batana, se we setla tšhagago, bjale ka dinôga, eseng dinôgana, dinôga tšhe dingolo, bjale ka mapalekôkôtlô, o aile a o tšene ka ngwahong, wa o bona ka ngwahong o rwele se o se rwelego, ka moswana o tšakwa bare motho a gona wa letoko la geno. Go bontšhagala gore mapalekôkôtlô e be e le morumiwa yo a rumilego ke badimo gore ba yo tšibisa mong wa mofe o wê-

Go tihela badimo.

Go tihela badimo, ke gore motho o swanetše go ba tlhompha, selo se sengwê le sese-ngwê, se we a sejago a seke a bukona o swanetše go fela a ba bega, medimo e tla moleballa, ke gore moya wa badimo o ka seke wa tla ka bogale, o tla motlala ka mokgwa wa go mofa matlhatse.

Modirō e mongwê le o mongwê.

Modirō o mongwê le o mongwê o ba bege ba tla go thusa, wa bōna modirō wa gago o tshwela pele, lehumō le kitima ga le tsena go wena, ka goriale mowe o seke wa lebala gore dilō kamoka a o dini ka maatla a gago, ke maatla a badimo, o fêlê o ba leboga le baka kamoka.

Modimo o mogale.

Badimo ke memoya ya batho ba we ba hwilego. Mokgalabye Semungisi Mores, yo we mphathō wa gagwe e lego Makwa, o belegile ga mokgathe, o tlele mo nagenge e sale lesogana. Badimo ke ba hu, ba buhwilego, gona le modimo o we barego Hubeane (Huwane), modimo o we e šuke o bōna ke motho.

Hubeane.

Bagolo golo, ba bolêla gore, Hubeane ke

yêna yo we a tihodilego dilô kamoka gore dibegôna le faseng, batho ba tihodile ke yêna, diphacôfôlô, ~~ditlhone~~ ditlhane, dinoka ditnaba le digagaki kamoka gamagô le di-ruubele.

Hubeane

Modimo ona Hubeane, re phela naê, mo le-faseng, ka setswants'ho sa gagwe, e le-go morithi wa motho, morithi o fô o bôna ka matlhô, empa o ka reke wa o tla goba go tswara. Jobale kamôya wa motho, o ka reke wa o bôna môya wa bophelo, le ge motho a ehwa wa bôna môya o e tshwa o ka reke wa o tswara ge le morithi ôna o ka reke wa o bôna le motlogêlê wa ôna, o tla fo bôna ge o sa bone morithi ola wa moku.

Morithi

Morithi ke modisi wa motho yo mongwê le yo mongwê, le môya ke modisi wa gago. Ge o dira modirô o mobe, môya wa Hubeane o tla gana, môya o mobe o tla gogapeletšha gore dira. Wena motho o bôna ka matlhô a gago, gore a ke bone ke motho. Badisi ba gago ba go bôna ba we yo mongwê wa bona a bilego a goganešha, morithi a o bolele seto, ge oina-ma o dira le ôna wa dira.

Motho a bolaiwi.

O seke ware ge o bolaya motho wa re motho a mpone, diēma mere dia gobōna. Diēma mere ke bōna ba-diši ba gugo. Bošego o ha seke wa robala, pelo ya gago e tla lala e le botlhokong, le metladimu. Lōgō e tla ba e megolo. Motho yo we o robetšhego naē o tla ba a kwa modirz o we o dirilego ka moswana a tloga a bolēla mokgwa o we o letšhego o dira.

Tōra.

Mmoli, mmolai mowe Torony ya gagwe, o tla lōra, a bolēla ka mokgwa o we a goba a bolaya motho, a bolēla le ka mokgwa o we molaiwa a goba a rapēla ka ōna. Ke ge a moganetšha go bolabola le ditšhapētō tšha gagwe. O lora a le bjale, moya le morithi wa molaiwa o ~~šetšhe~~ šetšhe o le ga mong wa ōna e lego Hubeane, o butšhišhiwa fore molato wa gago keng, o bolēla ge a sena molato.

Molauō a o dumele go bolaya motho.

Molauō, a o dumele go bolaya motho a sena molato, ke molauō wa bagologolo, badimo ba tla go tšela bošego go go a tihudiša go re molato wa motho keng, ke mokamolai a khōma go fapatla, ba tla go tlogēla o o le bjale, yo we a goba a robetšhe naē

Ha morwana ge a tloga a bolêla, matlhony
a molai o tla bôna ana le morizhi. Batho
ba we e tlabane e le bagabo, ba tla leka
ha maatla go nipa bobè.

Dikgozi tšha kgale.

Dikgozi tšha kgale, e be dina le batho ba-
re ke dikgotla-batho, ba bôna motho a le
nozi e be ba mošupa ha morwana wa
tšhopa ke moka motho a sa kgona le go
tšhaba, wa tlaêla ke moka ba mošwarê
ba modene le leme gore a sene a kgona
go ngoella, ba morwale ba mošê mošate.
A ba tšene naê ha kgorong, ba mouta le fo-
heng ke moka ba bangwê ba yo bega kgôzi
gore kgogo e la re bone.

Kgozi le dikgotla-batho.

Kgozi ke moka e tloga le dikgotla-batho,
baya le motho yo we ha dikgong tšha pula
ba yo molaya, madi a gapwe ba foka mane-
ka a pula. Ba molaya mowe gonago le pho-
rôro, mowe metai a nthwe anago le
lešata le lentšhi, motho a ha sekego a kwa
selo. Kgozi e ~~not~~ ~~ro~~ eletšha batho gore
ba molaya. Ge letšhatšhi le dikêla ke moka
gona pula e kgolo ya go tlatšha dinoka.

Ge fororantšhetšha batho.

Dikgopolo tšha batho, ge ba dutšhi ba
monyakhêla, ha gobane ge ba sa mone

ba swanetšhe gobega-kgōzi, ke moka kgōzi
ya re meetšhi a faletšhe kudu, motšo a sebe
a ~~ke~~ tšhere ke dinoka, ke moka ba kitima le
dinoka ba seke ba mōna, ke moka motšo o
lobile.

Ba bolai.

Motšo yo we a ilego a molaya, o tla
mokwa bošego a lala a fafutla. Ka
goriale mowe, ge batwadi goba beng
ba motšo ge ba ka tšhwa baya dinga-
keng, dingaka tšha bōna gore modimo,
tšhwa le kgōzi, ba bolēla fela gore o bitšhi-
tšhe ke badimo. Kgōzi a e tii ke ngaka le
bona dingaka o kwa bare, ke laola mošuki
a ke laole kgōzi e dutšhi mobung wa yōna.
Modimo e va meetšhi a we modimo wa
godira gore pula ene, ka baka la gore
ga gona motšo yo we o ka meyago mola-
ko.

Hubeana.

Gona le kgolo e kgolo ya gore modimo
o mogolo o gona, o dula le godimong
mowe mōya le morithi wa moku o
vego gotloga wa ya gona go bopa di-
thaba. O bonana le bahu, dipelaetšō tšha
bahu, dikwa ke ōna, ke moka ba baphe-
lago, ba rapela badimo, ba-dimo ba bega
ōna dithapētō, ba kgona ba ba leballa. Hu-

beane ke -Ngosi e kgolo ya bahu. Ke modimo o mogolo ka mokgwa o we o bupilego dilō tōha lefase.

Medirō e mebe.

Medirō e mebe, edirō e mebe ya sephiri se we batho ba sa se tsebego, bjale ka go ntšha mpa, ke modirō o we o no dirago - ke batho ba babedi fēla. Sepipimpi re - a pa kgōrōmela kguta marama re hwele na yō.

Go ntšha mpa.

Go ntšha mpa ke sebe se segolo gagolo, modimo gamōgo le badimo a ba rate, ka baka la gore, ba bolaiile madi a senago mola tō. Mōya wa madi a we, le morithi wa ōna o wa phakisa wa boela yomong wa ōna. Modimo o tla ba o tšhe o bone gore lefaseeng ba dirile sebe. Kemo - ka lefase la thoma goba ke mokgwa.

Mokgwa.

Mokgwa o we o bolélwago, ke gore modimo o tla tšhagisa diphefō le kōmêlê - lō, mowe baniš; ba pula ba ka le kago bjang le bjang ba seke ba tšha selo. Go fitšhela ba e ya ngakeng, ngaka yo bo - lēla gore, gona le mosadi wa gobina sa gore o ntšhitšhe mpa, ba monyakisša ba mōna a lefa, ke gona modimo o tla ba fago

qula, ka bakka la gore modira bobo o bone
tšhe. Ge modimo o ka seke wa diru bjale
batšo e be ba ka fo sinya ka buntšhi, bare
a ba bonwe, ka nnete ba seke ba bonwa.
O kile o file batšo ba bangwê botlhale bja
gore ba kgone go bolabodisa marapô a diphôô
fôlo tšha gohwa.

Melaô.

Melaô ka moka e* we elego molefaseng, e
beile ke yêna, motha yo we a nyatšhago me-
laô ya bagologolo, wa senyatšha, ka gobane
badimo ba swanetšhe go mokona matlhutse.
Ba-dimo ba phela le yêna mopi wa lefase,
ba kgona go boledisana naê, ke moka a ba
kwa. Ke melaô go tlhomphe melaô ya ba-
gologolo le wena otlaba le ka tlego lefa-
seng.

Moletšhe e phefô.

Moletšhe o phefô, o kgauzi le setalataleng
ka fase ga thaba ya ngapelle. Molete o
we bare o fodula o duma, ke mowe phe-
fô e tšhwaga nthse. Motlhokomedi wa
molete o we ke ba ga Pôpêla ka bakka
lagore ke bona ba bagolo, ke ba-tswadi

ba dingozi, bjale dingozi ke batlogolo ba bona
Ngwaga o mongwê le o mongwê ba swane-
tōhe go tswalla molete o we ka mesayelō,
gore phefo ya rene ya ba buima.

Medimo e mongwê e e reo ya batho.

Goila gona le mathekō a mongwê a we
ailago bjale ka Maijō le se fateng sa
mphatlāneng, gona mowe bare go aila.

Maijō bare ke lekilēla, sa fateng sa
mphatlāneng bare ke lekilēlamana.

Lebaka la goila.

Maijō, bare ke lekilela, ka baka la gore
ge motho a ka kema nthse, ka morago ga
punō ya mabêlê o swanetōhe go hwa.

Bare motho ya mongwê wa bogologolo o
ile a kema a bolaya mabêlê a mantšhi,
ka morago ga punō ke moka a hwa, ba-
makala fêla ka gore mabêlê a ba a
motlholla gore o tlahwa.

Mosadi wa gagwe.

Selemo sa fitlha mosadi wa gagwe
a ya a kema, le yēna a budusa mabê-
lê a mantšhi, ka morago ga punō le
yēna a hwa. Batho bathōma go makala

ga ba tsebe gore molato Meng. Ba bangwe bare felô fala go sebe goila, e ke le go lesetšhe golema.

Ngwanabô.

Ngwanabô monna yola wa gohwa pele, are ga gona seto, nna kolema. Bamo-homolêla a ya a lema, a buduša mabêlê, a mantšhi, ke moka a buna mabêlê a gagwe, a seke a ja a fapana naô a hwa a zia. Ke ge batho ba bôna gabote gore felô fala go aila, ke lekilêla, ke lekila ba limi. Ba napa ba lesetšha go lema.

Ba ga Rakgwale.

Ba ga Rakgwale ba fitšha, ba dume-diša ga Mohlabe, ke moka ~~ga~~ Mohlabe a ba mogêla. Ka le baka lewe lekilêla ke ge e le mogola ditlhare ditlhoga, ba botšha Rakgwale gore megola e we wa seke wa lema, ke lekilêla ke lekila ba limi.

Rakgwale a gana.

Kgôrô ya ga Rakgwale e be ena le banna ba gotia, ge o tšena ka Kgôrô

K34/82

ya bona o no bona gore o tsene ka moša-
te. Rakgwale a tšhoba mogola, ke moka
a lema, a buduša mabêlê a mantšhi a
ba a e ntšha le rōbe le legulo le we ba
bilego ba diō le ripaganya ka diphatšha
ge ba swala bališa gae.

Punō.

Rakgwale a bōna ga bobhe gore o tsene
pelo ya mabêlê, a thaba kudu, a buna
mabêlê a thabile, a bile a bolêla gore
Motlābe o be a fonyana go nthakêla.
Ge mabêlê a roretšhwe ka gae, monna
ke moka a hwa. Motlābe are go bona
lesetšhang go aila, le bone lehono ge Kgoši
ya lena e hwile, ka go sekwe.

Dikgopolo tšha bona.

Dikgopolo tšha bona a tšhaka tšha Kgo-
lwa, ba ile ba gopola fêla gore Motlā-
be ke molai. Goba naga e a e mo-
nyake.

Selenō sa fitlha.

Mohumagadi a ya a lema, Motlābe,
aka a ba a sa ba bolabodiša oile
are ba tla e pōnêla. ka moragō ga

K34/82

no mosadi a limile, le yêna a budiša ma
bêlê a mantšhi. Ge a feditšhe go buna ke
moka a fapana le mabêlê a gagwe, ba šata
ba ija.

Ba ga Rakgwale a baka ba matšha.
Kgopolo tšha bona, ba gopola molaō wa
gabo wa gore Kgoši ya hwa mosadiwa
gagwe o swanetšhe go mošala morago, o
ba a mogotšhetšha malla.

Moratho wa Kgoši.

Moratho wa Kgoši, ge selemō se thō-
ma ke moka a ya a kema, are ke se-
tšhapō sa magolo wa gagwe. Mabêlê a
felo fa we a be a sa butšhwi bjale
ka mabêlê a mašemo a mangwe, e
be go butšhwa mokenene (buntšhi).
Le yêna a no a budiša by bjale ka mogo-
lo, ka morago ga punō le yêna a hwa.

Selemō se we sa moratho.

Ka selemō se we sa moratho, go ile
gwa e nya marōthe a magolo ka mate-
di a go-feta le la la zoka, la entšhwa
ke mogolwane. Banna le basadi batla
ba a kgêêganya, ba a swala buiša

ka gae.

Lekilela.

Ka banna la go se tihokimela ga bona, lekilela e be lekwatile, mowe le nyakago go supa ba ga Rakgwale gore a ke liminwi, ba ya bare go ja marote a we banna ba bagolo ka moha ba hwa, gwa sala masogana.

Go thomana.

Ba thoma go thomana maloi, ke moka ba tloga ba ya dingakeng, ngaha ya ya ya ba batsha gore, le e polatile kanozi, le limile fela mowe, beng banaga ba ilego ba le batsha gore go aila, bjale la seke la kwa, fela fa we, gokile gwa hwa ngozi e ngwe ya ngaha ba moepela mowe, le ditlhare tsha gagwe, ditlhare tsha gagwe dibogale gagolo.

Go boya ngakeng.

Ge ba tsho boya ngakeng, batho babugolo ba hwile, go setshe ba banyanne. ke motse mosegare, bošego wa boifisa. Matse wa ga Rakgwale wa thubega, yo mongwe le yo mongwe

K34/82

a bōna motšo wa gagwe a dula gōna.

Rakgwale.

Rakgwale mowe a tšhwaga, o be a tia kōma, enpa o be a sena batho ba bantšhi. Gotloga mowe go palamaneng ga motše wa bona, ke moka kōma ya fela kgōrong ya ga Rakgwale go fitlhela le leho, ka baka la gore ba bagolo ba hwile ba sešu ba šupe bana ba bona ditlhare tšha kōma. Le melato a esa sekiwa kgorong ya bona, ka baka la phapanō ya lehu.

Kgōrō ya ga Rakgwale.

Kgōrō ya ga Rakgwale e hwile ka go fenola ke mabete le marōtše a a lekilēla. Maišō e be gona le serōtše mowe go sōna go metšhe kgogo. Gobe go phela dipabala le raranyeng la maišō. Dipabala le lengwe leina bare ke ditšhošo.

Ngaka.

Ngaka eile ya batšha ba ga Rakgwale gore go hwile ngaka. Monna yo mongwe wa ga motšhaba wa bogologolo, monna

yo we e be e le mutumi wa dipabala.
 ka tšhatšhi le lengwê o ile a toma mowe
 a bôna ngga e kgolo kgolo, ke moka ya tšena
 ka se-etseng, ditšopolo, ba gopola gore ke
 mamokêbê.

Monna a fitlha gae.

Monna ge a fitlha gae, ke moka a thō-
 ma go babja. Ba leka ka matla gore ba
 moalafa, dingana tšha šitwa. Kumora
 go gwa fitlha ngaka e ngwê ya fitlha
 ya bolêla tšesô, yare molwetšhi o
 ile a bôna modimo wa metsê, badumê-
 la, aye a se modimo, ke modimo wa
 malôpô.

Malôpô.

Malôpô a we a matsenego ke malôpô
 a sethoka, medimo ya sethoka. Ka ba-
 ka la gore motho yo we wa gohwamo
 we lekilêla ditwala di bolêla gore ebe
 e le mohuta wa gotšula ditšebê. Mō-
 ya wa gagwe o tšenego yêna ka baka
 la gore ke motho yo we a tšhwago mo
 we ka go toma gagwe. O nyaka go
 mofa ditlhare tšha gagwe.

Ngana.

Ngana ya tšhe^v molwetšhi, ba sepela
 nū^ē, goya maifō, oile a sešū a fitl^hē
 mowe a gobōna naga, ke moka a dula
 fase a hupa. ke moka ba fitl^h ba
 phasa, ka gore ge e le modimo wa me-
 tai goba wena mang wa fa re tliši-
 tšhe motho wa gogo ke yo, o ka re sewe
 o ratago go mofa wa mofa, ba goma ba
 boēla gae.

Pele ga gore batlogē.

Pele ga gore ba tlogē, ke moka molwe-
 tšhi a thōma go ḡpēla kōpētō e, are šala-
 ng, šalang ba lekha^vya, šalang, šalang ba
 lekha^vya, ba thōma go makala koša e we.
 ke moka are a rieng gae.

Gae.

Ge ba fitl^hile gae, ke moka a tšhwela
 pele le go ḡpēla kōpētō e we, le bona
 ba thōma go mo orendišā, ka morago a
 thakgoga a bina, ke moka molwetšhi
 a fōla. ke moka a napa a bungu-
 ka ya malōpō. A lafa ba tho ba medi-
 mo ya matimone.

Mamokêbê.

Mamokêbê ke modimo wa didiba le dinoka, ge a ka tloga se dibeng, ke moka se diba se a pja. Ge a tlogoma a boya ba swanetšhe go gûša letlhatlhe, ke mitšhō wa gobitšha modimo wa sediba. Monna yowe wa motšumi leina la gagwe a bana ba letlhišomêla, ba ile banapa ba mitšha ka wa lekha-ya.

Medimo ya malôpô.

Ge motho a tsene ke medimo ya malôpô, pele ga gore a moulafê, o be a motšhea a moiša phororô, ke moka a fitlhê a moe miše mowe metsi a tiago gona, a mothapišê, gore bolwetšhi bo fete le metsi, ke moka ge batlogantšhe motho yo mongwê le yo mongwê a sethe a lebella nthago, ka gobane bolwetšhi bo ka mômêla yêna.

Maliti wa phôrôrô.

Maliti wa phôrôrô, ke noga e ngwê e kgolo ya ditêdu, e bjale ka le butšhwa pudi, enpa yêna ke e ntšontšo. Ga gona

motho yo a ka e bōnago, e sale e bōna
ke yēna wa Lekhaya. Leina la yōna
ke mong phōrōnō, mowe e tlogo gona
e sepela ka setlhatlhedī, wa kwā e
ka go thutha phefo, ge setlhatlhedī se
nomola ke gore e feletšhe ka bodibeng.

Matkopi motlogole wa ga Pragma.
Matkopi mmagwe oile a tlopa ke ma-
pono, bjale mmagwe a ya a hwa kgo-
le. Mosadi yo we e be ele ngaka leina
la ga mmagwe bare ke Molobēle. Mōya
wa gagwe oile wa boya wa tšena go
moredi wa gagwe Matkopi.

Matkopi ya morogong.
Matkopi a tlogale banyana ba bangwe
a ya nabo morogong, pelo ya gagwe ya
se phaphara, a ba tlogela, ba samone.
A sepela a libile le pelle, a fitlha a
tšena bodibeng bja dikwena, a dula
gona. Banenyana ge bare ba lebella
ba bōna ba sa bone Matkopi, bjale
ba gopola gore oile gae.

Ba swala ditgong le morogo buyaga.
Ba sepela ba libile gae, ba gopola

819
 gore Maakopi ba tla mahwetšhana a le
 gae. Ge ba fitlhile gae, ba ba butšhi
 gore maakopi o nae, bare a re tsebe re
 re matlhano o tllile gae. Ba homo-
 la ba go pola gore o šetše nthago, wa
 tla, ba bōna le tsofi le tswara.

Go monyanêla.

Ba leka go monyanêla, ba seke ba mō-
 na, bare ke bošego re tla tloga re
 monyanêla ka mošwana. Ka mošwana
 bja re go sa, ba thōma le tlole lago
 monyanêla, le gona ba seke ba mōna.
 Ba tihaba mokgoši matheko ka moka
 gore re latlhegetšhe ke ngwana, go we
 a mōnago, a re tshuše ka yēna.

Go lapa.

Ba nyaki ka moka e be ba lapile go
 monyanêla, ba dula ba se sa monya-
 kêla, ele gore ba monyanêla kwedi tšhe
 pedi. Bjale ba sa tlhwe ba kgolwa
 gore o sa tla bōnala.

Badiši badikgomo.

Betlhankana ba godišša dikgomo tšha
 ka mošola we lepetle, ba mōna a ôre

la letšhatšhi, ke moka ge a ba bona o bo-
êla ka bodibeng, o be a bone ke batlha-
nkana ba se bakae.

Go bula dingomo.

Ka moswana ba bula dingomo, ba di-
fudisa ka merithi ba di isa nokeng
go nwa metri, batlhankana ba bagolwa-
ne ba kitima ba e ta pele. Ba hwetša
na a sa ôrêla letšhatšhi, ke moka a
ba bona a tšena ka metšing.

Ba mone kamoka.

Ba nweša dingomo metri ba digoroša,
ba fitlha ba ditlhatšhêla, ba thōma
go bola gore re bone ngwana wa
mongwê ka bodibeng a ôrêla letšha-
tšhi, a re go re bona a tšena ka bo-
dibeng. Ba bagolo a baka bakgolwa, ba
ga netšha bana, bana ba bolêla gore re
m mone.

Ba nyaka go bona kanoši.

Ba tšogêla nokeng le batlhankana,
e rile ge letšhatšhi le kwella mme
le ba fitlha nokeng, ba ba šupa gore
o fêla a dula kowa. Ba bagolo bana

le mangoma, a baka ba mōna.

Go laola.

Banna ba ya golaola, gokwa gore ba na bakaba ba bolēla tšhešo, ditšha tšha bolēla gore ba tšhešo, ke ngwana wa mosetšana, o tlogetšhe ba gabo mrogong. Lena ba bagolo kantle le gore le hupē le ka tšhe la mōna, empa ba banyana bona ba tla foya ba mōna.

Ngaka ya hupa.

Ngaka e we ya golaola, ya laolēla ditšhare tšha go mehupa, ke moka a mehupa, ka moswana ge ba eya ba hwetšhana a no dula kowa bana ba fēlago ba mōna a legona. Ase go ba bona a fo o kobala, ba fitlha ba motšhea, ba ya naē gae.

Go butšhiša.

Ase go fitlha gae, ba mofa tšha goja, a ja, ke moka ba mutšhiša gore o tšhwa o lekae, a bolēla gore ke tšhwa ga Matlhaba, bjale o tšhele bjung mo, a se kibitšhitšhe ke mmame, e be ke dutšhina bo. Ba butšhiša go tšhwelela pele

a se sa ba fetola.

Ba tlhabêla ba gabo mokgozi.

Ba roma motso go tšilo botšha ba gabo, gone ba bone ngwana wa mongwê wa mosetsana, yo we leina la gagwe e lego Makhopi. Morunwa a tšene kgorong ya ga Masumu, ba roma motso go bitšha ba gabo, ba ba botšha taba e we. Ba isa lentšhu mošate, ba roma masogana gamogô le pupago ngwana, ba tloga le motlhabi wa mokgozi.

Mosepele.

Mosepele wa bagologolo, e be ba se fele pelo, ge ba repela. Ka tšhatšhi le we a baka ba robala tsete, ba ile ba repela mosepele o mogolo, ba tloga fa, baya ba tšena le pelle ge letšhatšhi le dihelu. Ba tšela le pelle go sa bona, ge letšhufi le tšwera ba fitšha matseng, ke moka badumediša ba butšhisana maphelo, ba ba famala ba robala, nantle le go ba botšha se we ba setletšhego, yo mongwê a ne se tšile moka baka la mokgozi, baxe se

zila dikwa ka moswana.

Mosa e ona lešidi, kija epe.

Ka moswana ke moka batho goba batha gore se topile ngwana, a se tsebe mong wa ngwa, se matopile ka mokgwa o le o, ngwana a boléla batwadi ba gagwe gore ke molobélé, a molobélé le a matsaba, papagwe a se ebe e le mosadi, waka wa ngwa ka bjale o ile a thopa ke mapono, a šia ngwana e sa le yo monyama. Yawe keina la gagwe e lego Makopi.

Makopi a bitšhiwa.

Mo a robetše, e be ba sa motsoš, o be a tšoga ka noši. Ka tšhatšhi le we ba motsoša. Se a fittha ngorong, a bōna papagwe, ke moka mošetana a thōma golla, a ba a wa fase, a phikulugwa le fase. Ka morago a tšoga a ya a dumediša papagwe ka le tšōgō.

Ba bitšhiša Makopi.

Ba se, a Makopi, ke yēna papago, a dumadumela, ke moka ba motšha gore lehono, o tšoga naē, mošetana a dumela, Ba se o ē o tšhōkōmélé ngwa-

na o moawane ka matsōgō ka mabedi
ka bakka la gore o tšhogama a lekgole.

Go le boga.

Papago ngwana are ke lebugile ka ma-
atla, go le boga ga mpya ke go tia mo-
ela. A bula difate, le šagō la moeng le
bea ke mong motse, beng ba motse bure,
e mēlang tšha goja, ke moka ba diēmēla.
Ka morago ga dijō, ba tia diatla ke
moka ba tloga.

Go gabo Makopi.

Je ba fitlhile gae ga gabo, ke moka
Makopi a wa malōpō. Go wa malō-
pō, ke gore motso wa malōpō ge a
wele, dithō tšha gagwe, diatla ramala
tšha o mella bjale ka ge, e ka ohwile.

Ngaka ya malōpō.

Ba nyakēla ngaka ya go tseba medimo
ya matimōne, ke moka ya fitlha ya
motopetšha ka ditlhare tšha malōpō. Ke
moka Makopi a phafoga, a thōma
go bolabola, are, kenna molobēlē, molo-
bēla kgole, šagō la motsumi le ja ke
dimpja. Ke be ke dutšhi le bomakgolo Mo-

lobêlê.

Môya ya bahu.

Môya wa bahu, o dira metlhôlô, môya oile wa a rea ngwana, gore o mofe bongaka. Matlopi o filwe bongaka ke môya wa badimo, ka goya^u a moduduša le dikwêla ka metsing, dilo tšhewe dijago batho.

Ditlhare tšhe dingolo.

Ditlhare tšhe dingolo ke badimo, ke merithi e we e dulago ke badimo. Molaô ditlhare tšhe dingolo diaila, ka gobane le meriri ya batho ba baphelago, ba ibitlêga gona.

Meriri.

Ke gore ge motšo aile a hwa, ke motša ba dira bjatwa bja go tloša meriri. Batlhôlogadi, ba a para dilô tšha botlhôlogadi. Masena ka motša wa rala, ke motša ba motlemella le tšhatšhe matong, ke matogong ke modifakeng, tšhe dingwê a para molaleng, tšhōgō a tlêma ka tšhware, mokôkôtlêlô ke motlhologatšana.

Bjalwa bja setshila

Ka bjōna bjalwa bja se tshila, ke gore ngaka e tlilo ~~ke~~ Hēra ba tlhologadi meriri. Ka tshatshi lewe, ditš tšhe we tšha goba diapere ke batlhologadi ba yo ditšgaola ka moka ba ditšgobagantšha felo gotee. Ge ba feletshe ka moka ga bona go Heriwa, ngaka e gōga bjang bja molomong wa ngwaka, ke moka o phuthe-tadi la ditš tšhela tšā batlhologadi ka bjōna.

Go upēga.

Ka kowa molopeng o la ngaka e phutshetšhego, ke ditš tšhe we a tlhakotšhe go batlhologadi, ga mōgō le meriri ya bona. Beng ba moku, goba kgadi e swala molope o la, e ya setlhareng se segolo sa morithi o magolo, wa fitšha a upēga thitong ya setlhare, a phutšetšha ka mabu le ditšgwatšha, mowe a sa boneng ke motho.

Go upa kgakala.

Ge meriri ya batlhologadi e ka upēga kgakala, ba tlo fothwa ba le bolwetšhing.

Go bjale kamot'ho, ge a fo heru meriri
ya gagwe ke molaō wa gore a e kgobakanye
ke mola a tšhee a yo e phusets'ha dikgwa-
tlheng mowe gonago le moriti. Meriri e
tlhola bolwetšhi.

Ba hwedi.

Ba hwedi ba bangwê le ba bangwê,
ka morago ga poloko ya moku, ba
tšogela tšhibugong go tlhapa, ka go-
riale mowe ba yo tlhapa tšhila ya
lehu. Bare nyaka go tlhapa tšhibogo-
ng tšhila ya lehu a e tloge.

Tšhibogong.

Le tšhibugō ke mowe mot'ho yo
mongwê le yo mongwê a tšelago
nthse. Baloi le badimo ba khu-
tšha nthse. Ge o kare o e tšhwa
o sepela e le bošego, wakwa dikgwê
kgwe di sa lle, goma o sale kgole
beng ba naga ba ka nokeng. O šotlhe
le le foka o tšela mowe go senago
le tšhibugō. Ke le baka le we ba
yago batlhapiša ba hwedi mowe
tšhibugong.

Ge bōna.

Badimo ba we ba malōpā ba bona
 ke bona ba malōpā. ke gona a ba bo-
 ne bona ka nama, ba diō bōna di swa-
 ntšho, by. bjale ka badimo ba sediba
 ke mamokebe, fēla ka se tswantšhō
 ke motlhathe o we o melago gona.
 Motlhathe wa hwa ke moka
 sediba se a hwa.

Motlhare omogolo.

Motlhare o mogolo ge motho a o
 rēma o a ha, wa bōna o e tšhwa
 megōtšō, o seke wa fo rēmela swe-
 le o be o rēma gona ke se anyaka
 go godira sōna.

Ditlhare tšha mabitleng.

Dibjale ka ditlhare tšha mabitleng a
 diremiwi, ge o nyaka go no rēma
 phate o ka fo rēma. O seke wa
 tsethe, motlhomong wa tsethe o
 gapotšhe go dira tšhama, o ka seke
 wa nega, o tla hwa, ka baka la gore
 badimo ba tsethe ba tšhwa ke le-
 tšhaphi.

Sekwathapeng Motlhabe.

Ke kgoši ya ga Motlhabe, ke nnete ge bare yo mogolo ge a e hwa o šia se-ema, o be a dula a botšha batho gore ba dimong a ba reme go aila. Ke yêna yo we a go botšha ba ga Rakgwate gore Maišô ga baleme go aila.

Sethola se a setholla.

Mokgalabye a tšena ke moya o mobe, a se, se šia tšha goja, a bōna ku madingwaneng gona le mabudušô, ke miku a thoma go tsetha-se tsethwa, a gwa-ka gwaba le motho yo a bolêlago, ka gobane naga ke ya gagwe.

Ka morago ga punô.

Ka morago ga punô ya mabêlê a we ke, ge kgoši e we ya ga Motlhabe e hwa. Jelo fa we ba we ba ilego ba šala ba napa ba lesetšha go lema, ditlhare digomile ditlhogile. Mowe ba bolêlago gore go a ila ke nnete go aila. O dirile bjale ka goba šupa gore go a ila, ba se-ke ba šala ba tsetha.

Ditaba tšha Makopi.

Ditaba tšhena tšha Makopi ke dingodite na mo ma¹lakaleng a ka godimo. Ke diboelotšha ka ba¹ka la gore ke dišile mogongwê.

Mphathô wa Makopi.

Ditaba tšhe tšha Makopi, a se di-thailo, ke therešo. Mphathô wa gagwe ke matuba, o tšhere ke Legodô Mašao, ke ile ka ya go yêna, a bolêlagore, molobêla ke mangolo wa gagwe, wa go tswela papagwe, mmagwe ke Di-segô, ngwana Raganya, papagwe ke wa ga Malatši.

A bolêla modulô.

A, re, ke be ke dutšhi le mangolo Molobêlê, motseng o mogolo, mowe ke be ke ~~af~~ ija dinama fêla, a ~~nt~~ ntwere ka diatla tšhe pedi. Ge ke tšhwile ka motseng ke tšhama ke bapala, ke mota ke bone batlhankana ba ke sa ba tsebege, ke go me ke tšhabêlê ga Mangolo Molobêlê. Le gana Jehono o sa phela.

Go thupiwaga Mangolo.

Mangolo ga Thupiwaga, ke ge ke sešu ka
bêlêga, ke fokwa bare, mangolo wa
gago ke M-lobêlê. O ile a thupiwaga
ke mapono. Ka goriale, ge ebe ke le
naê, ke be ke sa mothebe, ka kwa yêna
a bolêla gore ke nna mangolo wa ga
go M-lobêlê.

Medimo ya go tšhoša batho.

Ke medimo ya baloi, ke gore ke batho
ba we ba hwilega baloya. Baloi ba
loyana ka dilo tšhe dintšhi, ka goriale
mowe, moya wa bona ke o mobe wa
gofa bolaya batho, ba sena molato naê.
Moya wa moloi, o swanetšhe go tšena
mowe diphōpolany tšhe we a goba a
loya ka tšhōna.

Baloi.

Baloi, ke taba ya sephiri e kgolo, go
fo tšebana bona ba we ba togago bo-
šego, bjale ka ge ba bolêla gore, baloi
ba tšebana ka letšhana. Ke dingaka fê-
la tšhe we diago tšha šupa moloi, le
go dibona, motho fêla a ka seke a

819

K34/82 124

bona mola; ka matlhô a gagwe, o tla
fokwa meriri ya gagwe e tšhaba le
ge a sepela eka a gate fase, a tlaru-
matlaruma, pelo ya gagwe e tlugile.

Go tšhoša.

Ye balai, ba sa rate, go go tšhoša, o
tlare ge o fitile yaba gona o kwago
pelo ya gago e se ke e, e boela bo dula-
ng bja yona. ha le we le baka le go
kitima o ka kgona go kitima. Ge ba
rata, ba ka fo gotia, ba go bolabodisa
bare, wa se bonela, bjale, ba we ba
gotiako o sa ba bone, le pelo ya gago e
sakwe le gore ke a lewa.

Go idibala.

Ye balai, bailo ba gotia, o ka seke
wa e dibala tseleng, e tlarare ge ore
o trena, ka sefero sa lapa ke moka
wa wa fase, wa idibala, mowe ba
tla rego ge bare ba go bolabodisa
wa seke wa bakwa.

Moethi.

Ba swanetše go nyatšela meethe,
ba go se yona, ge baka kwa a ethi-

mula ke gona mowe, ba tla kwago
a ba bolabodisa, ke moka a babatšha
le se we, se modirilego.

Kgane.

Monna yo mongwe wa bogolo golo, o
ile are a dutšhi le banna, ba gabo ~~Kg~~
Kgorong, ke moka ba tšhea kgane ya
kgwedi. Kgane e we e be bare kgwe-
di, e se go hwa ya dikuluga, ya goma
ya boela ka tlase, ya tlhaba gape, bjale
ka letšhatšhi, banna ka moka ba kwana mo
we polelong e we. Monna yo mongwe
a ba ganetšha, are kgwedi a ehwe, se
we se re go godinela sa dikuluga. Ke
letšhatšhi.

Go hwa ga Kgwedi.

Le banna le we le re go kgwedi ehwile
ke lebanna la mo kgwedi e thibile ke
matthasedi a letšhatšhi le sa e bone
bjale lena le se e hwile. Bare, e se,
go dinela, ya dira ~~by~~ bjang ge yo tla-
ba ka tlase, monna are mowe e bjale
ka letšhatšhi. Bare go yena letšhatšhi
le ago ma ka tšela ya lona la boela

botlhaba tshatshi, ge le fitlhile kemo-
ka boyasa.

Monna are ge elekgwedisa ehwe.
Monna a tshwela pele le gogana gore
kgwedi a ehwe, le ka dula ka fase ga
morithi o mogolo, ke mota la lebella
godimo, le tla bona kgwedi, bata bare, o
tlogé bošego bjo bogolo o lebellet godimo, o
tla bona lebe letshatshi ga le jona.

Ba. Ma Ba ya malaony.

Monna yo we, a ka a robala bošego
bjo we, ba fitlha ba motsoša, ka
beloi bja bona, ba motia ba mošupa
ge letshatshi le kgwedi digamela nthago.
Ba motšha le gore a se sa tloga a
ba ganetšha gape.

Bolwetšhi.

Monna vile, a babja, a sene a kyo-
na go bolabola. Ma fello, a napa a
hwa, ka baka la gore geta a phele,
o be a ka bolabola, a botšha batho
se we ba go modira, ka gobane ba
we a go ba a tšhere nabo kgang
wa ba tseba. Ba bogolo a ba gane-

tšhiwi, ba go bonetšhe pele letšhatšhi.

Kgane ya bona.

kgane ya bona, e be ba sa bolete ka kgwedi le letšhatšhi. E be ba bolabola na motšwa o ba sepelago ka ona bošego, bjale yola, a fo tšenela, a sa tsebe gore ba bolabola hang. Ba mošupa gore re tla gobolaya o sa se bone.

Dithuri.

Ke tšhona ditš tšhewe ditšhošago buthe, ele gore, ke matupe a baloi. Phōfōlō e fetoga mothe, wa re ge o sepela, wa bona ele gore o tšhakana le mothe, ka morago ge o fitlha mowe o swa netšhego go tšhakana nae, wa bona tšhwene, ke moka wa thōma go makala Medinō e we ka moka ke medinō ya baloi.

Dithuri.

Dithuri, o ka fokwa dilla, wa re ke tla dibōna, wa seke wa dibōna. Tšhona di a gobona, dibjale ka mothe wa gohwa, a betlaela, o ka seke wa mōna, o tla fokwa fella ge a

boloka ditswana, a bile a letsha man-
ntsha, wa tshaba mollô, wa seke wa
mîna, ke moka wa tima dipone wa kwa
a boloka ditswana.

Sepoko se we o ka seke wa se bwa
Maloi o kaone, dingana di amona, ge
ele sepoko sone, ba ka seke ba se bana,
ka baka la gore ke morithi wa moku.
Ngwanô wa ba le mollô, ke moka
morithi o swana le seetsha. Molai
ba mona ka baka la gore ke moko, o dio
poufatsha batho kabana la ditlhare tsha
gagwe tsha boloi.

Ngaha ke molai.

Ngaha ke molai, kabana la gore yena,
wa kgona gore ditlhare tsha molai tsha
seke tsha dira selo. Ditlhare tsha
ngaha dimatla, ka tshona molai ge a
kare o trena mateng wa ngwana
wa monna wa tswarêga, kamo-
swana ba hwe tshana a e me mapono.

Mapono.

Molai, a tshware, o sepela mapono.
Ge aile are o trena ka kgôrô a hwe-

tšhana gore Kgōrō ke a monna wa swarēga.

Molao wa go swarēga.

Motho yo mongwē le yo mongwē, ge a ile a tloga pele a hwetšhana gore moloi o eme maforong, a swamela go molabudisa, ka gobane a molabudisa moloi a ka tloga. Ba noya ba mōna ba sa molabudisi, le tšhatšhi le ka fa ba la tšhaba a eme maforong. Mony wa motse, ge a nyana go molaya ke moka o tšhea tšhwana, a moka katela gare ga phogō, ge a fitlha gae ke moka wa hwa.

Memoya ya balai.

Memoya ya balai, e tšena mowe dilong tšha bona, ba loyanago ka tšhōna. Ke tšhōna digagabi tšhe we ditšhošagobatho. Badingony, ba bolokiwa ga namo go bulukiwago batho ba ba sabego. Ka baka la boloi bja bona, digagabi tšhewe ba goba ba loyana ka tšhōna di a tšhwa tšha ya tšha dula ditšhekwanyeny.

Ka badimong.

Ka badimong, ga gona dinoga, le ge
o ka sepele bjang le bjang, o ka seke wa
kwa motho are oile a tšhoša ke noga.

Memoya ya badimo a e kwane le
go phela le dilō tšhe we, ke baka le we
dilō tšha baloi dise tšenejo ka nthse.

Disala ka kgakala, tšha tšhabela
mo we diswanetšhego go utama.

Noga ya malōpō.

Noga ya malōpō, ke noga e e nyakilogo
lekana le lesekapiti, empa yōna ke e
tšetlha. Noga e, bare, a e lome le
gona malaō, ore wa e bona, a wa
swanela gore o e bolae, ka baka la
gore, wa e bolaya, o tšaba o bolai-
mong wa yōna. A we ke matape
a malōpō.

Baloi ba rutha betšhi baloi.

Ba rtho a baloi, kamoka, gona le leloko
le le ngwē la goloya. Baloi ke tuba
ya sephiri kudu, kudu, gobjale ka ngwa
na wa le šeka, a ba nyatše gore bamo-
lele. Mosadi yo mongwē wa goloya

o ile, a rutha ngwetšhi wa gagwe
bolai, ele gore ngwetšhi o tšhwa a sa-
loe.

Le tihaka la bolai.

Ngwetšhi, o be a sa tsebe selo, matswa-
le wa gagwe are go ngwetšhi, o šale
o dile ngwanō, a dumetšha, ke moka
a dila ngwanō. Molaō wa go dila
ngwanō, modidi are go dila ke moka
a lesetšha ngwanō wa galoga, ke mo-
ka a tšhea le feēla, a feēla. O ile ge
a go feēla, a sa thoma gore ke a
feēla, ke moka ngwetšhi a wa fase
a idibala.

Matswale wa gagwe.

Matswale wa gagwe, o be a sa ya
ngole, a moka le ge a e wa, ke moka
a kitima, a tšena ka ngwanong, a fi-
tsha a motlhabēla le tihaka, ke moka
a mobjata, a phafoga, a mošupa dya-
dingwē, a re wa dibōna dile tšhe ke
bona bana ba gago.

Bana ba go šupina.

Matswale wa gagwe, a molaya gore

Ka metlha, ge o fagile bušwa, o swa-
 nešhe, go goma wa tšhadia e ngwê pihha
 wa faga, bušwa bjo bo ngwê, le bea ke
 le, o tšolêle ka ga lona, o sethe wa bolo-
 iša. Ke moka o bo palakants'he, ka gori-
 ale mowe, gore bo fole. O fakele mo-
 nwana o kwe ge bo fodile, ke moka o e
 o bee, ka ngwakhong, o tšwale ngwako
 o tloge.

Ngwetšhi.

Ngwetšhi, a re go faga bja bona, ka
 morago, a diša ka motgwaga o la a lašwe
 go ka ona. Ge a goroga a hwetšhana
 gore ditō tšhela ditšhe, ke moka ya ba
 modinō wa gagwe. Ge ~~ba~~ basadi ba
 bangwê ba e tšhwa ba e ya mašemo-
 ng, ke moka o noba le mariri, ba bile
 ba mošia, ke moka o šala a fagêla
 dithuri tšha goja.

Dithuri tšha mogana.

Dithuri tšha mogana, dithuri ditšhwa
 le tšweleng, a ba rutši, ka gobane o ka
 sethe wa ba le ngwana ke moka bana
 ba gago, e tlofoba dithuri. Mōya o

we mobe o we, a waka wa tšenaga-
botse ga ngwetšhi.

Ye lapisā.

Ngwetšhi, a bona gore modirō o, wa la-
pisa, le gona ge ba bona a sa kgolempa
ba na sethe baya dingakeng, ka gobane di-
ngaka dišaya tšha ba šupa, ditaba tšhe-
we ba didirilego. Ka tšhatšhi le le ngwē
a šala, a se, motlhelephu o sa fi-
ša, a o tšholēla lebeeng, a o rwa-
la, o sa fiša a fitlha a o bea a
twalla ngwako a tloga.

Qithuri.

Ke dilō tšhe dintšhi, goja ga tšhōna di-
a bakana, ke moka tšha šala tšha ja, ka
moka ga tšhōna tšha hwa. Matswale le-
tswalō la motia, ge a bōna, ngwetšhi
a phakisa gotla mašemong are, go yēna,
a fa o ile wa bo fodiša, ngwetšhi a
a wa, ke moka matswale wa gagwe
a swala kobo a tšiba matlhong, a
tšhama a lla a libile gae.

Go latliša.

Matswale wa gagē, ge a fitlha

gae, a bula ngwakō, a hwetshana gore
dilō ka moka dihwile, ke moka a rwala
a e ya goboloka le tšhatšhi ka moka.

Ka mokgwa o we ngwetšhi a godira ka
ona, ke gore oile a gana ke ditšhuri.
Ke moka a tšhama a bola mo bathong,
ngwana wa maloi a bole.

Ditšhuri.

Ke dilō tšha baloi, ga gona motho yo
a ka dibōnggo, ka ntle le bona beng
ba tšhona, ba tšhama ba tšhoša batho
ka tšhona. Baloi ke matšipe a buso-
tho, bjale, bae šitile ke gore ba fony-
ka go bolaya batho ka ōna.

Mpya.

Monna yo mongwē wa SeKgobela, o be
ana le mpya ya gagwe ya Kgatho, mp-
ya ena e be e tšhama Kudu, a sa šebe
ka morogo. Batho ke moka ba fela
bare mmaakana, ka morogo ga Ma-
kana, ba fetša, mpya le naba go mang
wa yōna.

Bo naba bja yōna.

Monna a bitšha mpya, a tšhwa a ya

go tšoma, o ile go a sa sepele, ke moka
gwa tšoga phuthi, a sa setšha, batheng sa
gore e sa kiše phuthi, ya boya ka lebelo
e libile mong wa yōna, ya magobola e
kwatile, monna a ba a tšhaba a namê-
la setlhare.

Go tibeletšha.

Mpya ya motibeletšha godimo, ke moka
ya thōma, go magobola, a le ka gore wa
fologa, ya taboga, e nyaka go moswara.
Monna a bōna, ga batse gore mpya e
mofetogotšhe tau. A seke a e fella
pelo, a bitšha ka leina la yōna a
e seteleletšha, ka morago mōya wa
yōna wa bonaba wa e tlogela, ya
tia mosela, a fologa, a e bitšha a
ya na yō gae.

Monna a fitšha nayo gae.

Monna a re, go fitšha gae, a gopa-
la gore ka tšhatšhi le lengwê, mpya e
tla mpolaya, ke moka a bolaya mpya
ya gagwe. Medirō e we ke medirō
ya baloi, ba fetosāgo, phōdōlō, gore
e dire menywa ya go seloke.

Balai.

Balai, ka ditshuri tšha bona, dibašomela mašemo a bona bošego, kudu modirō o we diodirago, ke go tšhagola. Dingwē tšhe we tšha go tšhagola, bare, ke ditlatšhane. Ditšgonca le go tšhama difokola mabêlō a batho ditliša mowe, tšhemang ya mong wa tšhona.

Ditlatšhane.

Ditlatšhane, bare, balai, ba tšhea mori tšhi wa motho a sa phela, e mpa ale le gagong, a babja, ke moka, ba yo modira setlatšhane. Ge a šala a e hwa, ba tloga ba ba ba motšhere kgale. Ke bona ba we ba yo šomago go tšhagola tšhemo ya molai.

Motho fêla.

Motho fêla a dihwetšhana bošego, dia motia, goba go motšhoša, ka go mofōša ka matlapa, bare ditlatšhane, e foba bana ba banyana, fêla, thaka ka e tee, ya golekana. Basotho bana le metšholo e mengata, empa phōšō ya bona ke a gobolaya bo ngwanabo. Ge la

e be e ke ke mediro e ba rutago ba bangwe, gore e be thutō, ya go fodira metlholo fēla, ke ke e ka be ba e tšha matgowa ba fofa le godimo. Ka bakka la gore ba bolēla, gore molai, bošego wa fofa a ya a fitlha matlaume-
ngi. Modimo o ba kona tsebo ka bakka la bobē bja bona.

Motho a tšhee ke kwena.

Motho ke selo, se se golo kudu, le yō-
na tau, ya bōna, motho e a tšhaba,
motho le yēna a ba a tšhaba a e ya
kwa. Tau e ja motlholla, wa bōna
tau, e go bolaya, e tšhwa hangwa-
kong, a se tau, ke thuri. go bjale
ka kwena, kwena o ka fo e bōna
e tšena bodibeng, ke moka wa fitlha
wa tšena, ke moka wa tšhapa wa
tšhwa, wa tloga.

Kwena ya hangwathong.

Motho, ge ba tšeba gore, o ya bolle-
te, ele gore o tšela noka ya lepelle.
Ba fore matong, a gago, ba bopa
buruša, ba bolatšhela ka metšing

ba bolêla gore o e, o motšhee, ge ore
o tshela noka ke moka, ya go tšhea, le
gona e dio kitimêla go gotlula.

Kwena Kwena.

Kwena Kwena, e seng Kwena mothwa-
na, ge e ka tšhoga, e tshakane na-
go, ya go swara, a e gotluli, ere
go go swara, ke moka ya homola ya
re tuu, e tshetšhitšhe ge o thoma
go lwa, yaba gona, e ka go katela-
go fase. Je o sena bjoi, o ka fo-
inama ga botse, ke moka wa tse-
tšha phate, ka ganang ga yona, ke
moka wa futlhisā, e tla go kesetšha
ya tšhaba.

Ditšhwene.

Ditšhwene, le tšhōna, ba difetōša
ditšhuri, kudu, ba didirêla ba tšumi,
ga bo motšumi, a ba sebe kamora
go, ke moka batho, ba mokwela bo-
tshoko, a ba sakele go tšoma. Je
ba ka motšeba gore ka tšhatšhi la
gore o ya go tšoma, ke moka ba
moêta pele.

Melaleng.

Ge motumi, a šetšhe ale mafekjany,
mowe, gollago mokawē fēla. Kamora-
go ke moka o bona dimpya ditšitima
ka lebelō, le yēna ka morago o tla ša-
la a kitima a re dirakisa phōfōlō, ka
morago, o tla kwa magobje wa molō-
tō a lla. Ke moka dimpya ditlana
kisa ditšhwene melebe. A dula
fase go letšha naka, a ba a bona
le khathhi le ditšela.

Morumu.

Ka morwana ga boesa, ke moka wa
goma o swala morumu a gagwe
o boya gae. Ge a fitlha gae wa
butšisa gore dimpya e šu tšha boya
mo, bare, a wa. A lebella gore ke
tla bona diboya, ke moka, ditšibele, le
sebibi sa tšhona a sa se bona. Ke
gore balai, ba ile ba go ēta pele.

Boetšwarō bja batho.

Motho yo mongwē le yo mongwē, o swa-
netšhe, gore a ē, ga ngatša yo moltha
bēla ditšhane tšha go mmea mmele,

gore matape ka moka a baloi, a seke
a modira zelo. Ka tšhona ditla go tšhi-
reletšha, baloi, baka seke ba gokgona, le
ditladi motwana.

Boetswana.

Boetswana ejo bogolo bja motho, ke go
tšhomphe, dilō tšha batho o seke wa ba
le monwana, ka gobane monwana wa
bolaga. Ka ditlhare tšhe we batho
le dingana ba fo dirago ba ba bōna.
O tšhomphe ba-tswadi, ba gago, katšho-
mphō e we, ba tla kgona go gobetšha
dilō ka moka, batho ba babe ba tla go
botšha. Tšhireletšho e kgolo mothong
ke ngaha, o seke, wa nyatšha ngaha,
ka moswana o tla go tšusa.

Mafelō a me go kgēthwa.

Felō mo go kgēthwago, ke felō mo we
go dulago dilō tšhe dingolo, bjale ka
manaka a pula, dirngō, felō fa we
ke dikomaneng, le phōrōrō ya nakeng
ya seduma, felō fa we a go iwi.
Setalatalem le gona motho a fi-
tšhi, le melēte-e phefō le šakeng la-badimo

Dikomaneng.

Dikomaneng, ke palo^{le}ko ya dintyō tša pula, ke gare ga noka ya Serobeng le morala. M otlhokamedi wa tšhona ke mong kgoši ka noši. Molaō dityō tša pula diwanebhe go fêla difutwana, ka madi a motšo.

Serobeng

Serobeng e na le sethekgwa se segolo, sethekgwa se we ke sa lethakō. Mowe nokeng ya Serobeng, ke seti-ong sa madikana. Ke tšela ka e tee fêla, ke moka ba yapêla mašoboro, ba-^{na} ba tšiba tšela, gagona ka mowe motšo a ka tšhwaga ka gona.

Dikomaneng.

Jona le mariba a magolo, a go bo-ifiša. Jona le sethekgwa se segolo sa metšhane e megolo, Kudu ke mebaba-muš. Ka-ntle ga sethekgwa ke le-rasane, mowe sethekgweng se we sa dikomaneng go dula noga e kgolo, e we ba-^{rega} ke le-butšhok-pudi.

Lebutšhwa-pudi.

Ke noga e kgolo, e we e llago bjale ka pudi,
 ke gore mang leina la yōna la maleba
 ke le-bitšha-pudi. Bare, e roba dikgone
 e dikgoba-kanya felō gotee. Motho a ka
 sene a tšhea le gone la yōna, bare ge mo-
 tho a ka nekhella a tšhea, le ge a le
 bile ka gae, yōna e tla fitlha ya
 letšhea ke moka ya tloga. Ba mope
 le swanetšhe go tšhaba.

Phororō ya noka ya seduma.

Baile ba bētlēla, Komana nthse, ka
 morago ga mo komana e fedile, ke
 moka ba bolaya, motho wa gogakolēla
 komana. Dihōgō ya moka, ke moka
 ba e fa kēla ka komaneng. Mo we
 phororō, gona le manaka a pula.

Kōmēlētō.

Ka ngwaga o mongwē, kgale, go kile
 gwafiša letšhatšhi, mabēle, a nyaka
 go hwa, ba ya ba bitšha Madome ga
ketwalō. Ke motlheng ba ega setho sa
 se fateng sa malobē. Madome a tlo-
 ga, a ya ka phororō, pula yana

letshatshi le fisa. Je motho a le
ka nthse, goba o tsha tshitse le sata
o, ka seke wa mokwa ka bakka la le-
sata la mehi.

Setalataleng.

Ke mowe baga Motlhabe ba boya-
go nthse. Marega le letlhabela gofo
swana ka gobane go fodula gole go
gotala. Motho a ka seke a tshena
ka gobane go fodula go Lapuniyega.
Go e tirile se seke, setalatala se se
se ka gare ga moru wa ngopelle, ka
fase ga se fete sa Sokare Kga-
ufsi le mowe go simugago noka
ya morala.

Melete e phefo, ke melete ya phefo,
e leraraneng la noka ya magotla. Me-
lete ena, marega, e tupa musi. Bago-
logolo, e be ba fela ba e ya ba etiba
ka matlhare, ba a fohlile ka ditlhare.
E be go sa tshibi ba-tho ka noka gotla-
la, e be go tshiba Makana wa Tau
Popela. Ba tshibela gore phefo
ya seke ya tshinya dibjalo tshabutho.

Sakeng la badimo.

Seka la badimo, le ka kgakala ga motho wa mogauding, magareng ga sedukwi le mphatlhaneng. Ke sekoti se segolo (letamô), motho yo we a le dirilego a tsebe ke motho, ka mokgwao we, bare ke sakeng la badimo. Dikgon o diwa ntsho metsi.

Ditlading.

Ditlading, goile gwa kgêtha ba gologolo, gore gwa seke gwa dula motho. le kgwareng, kgauzi le mowe le hono ba agilego sekolo, le le bentêle le we barego ke (Malck Stone). E be ba ra kêla gore motho a seke a dula gona, ka baka la koma ya motaga (kgetla). le basadi e be ba tswala kon a ya bona fa we bare ke ditladi.

Malôpô, legubea.

Malôpô, molwetši wa malôpô, ke sehla ke ile tshuši; ka buripana ka ditaba tšha Salane le Makopi ka mokgwao we ba ilego bu dira

Ka òna. Ke bolwetšhi bjo bongwe bjo we mōya wa bjāna, o sukwaneng le gophela le batho. Motho wa malōpō ge a sale bolwetšhing, o ditlhong gago lo.

Mōya wa malōpō.

Mōya wa malōpō, ka metlha, ke mōya wa badimo. Ge motho a bolaya ke mulōpō, dingaka dileka go a lafa bolwetšhi bja gagwe bo ba šita, go sena ngaka e e tiago maleba gore motho a tswenya ke bolwetšhi bja gore. Mōya wa gagwe o šupa batho, ka go e pella dikōša tšha gagwe.

Mosegare go sena motho.

Motho wa malōpō, a ka sena a e pella batho ba legona, e tlane kowa mooki, a saile ka ntle, ke moka a thoma go e pella, dikōša tšha malōpō. Ge a bōna mooki, ke moka wa homola.

Go lalla malwetšhi.

Ke moka mooki o tla lekka ka maatla golalla, malwetšhi, a kua a

ôpêla dikoašã tšha malôpô. Ge ba gô-
roga, o ba batšha gore ke kwile mo-
lwetšhi, a ô-pêla dikoašã tšha ba-
dimo, go bontšhagala gore malwetšhi
o tsene ke medimo.

Kelufôya môya wa malôpô.
Batswadi ba malwetšhi, ke moka ba
nyakêla, ngaka ya go tšeba tšha
medimo. Pele ga gore a mofedi-
tlhare, o swanetšhe gore a babo-
tšhe, ba nyakêle pudu, ya go bôna
bolwetšhi bja mmabji.

Mogwa wa go tlhaba pudu.
Pudu ga e fitlhile, ke moka ngaka
e hupa pudu ka ditlhare, a e fôtle
mmele wa yôna, a dira gore mal-
wetšhi a huwetšhe pudu, ka môya wa
gagwe, ke moka a morobadišê le pudu.
Malwetšhi o swanetšhe go tšoga pek-
ga pudu, ka gorialo, pudu e tla šala
le bolwetšhi.

Go tlhaba.
Ka morago ga mo malwetšhi a
tšogile, ke moka ba tšoa pudu, ba

e tshaba. Pudi e e nyakegago, ke pudi e, e sa thomago go leka go namela ditshadi, ge go nyakega ya tshadi go nyakega setole, se we se se šugo sa namelwa.

Go šena.

Ge pudi e fedile go tswiwa, ke moka ba e phula, ba ntšha tšha ka teng, ngaha, e tšhea mphaka e thoma go šena pudi. Māšenō a la a pudi ke moka wa fa-kela ka pitšhaneng ya ditlhare, ba a pea sešego le ona. Ke moka ba ripella pudi ka pitšheng e kgolo.

Molaō wa goja pudi.

Ge pudi e budule, ke moka ba bega ngaka, ke moka ya ba batšha gone ba tlhatlōle. Ba e nola, ke moka ba thoma goja, molaō, motho yo mongwē le yo mongwē, a seke a phura lesapo ka mēnō, le go latlha, ke moka a swa netšhe go kgoba-kanywa.

Go bitlaga.

Ge ba feditšhe goja pudi, batšhwa di ba molwetšhi, le molwetšhi ga mōjō

le ngaka, ba rwala marapô le mokgopa wa pudi, ba yo nyakêla, mowe gonago le setlhaolo, ba swere le meti ka sethepa.

Le êpa setlhaolo.

Ke moka ba thoma go êpa setlhaolo, ba êpa go fitlhêla ba tula phagô ya sona. Ke moka ngaka e re mobu o lu wa go epiwa, e bopa thabana tse pedi matheko a molete. Mokgopa gamogô le marapô ba fakhêla ka molete. Ke moka molwetšhi o phušetšha ka dikgwete, phupu ya ka theko ka kgwete ya ka thekô ga phupu, eka le yôna bjale. Pele ga gore ba phušetšhe, motswaeli wa molwetšhi o swanetšhe go rerella, badimo.

Le rerella.

Ke gore, motswaeli o swanetšhe, go bitšha maina, a bahu ba gabo ka moka. A ba batšhe gore bolwetšhi bo tlogêle, ngwana, bošale ga nana. Ka goriale mowe ke gore bantšha badimo, gore memôya ya bona e tlogêle

molwetšhi, ngaka e šale e kgona go ala-
fa. Malaô wa mo batloga mowe yo
mongwê le yo mongwê, ge a tloga mowe ba
upilego ntshe, a swanêla go le bella ntho
go. Ka baka la gore a ka swala bo-
lwetšhi bja motho yala.

Meropa ditšhêla le matsōmana.

Ka mabanyana, ba yo lala ba tia meropa
le ditšhêla le matsōmana. Ba epella diko-
ša tšha malōpō, mmini a bina a rwe-
le mathotse. Molwetšhi ba morobudiši
tšhe lapeng, ge tšha ba-dimo dimatlêla
ba tla kwa a e pella dikošā. Ngaka
e tla motlemella mathotse, ke moka a
mokošā, a mokakolêla godimo, a mo-
tlulumišā.

Modirō

Modirō o we ba o dira, go fitlhêla
molwetšhi a kgona gobina kanoši.
Ke gore mowe marapō a gagwe
a tšeletšhe. Ka moswana ba bona
a kgona gobina, go feta mowe,
ke moka ngaka, e moalafile, o
nyaka pudi, ba e bolaya.

Mokgwana wa pudile we.

Pudi e we, ngaka, e bolayago ge
a lafile molwetši, ba e a peu ka mo-
ka, bjale, ngaka e swala mphapha
wa ka tšeko ka moka, ga mōgō le tšhōgō
ya yona, ke moka a swala dikala
tša gawwe a tloga, bala ba šala ba
ija, mphapha wa go šala.

Malala.

Pele ga gore, ngaka, e tloge, o seta
lerala la pudile, ke moka a tšea kenaka
la pudile a tšhela tšhidi ka gare ga lona,
a thula mašoba, a gokella lerala, ke
gore a folela lerala, a peša molwetši
mogolong. Le rala le lengwe, a mophutha-
kgiša lona ka le hwafeng. Malal a
swanela gore a ditšhale ditla kgaga
ka noši.

Mōya wa malōpō.

Mōya wa malōpō, motho wa go bo-
laya, ke malōpō, yo mongwe onore ke
wa a bina, ke moka a tšhabe le
mathatse, a tšhabela le fokeng. Ba-
ōpedi ke moka ba thoma go morakisa

mowe ba yago go morwara ntšhe, ba tla hwetšhana a wele malōpō. Ke moka ba morwala ba muisa ka gae, yēna a eme a lla.

Morobadiša.

Je ba fitlha ba morobadiša, ke moka ba thoma, go phuphuthela, ba morete ngana kanya, ke ditshapelo, bare, ga botse makgolo, pelo ya sete ya yu kgole a e boele bodulong, bja bo yōna makgolo, bjale bjale, go fitlhelā, a homola, a goma a thakgoga gape a bina.

Molaō wa motho wa malōpō.

Motho wa malōpō, a swanela go tei wa ka kgati ya tala, ka baka la gore o ka matsoelaha medimo, ke nnete wa motia ka kgati ya tala, o wa malōpō. Molaō, o teiwa ka kgati ya go oma, le tlhakanoka le lona le aila, a teiwi ka lona. Ka baka la gore a ka tshabela bodibeng.

Go wa malōpō.

Je motho a ile, a motia ka kgati ya tala, a wa malōpō, ba swanetše

go morona, diêta-noko tšha gagwe ka tšhidi ya malôpô, ke moka ba monamolle matôgô le maoto, o tla bôna a phafoga.

Ngwaga o morwa.

Ngwaga o mongwê le o mongwê o morwa, o swanetšê gore pele ga gore bathoba jê tšha ôna, o yêna a lome pele ga bona ka tšhedi ya gagwe ya malôpô. Ka baka la gore a tšhoka go dira bjale, o wa fêkegêlwa. Je ngaka e tšilo mo-fekolla, e nyaka pudi, ka gobane le dirile ka kgole mokaô o boletšhe.

Môya wa malôpô.

Môya wa malôpô, o tšena, mothong ka bolwetšhi, le je ngaka e a tšile môya wa bolôpô, a o tšoge, mothong. Ka lebaka le lenywe, wa matsaga, tšhe we a didirago o ka sethe wa ditseba, le tšhe we a dibolêlago o ka se dikwe. O swanetšhe gore a fêkollwe, ona le difeka. Je ba mafekolotšhe, ke moka môya o la wa difeka o tla tšhwa.

Tshidi ya malopô.

Ngaka ke ngoai, ngwaga o mongwe le o mongwe, ngaka e botsha mathosana a yona gore ba dira mabjalwa, ba tle ba tshere tshidi e utswa. lethosana le lengwe le le lengwe, le rwala bjulwaka le gapa, boya mowe ngaka e lego utshe. Borego bjowe ba yo lala ba bina malopô. Ka moswana o ba tshella tshidi ya ngwaga o moswa.

Balwetshi bja matho wa malopô.

Balwetshi, bjo bongwe le bjo bongwe, ye a babja, ba swanetše go fela ba tshela le tshidi ya malopô, kuduba swanetše go mofekalla. Ka morago ga mowe ngaka e we e moatfayo e tshwêle pele le kalafô ya yona.

Meoya le matla dilong.

Moya ke o le matla a go tenna dilong, ka ona, di dira se we mong wa tshona a nyakago gore di dire. Moya wa mohuta o we ka metlha, o gopolêlwa goba moya wa baloi, ka

baka la gore dilô tšha mohutša o
we ke manaba bathong. Mabapi le ba-
loi, ba o tšentšha ka ditlhare. Gona
le mōya wa badimo o we, o sa dirigo
motho katse o we elego phefo (ledimu).

Makhatika a mōya dilong.

Makhatika a we a diriwago ke memōya
dilô, dilong tšhe bjale ka, Kgwiti, Ledi-
mu, Molengwa, Noga, Ditwapa-mo-
nwana, letšhwa, tladi, setlhatlhed,
le diruwa,

Kgwiti.

Kgwiti ke peba, empa yōna ena le mo-
sela wa lešusa le mēnō a mokōrō, ena
le metse e mentšhi, ka gobane fetō go
tee, o fo hwešhana, e dirile dipupu-
phupu, ka goriale mowe mong gae, ga
yōna o ka seke wa go tšeba.

Metse mmedi e šitile Kgwiti.

Metse mmedi e šitile Kgwiti, ke gore
ke seema, se swantšha ~~an~~ mabapi le
manna wa metse e medi, ka gobane
o tlare, o saile ka kowa ka morago
gwa sala go tšinyega. Kgwiti ga

o tla e swara, o thula le-šoba, le-šoba le we ke korêlô, ge e kwa phefô, ke moka e kitimêla gore ho ovêla, goba go thiba, moreedi ge a bôna e êpa mobu wa go thiba korêlô, ke moka o rêma ka le-tšhepe, o e gôgêla kgakala. Ke yôna tse-la ya go bolaya kgwiti.

Kgwiti ba loyana ka yôna.

Baloi, baloi ba tšentšhitšê, kgwiti moya wa baloi. Baloi bja kgwiti ke bjo bothata, ke gore motho, o no thôma ke ntho, ke moka ya baba ka ôna, mokgwa o we wa ntho, dingaka, tšha leka go a-lafa, ke moka, ba bôna, go thulega mogongwê, bare ke a-lafa, mola ke moka gwa thulega mogongwê, by bjale bjale, mowe dintso o ka hwetšhanago e le tšhe dintšhi mmeleeng wa motho. Mafelong e segore motho a hwe.

Balai.

Baloi, ba šitwa go loya diphôôfôlô, ba kgona go loya batho, ba gabo. Bare diphôôfôlô ba šitwa go diloya ka baka la gore a baji na tšô, ba kgona

fêla gone diba šomêlê modirô o we
wa bona wa bolai.

Molengwa.

Molengwa ke nonyana, e e fofago bošego,
ya mafafêlô, a matelele, a bjale ka sa-
mpoony sa matkgowa. Nonyana ena
le yôna ke molai, ka gobane e tšhea
batho meriri, ke moka yo fa mong wa
yôna, a dira se we, a se nyakago ka
yôna.

Molwetšhi.

Molwetšhi ke motho yo a tihwagagae,
ka gobane a ka seke a kgona go sepe-
la. Ke le baka le we, molengwa o tla
fitlhago, ke moka wa tšhea molwetšhi
moriri, mooki ge a e kwa molwetšhi
alla, ge a butšhiša, ke moka molwetšhi
o tla motšha gone molengwa o tšhe-
se meriri yaka.

Golofêlô ya mooki.

Mooki ke moka mōya wa gagwe
wa fêla, ka gobane, o tšeba ga bo-
tse, gore ga gone ngaka e e kala-
fago molwetšhi. Mankgaganyane (molengwa)

wa tšhea, o tšhere, morago ga gona
maboêlô, o notlhaka fêla go-ôka, ka
gobane motho a ba fofotšhe.

Noga.

Noga le yôna e tsena ke môya wa bo-
lei. Gobe gona le monna yo barego ke
Makorô ~~Seerane~~^{Mêla}, ana le mosadi wa
gagwe ~~wa~~ ngaka bare ke Maholobe Male-
hêledi, mosadi yo a bêtêga bana ba ba-
thankana ka busaro, ke bo, Motetemedi,
moratho, Mamojêla le Kgotswana, Mphupa
goba Mamokebeša. Gona le ngaka e ngwê
ya motse wa ya Seerane bare ke Ma-
ngwato.

Batumi.

Mamojêla le Mphapane, e be e le ba-
tumi. Mamojêla o be a bolaya dipô-
ôfôlô, kudu, Mphapa a dutmala. Mphapane
ke moka a tloga a ya go ngaka e, Ma-
ngwato, a fitlha a batšha, ngaka gore
nna here ke a toma ke foya ke
boya fêla, mogolo waka Mamojêla ye-
na wa bolaya, ka lapeng la gagwe
o šeba kanana.

Ngaka.

Ngaka ya mofetola ka gore, ge o nyaka gobolaya diphōōfōlō, ke tla gofa pheko, fela pheko ena, ba e gukolēla ka tlohōō ya motso, Mphapa are bjung, are ge wena o e rata o ka fo bolabola gore ke a e nyaka, ke tla kgona ke gobotšha ga o swere, monna a dumela, ngaka ya tšea pheko ya fa Mphapa.

Molabō wa go e šumisa.

Ngaka ya thoma go motšha, molabō wa go šumisa pheko, are go yena, bjale ka ge o nyaka nama ya phōōfōlō, wena sepela, are ge o e ya go tšoma o tlogē le Mamojela, fela o seke wa dira le tšolo ka letsee nae. O se mowe a gatilego, o ntšhe moku wa gona, o phatlhaganye le pheko e, ke moka o tšhe, molabō o mongwe wa gagwe o fōtlē ka yona. Sepela o tlatla o mpošha ga o tšho boya.

Letšolo.

Mamojela e sale a thōma go tšoma e šu a ke a e ya go tšoma le Mphapa.

a bolêla le bawe a fêlago a tšoma nabo, gore ka tšhatšhi la gore, re swanetšhe go tšoma. Mphapa a kwa morêrô wa bona, le yêna a bolabola le ba bungwe gore ba thulamê, ba ê gotsoma.

Mphapa.

Mphapa a ya a dira ka mokgwa olangaka e molaišego ka ôna. Ke moka ba sepela, go fitlhêla mowe ba swanetšhego gorêa gona. Ba thoma gorêa ditlhudi tšha bona, ge letšhatšhi le dikêla ba boya gae, ke gore moššeng ba rôbala.

Diphôôfôlô.

Diphôôfôlô di sepela bošego kudu le ge dia gonwa metzi, dia ka mabanyana le ka matla-gosa. Mosegure ditlhwa godimu ga mebotô. Ka moswana ba-tšumi ba tšha-na ba tlo-lla

Go-tlo-lla.

Ka moswana ga le-tšhatšhi le tšhaba, ke moka yo mo-ngwê le yo mo-ngwê o le-ba mowe a se ilego ditlhudi tšha gagwe. Ma-mojêla o ile

ge a tšha-ma a tšholla, a kwoa phofo-
 lô e lla ka molabong o mongwê e lla
 bja-le ka thô-lo, a thô-ma go kitimêla.
 ge a fitlha mowe molabong, a bôna no-
 ga, e eme ka mosela e bile e mafeta, ke
 moka ya moloma ka gare ga pho-gô, a wa
 fase a napa a hwa.

Mphapa.

Ka lona le-tšhatšhi le we Mphapa a
 tanya dithôlo tšhe tharo. Ba letsolo
 la Mphapa ba thô-ma go tšwi-a, ba la
 ba letsolo la Ma-mojêla ba dumala. Mo-
 segare ba boêla mošaseng, ke moka ba
 fitlha, ba dula. Ba lebeleletšhe Ma-mo-
 jêla ge a boya, ba bôna ba sa mo-
 ne, ba ba ba bôna le-tšhatšhi le bile
 le phekgana.

Bathoma go bolêla ka yêna.

Base, a rieng se tšhame se monyakêla,
 ba tšhwa letsolo la go monyakêla, ba ya ka
 tšeko e we melabo ya gagwe e lego ka
 ntšhe. Ba tšhama ba tšholla melabo ya
 gagwe, ba hwetšhana gore motho o lumi-
 ke ke noga ka gare ga pho-gô, ba lebella noga

ba sene ba e bōna. O be a saphela, ge ba fitlha a babotšha ka mokgwa o we a lumilweyo ka gona, ke moka mōya wa gagwe wa tloga.

Ba morwala.

Ba morwala ba ya naē, moššeng, ba fitlha ba mea, ke moka ba ya moššeng a la gonago le ngwanabo, ba fitlha ba bolēla kuba e, are go bona le molaiile, ba gona. Ke moka ba tloga naē, go fitlha moššeng wa moku. Ba šulelwa, ba thōma go rwa la moku, go moiša gae, ba gae, ba ma kala ge ba bona setato sa matlho, bakenng sa phōfōlō. Ba boloka moku, ke moka ba hamola.

Go sinya.

Ba ile go ba butšiša gore moku ohwile bjany, ba bolēla ka mokgwa o we ba go mohwetšana ka ōna, a ba batšha ka ōna. Ke moka batwadi, ba nyakēla ngaka ya sinya letšhwa, ba kgona ba boloka moku. Ka morago ga sebaka-nyana, ke moka Mphapa le yēna a loma ke noga a hwa. Ba ile ba leka go matlhabelanya matlho.

a seke a thusa selo.

Badimo

Badimo ba eme le ditlhare tšha ngaka,
ka gobane o bolaille ngwanabo a sena
molato nāe. E be go lekaone 'mola a be
a bōna gore wa dumala, ke moka a kgo-
pēle, le šwalō le we yēna a rēago ka
lona. A re ge a mogametšhe motlhamang
a kgone a mogopolēla mōya o we mabe.

Mangwato.

Mosadi yo ke moloi yo mogolo kudu, ba-
tho ka moka e be ba mo-tšhaba, ka baka
la boloi bja gagwe. Ka baka la gore tau
ya bolaya kgomo, o be a ba botšha gore
le seke la ya la e bolaya. Ge ba ka foya
ge ba e bolaya e swa-netšhe gohwa le
yo mongwē wa bona, kudu moēta pele wa
bona, yowe a gore a rieng ro e bolaya.

H. Tau.

Tau ela, bona ba gopola gme ba e bo-
laile, kgantšhe a ba e bolaya, ba bola-
ile, mo-tho yola wa golo-ma ke tau.
Ge ba moloka, ke moka ba fokwa e
nōna. Ka baka la melaō ya makgwa

ba šitwa gore ba ka modira bjang.

Dinama tšha gobolaya ke tau.

Tau, ebe e se gobolaya, ke moka e rualle dinama e iše, ka ga mong wa yōna, lema le gopola gore ke tau, e e lego. Moadi yo we ka lapeng, la gaywe, o be a saše-be ka morōgō, o be a šeba ka nama.

Dikubu.

O be a loya le ka dikubu, modirō wa dikubu, e be e le gorwala mabētē? a ba-tho diiša ga mong wa tšhōna. Ba-tho ba ka lema mašemo a magolo, yēna a folema se rupa fēla, a ba-tho a tšhaba a fēla, a Mangwato a šala. Baloi ditšhare tšha bona ba difetōša diphōōfōlō, ge o dibōna wa gopola gore ke diphōōfōlō, kgantše ke matlhō a gago, ke motho.

Matšhwatla-a pudi.

Monna yo, baloi bja gagwe, e be e se bja go bolaya motho, o be a dira fēla gore batho ba bōne. O be a bašupa ka mabanyana, ke moka batho ba kgobakana, ba tšhilo bona metlhōlō.

la lehudu, ba bea godimu ga mpa ya gagwe, ke moka ba tšhea mese, ba setlha godimu ga gagwe. Motho a ka fo setlha bjang le bjang, a kwe botlhoko.

Le rumô:

Le lona o lefa monna wa gotia, ke moka ba thoma go epêla hoša ya gagwe. A thoma, a khôtôga, monna a tšentsha le rumô ka masagong, a gagwe, ke moka a thôma go tiêla, ka a mola gore le rumô le sobêle. Matiedi o tšha tiêla go fitlhêla le rumô le ~~so~~ sobêla, ka morago, yêna ka noši o tšha swara le rumô a le ntšha, a dutšhi a ha, e ka wa rešša. Ge le tšhwile, o ka seke wa bôna mudi le rumong, le mola la goba le tsene o ka seke wa gobôna.

Motlhôlô wa noga:

Motlhôlô wa noga, o tšhea le seka, a le tšhotšha ditlhare tšha gagwe tšhe yêna a ditšebago, ke moka a thôma go ôpêla le bona ba ôpêla, ka morago a hwiditšha le seka, ge a le latlha fase, ke moka ke noga, e mônāmōna le baepedi

ba thoma go tšhaba, a ne go bona bolayang,
ba tšhla leka gore re a bolaya, empa e
tšha ba šita, ka morago ba tšha bōna
ba sa e bone.

Thakhadu.

Motlhōlō wa thakhadu, o fetoga
tšakhadu, dimpja le ba tšumi ba rwelema
numu, ba sa-šiša, ke moka o tšha bōna
a êpa molete, ka pela, a sobela ka
gare ga molete, ke moka ba-tšumi le
dimpja dišitilwē ke go e bolaya. Ka
morago wa tšhwa, molete o la le ma-
bu a la mahubedu a o sa bōna.

Motlhōlō wa mohu.

Motlhōlō wa mohu, ke gore o fodira se
tšhwantšhō sa mokho, ka matlhō la bōna
ga botse gore ke mo-tho. Ka moragonyana
ke moka a thōma go babja, ke moka a hwa
wa bōna mōya o mošettha o e tšhwa
ka ganong gagwe, o rotogela le godimung
Koša ya go êpela mohu.

Ke moka o thōma go e pella Kōpêlō ya go-
se thakhadu o mokwena, ba gobendi bare
o bolaila ke mang mokwena, bjale bjale

Yêna o épa lebitlha la moku, ka morago-nyana o fetšha lebitlha, ke moka o balokamo-ku. Makatšhê ke moka moku o mohubedu a le obone.

Letsofi.

Ka morago o dira letsofi, le legolo la gore a e polle moku, a mošene. Ge a feditšhe gošena moku, ke moka le bina seetšha, o swere dinama matsogong a gagwe. Ka morago ga sebakanya-na, ke moka dinama dia bjêlabjêla.

Motlhôlo wa tau le dikhomo

Badišî o no bôna ba-dišî dikgomo, ke moka ka morago, wa bona go fitlha tau, tau e tabogêla kgomo e ngwê e raba molala. Ge khomo e dira khikhiri-khikhiri, tau e a fofa ya éma khowa, khomo ya šala e wa e le nošî, monna a latswa dinala.

Mafêtlha.

Ka morago ga mo tau, e gogile mafêtlha, e khwa khwa go rathe motho ke moka, e ba tamêla, kgomo ya thôma go ija. Ka morago ga mo tau e

tshugile, ke gore e hoše.

Manong.

Ka morago, o tsha bona manong, a fitlha a oka, ke moka a dula khole le phoofolo, ka moka are tuu. Ka morago ga fawe, go tsha maphokwane, a fitlha a dula ka gare ga ona, ke moka a batamela, a ntsha leleme le matlho a ja, ke moka a fofa. Manong ka moka a batamela, a ja khomo, gwa sala marapo fela.

Motlhôlo.

Ge matlho a lena, a thoma go leba leba ga botse, ke moka, marapo a la la goba le a bona, a bonale. Ka lebaka le we metlhôlo e diragago, matlho a tloga a ba a le kha moko makhwa o mongwe.

Motlhôlo wa go tsena kha teng ga khomo.

Ke motlhôlo o mongwe, o we, yena makhwatlha, a no le fofatshago, ke moka wa bona a tsena, ka teng ga khomo a sobela. Ka morago ge a e tshwa wa bona a e tshwa le dibete tsha khomo,

a bile a dija. Ka morago le nobona are
thêlêlê, ke gore a sena madi guba na-
ma e we a e tawesego.

Ka morago Metlhôlo ya gagwe.

Makhwatlha-a-pudi, ge a feditšhe go
dira metlhôlo ya gagwe, ke moka o dula
fase, ke moka a Thôma, go ba batšha gore
dilô tšhe ka moka ka goba ke didira mo,
ke mekhwa ya môya ya baloi, lenna ke
nna moloi, fêla ditšhuri tšha mma di-
nkhanne. Môya wa ka o dumelana
le gore ke tšhame ke nna dira metlhôlo
bathong, ba mpha dimphô gore ke kgone
go fêpa lapa laka.

Beng ba dimphô.

Beng ba dimphô ba tšha mpha pelo
tšha bona e le tšhe ditšhweu, lenna
ke tšha dija pelo yaka e le e tšhweu.
E seng go fitšha ka le tšheêla dilô
tšhalena ke le ritifaditšhe matlhô a
lena, taba e we ke boloi. Môya wa
gago o ka seke wa tšena ga maphiwa
dilô, ka baka la gore, o bupile buphi-
le a senyakhha.

Go bjale ka mupi wa diphitšha.

A tšhwela pele go bolêla ka mupi wa diphitšha, a re, mupi wa diphitšha o dibopha p̄elo ya gagwe e le e tee. Ge a feditšhe go dibopha, ke moka diphitšha e le megakho, pelo le dithaphêto o raphêla fêla gore diphitšha tšha gagwe di e ditšhwê ga batse ge a ditšhuba. E we e re go a dieswa ya p̄atlêga, p̄elo ya gagwe e khwa botlhoko, e mpa a kase-ke a le setšha mošomo wa gagwe.

Bolai.

Bolai bo ka mokhwa o we wa mupi wa diphitšha, fêla mupi o k̄aone k̄ha gobane, a diri k̄a khole, e noba le khaphô la gagwe. Molai a diri wa dirišwa ke bana ba gagwe ba ditšhvi, k̄a gobane ba t̄haba balêla nama, khagoriale mowe o swanetše gore a ba nyakhêle, a t̄hoka goba nyakhêla ka moswana baja yêna. Ke gone ba t̄ha bolaya bana ba gagwe, go bjale ka mpa, ge mong wa yêna a sa e tumiši, e t̄ha utšwa.

Dihware.

Dihware ke nōga e kholo, nōga ena e metšha diphōōfōlō tšhe dinyana tšhe bjale ka dip^hudi le dip^huthi. Mōya wa yōna wa bonoga, hē godira bjale. Mōya wa boloi, hhe gore ba kheng sa gore e sware dip^huthi ya swara motho, a se nōga hhe noga ya go tšhwa ka ngwakhong.

Mafowane # Tshelane.

Mokhalabjē yo hhe matsumi yo mogolo, Kha tšhatšhi le lengwē are a ile gotu ma dip^huthi, o be a le nozi le dinyja. A swara hhe tlhware maoto a gagwe, a lekha kha matla go rathabala, a ba a ntšha mphaka wa gagwe kha Khanapheng, a e sega kha ōna, ya khwa gore dia baba ya thathologa ya tšhaba. A napha a bitšha dinyja a ya gae. A be ba ranyakha gore ba molaē, e be ba motšhoša fēla.

Dhadi.

Gona le meputha e medi ya ditsha di, hhe tšhadi ya nonyana le tšhadi mothwana. Dhadi ya nonyana a e

Le^hi motho, ditlhare e a theya, e nya-
 khêla tšha goja, khudu ge e kha bōna
 segololo se sethala, k^he gore a tšhōgō e
 thala, ge yo tšhea segololo se we, e swa-
 netšhe go^tia motlhare o we, ya tšhea se-
 gololo ya tšhoga ka sōna.

Ihadi mothwana.

Mōya wa baloi k^he o mobe khudu, kha
 batha la gore a ba khone go bolae a di-
 lō tšhe we dibasinyetšhago mabêlê a
 bona, bjale ka ditšhwene. Kha mōya
 wa bona wa baloi, ba diralukhiša
 go^tia ba tho. Ihadi mothwana, k^he
 ditlhare, ba no difetšhala gore dišomê
 monon^o o we wa tšhadi. Mothole
 yēna o no fofa, a ya a thia motse
 o we a nyakhago go^tia, ge a hwe-
 tšhane gore mang wa matse k^he
 monna gona, ore go fitlha a wa fa-
 se. Ge a tšoga mo we o wa netšhe
 go^khitimêla no^heng go^tlapha.

Setlhatlhêdi.

Gona le setlhatlhêdi, se segolo se
 we eeng ga se etlha wa k^hwa go₁

duma modumô o mogolo. Se dirile ntsha
 e tšelele ya goya godimu, ge ele sethathedi
 di sa badimu a se bene moteng wa mabo.
 Sethathedi sa boloi, se foka se libile
 mowe, se rometšwego gona ke mong
 wa zona, se fithê se tšheê ngwa-
 khô se fetê, khe gore selo se we ma-
 ng wa zona a se nyakhafo kha ga
 se ga ngwakhô setha fetha ka
 zona.

Dinuniwa tšha dikhomo.

Dikhomo khe tšha basadi, bjale le tšhō-
 na dia tšeba gore mong wa tšha kbe yo.
 Go bolabola gona a dibolabole. Tšhupō.
 dipholo dia phaniwa tšha lema, bjale ge
 mong wa yōna a sa rathe gore yo le-
 ma, le yōna khomo a e rathe, le kha se-
 ke la ya la ephana. Kha lona le tšhatšhi
 le we la tšhōka go tšhōkhōmela e
 kha gobatšha yo mongwê, wa lena. Ge
 le bōna e gana ele gore le ile la kha
 mong wa yōna a ngorangora, napha
 le le setše, le swanetše go phetha
 mowe a gobolélago pele, le tšhakhōna le

phana.

Môya ona le maatla dilong.
 Beng ba dilô ba hwetšha gore dia
 ba dirêla, khabakha la gore mola e kha
 a diba dirêle, selo, e be ba tšha dile-
 sešha. Motho ga e le moloi o tšha
 fokwa e le moloi.

Menyanya.

Menyanya ya badimo, menyanya ya badimo
 ke šetše ke e tšhalušitše, ka matšhukhule-
 ng a kha godimu. Menyanya ena ya badimo
 a ba fodira kha go tšha, ba dira kha ba-
 kha la phelaêlô ya badimo, ba ya ba dirêla
 mowe badimo ba we ba belaêlayo ba leyo
 wšhe.

Madutlha a khosi.

Monyanya o ba o dira ga tee, mongwage-
 ng, ngwaga o mongwê le omongwê, ba
 fêla ba dira madutlha, ba iša mošate.
 Šhatšhi le we ke mokete o mogolo, motho
 yo mongwê le yo mongwê o a phara k^h
 mokhwa o we a k^h Khônago, mokha-
 mi wa mok^hamō wa khama.

Dijō

Kha morago ga dijo, mosadi yo mongwê le yo mongwê, o swala bjatwa ka legaphe o isa mosate, ba fitlha ba bea kã la peng la mokumagadi. Ge ba feletšhe go tliša, ke mokha, ba rotolêla mabjalwa khorong, ba nwa. Mmini wa koša wa bina, ga gona tšaba. Ge letšatšhi le di-kêla magoto a palakana, ba yo nwa di-phitlho magae a bone.

Manyanya kama, setebe.

Ke manyanya wa bodikana, ke gore ge bare le šaša lehubetšhe, bara gore bana ba fôla, ba khaufsi le goboya gae, go aloga. Khoši e khwela dikkhualle, didira ke ba we ba bolotšha go. Mabjalwa a we ba a swala a ya khorong, ya mosate.

Setebe.

Banna ba ya kã moratong, go tšhea madikbana, ba yo ba bea le khaakhalong mowe basadi ba swanetšhego go ba bôna. Mmuni yo mongwê le yo mongwê o swara le tšhare la go sethibetšha. Ba fitlha ba kwatama kha

dikhumu fase, ba-nna ba aga le firi
 kemoka ba thoma go gobendiša ba bundi
 koša.

Iswai.

Ke koša e we ba e e pelago, pele
 motho yo mongwê o swanetše go tshaba
 molaô o, motshabendi o re, kuwe kuwe
 matebêlê ga re nku tšha mošate di-
 fedile huile difedile, go šetše ma-
 koboga thamô, dingwê ke matutiša
 pôlô, a lere tšwai, kemokā ba thō-
 ma go gobella, banna ba kina. Mogobellê
 wa yōna le mmimêlê wa yōna ke
 tlhulusitše k̄ā ditabeng tšha mphathō.
 Kha le bakha le we basadi ba eme
 maribaneng ba lebeletše.

Kha morago ya setebe.

Ye setebe se binwe se fedile, kō-
 ma e boēla k̄ā mphathong, banna ba
 boya khorong ya mošate. Ke mokha
 khōši e rotolēla dikhwale e fa
 batho. O bafa kha dikhorō tšha
 bona, gona le molaudi yo we a swa-
 netšhego golaola magoto. Kha morago

ga mo ba nwele, magoto a phalathane

Go alafa, go fokha, le go ilolle.

Goba phifulong, batho ba mohuta o we ke
gore ba hwetše ke ngwana goba motho
yo moyolo, kā goriale mowe batho ba we
ba bo moha, ba phifulong.

Molao wa boetsware.

Monna, yo we a ilego a swarella mohu,
a swanela go kā kola ngwana goba go
moswarella, kā baka la gore a kā
golofatšha ngwana, ke gore ngwana
a ka babja. Ge ba tšho boyā le bitšhe
ny, ba swanetše go boela kā lape
ng la bo mohu. Sesepe sa bona sa
go tšhapa diatšha ke mošunkwane.

Ditšhila.

Ba tšha dula ba le mowe ditšhi-
leng tšhe we matšhatšhi a mabedi
kā lešhatšhi la boraro, ngutša e
tšha fitšha ge e tšhilo goga mo-
nwedi kā ngwathong. Ngakha ere
go fitšha ya khêkhêthêla ditšhêthha,
ya ditšhuba, ke mokha, ba la ba go
swarêla mohu, ba ôrešha diatšha

tšha bona. Go bona ke moka go fedile.

Mofifandi.

Mofifandi, mola ba utšhago moku ka ngwathong, ke moka o tšena ka ngwathong o la moku a goba a le ka ga ona. Ngakha e tshilo moutšha ka ngwathong gore a ka khone go tšhama a bona batho le yena.

Mokhwa wa go moutšha.

Moadi goba monna, ke gore moadi o hwetšhe ke monna goba monna o hwetšhe ke moadi, ke lebakha le we ke ngwalago gore moadi goba monna. O a tšhwa a dula kantšhe, ke moka a orela ditshetsha tšhela ba goba ba oretšha diatsha. Dipilō tšha ditshetsha ba dišila yaba tšhidi.

Go motlhakola.

Ge a oretšhe, ke moka ba motlhakola, ke gore dilō ka moka tšhe we a goba a diapere, ba morala, diphetšha, le masekha, ba dibolokha ga botse, yena mong o tšha diapara

Ka morago ga ka lafō.

Ka morago ga gothakola.

Ngakā e laela gore, ba fagē moritō,
ke mokha ba faga moritō. Moritō ba
fō zila khato kā tee fēla, ba faga
kha khoti ya leho, ba tolēla le-beeng.
Mofifandi o tšwela kha khathata le
ngakā.

Seite sa modila.

Ke mokha ngakha, e epēla site
sa modila, o setha ka gare gu se
rite kha mose, gore ebe sekhotlho-
pitšha, a kha metri ka segō, a swa-
ra kā letsōgō la sesadi, ke mokha a nwe
sa mofifandi, are, kowa are, ke anwa
ke mokha a gomisa segō, a foma a mo-
fa kha letsōgō la senna ke gore la
mphapa, ke mokha anwa, metri u we
a swanēla gore a metšhe o fomu-
ma, a motšha gore a twēle kha
sekhudung, a twēla.

Moritō.

Moritō, ba ile ge ba rita ba
tšhēla tšhidi ela, a go orēla.

Bjale kha ôna, o nyakela dipetlhwana na tše pedi, ke mokha a a ngathamo-
itō a bea petlhwane e ngwē le
engwē, a swara kha matogo kha
mabedi, kha le lengwē le tšogō a moyo-
metšha, le lengwe a mofa a muma,
a bo tšwela khar kowa a go tšwē-
la metsi. Ke mokha ngathha ya saba
tšhidi ya tšhela.

Mose.

Ngathha ya tšhea, mose ya fa,
mofifandi, a setlha ka ôna kha
gare ga sekoti, ke mokha ngathha ya
tšhea mose, ya motlhotšha ka ôna, go
sepidiša le mokōlō, a goma a setlha
a moepidiša kempa. Ke gore othe-
ma tlhogang a ya a o feletšha le
thekeng.

Petlhwana le letšhepe.

Modirō wa mose o fedile, bjale
ngaka e tšhea, petlhwana le letšhe-
pe. O sepidiša letšhepe mose a paba
a sepidiša mose, ka petlhwana, o tša
letšhepe ka yōna, ga yo fitlha mose

go swanetšhego gore a game ntshe ke moka o lesetšā letšhepe le petlhwana di wa fase, a goma a ditopa, a goma a dira bjale ka pele. Ke moka go alafa motlhōgadi go fedile.

Dikaparō tša phifallo.

Kā lona letšhatšhi le we, maseka a gagwe ke dinti tša motlhathe, dipetša tša gagwe ke dinti tšhona tša motlhathe. Ba ditlhotšha kha tšhidi ela, yaba tše dintso, ke moka ba moapeša. kelapila go tlhema tlhōgō, ke motšopa wa tšhwa tlhware.

Tšhupō.

Ke tšhupō ya gore motšo yo mongwe le yo mongwe, a tšebe gore motšo yola o fifaletšhwe, kha goriale mo we ga gona motšo yo mongwe yo we a swanetšhego go robala nā. Kha bakha la gore, a o tšebe se we se lego manna wa gagwe. legona o ditšhila kha bakha la gore, o tšhōla kha dipilō, tlhōgō ya gagwe ga mōgō le dilō tšhela ba mo a phesitšhego. le

ge aile o nyakha go tshola mmele
o swanetšhe go tshola ka tšhona di-
pilô.

Goilulla.

Kha morago ga ngwaga, motlhologadi
o swanetšhe, go dira bjawa bja go
beula meiri, ka lona le bakha lewe
ngakha, e tshilo matlhakola, diparô
tšha botlhologadi.

Go laolêla.

Nyakha mola e fitlhago, ke mokha
e thoma go tšholla ditsoala, ba bo
leloko la moho, ba swanetšhe go
khobakhana, mowe nyaka elego ntšhe.
E laolêla motho yo we a swanetšhe
go go rêma moho, gore go ditsoala
diare a yo mongwe wa bona a seke
a belaela, a be a dikwa ka nozi.

Go rêma.

Ba tšhea le gogô, ba leala lapeng,
ke mokha ba lethala ka letsaku, ba
dira lešakha, ba ntšha mafôrô, a
le bella kowa moho a tšhwago go-
na, mo fifandi o tšena kha mafôrô

a dula kha gare ga lešakha, moremi
a kwakama, maforong kha dikhuru, a
rêna mafifandi.

Go rona.

Moremi, o thōma k̄h̄ go morōna kha
letohu, o thōma a khotlha letohu kha
monwana wa tšhupa, ke mokha a morō-
na phatlheng, kha morago a morōna
kha sekhozing, bjale a morōna k̄h̄ ma-
tšhaeng, a tšhōa merini elu k̄h̄ le-
gare elu ya go roniwa, ya šala le-
gogong, ke mokha a tšhwa, yo mongwê
a tšena a modira bjale. Moroni ge
a rona, ngakha e khaola mantšhi ala
a go a pešwa a šala le gogong, bjale
bjale go fitšhela ba fetela.

Go beula.

Ge ba feditšhe go ba rona, motho
yo mongwê le yomongwê, o no tšhōa
go phalola ba-~~th~~ tšhōlogadi. Go phalola
ke gore ba beula merini kha mokha
ya tšhogong, tšhōgō ya šala elwa-
la. Ngakha e gōga bjane bja molomo-
ng wa ngwakō wa mohu, o gōga kha

diatlha tšhe pedi, diatlha tšha gagwe
 a difapantšhe, kha mowe gagoba go leba-
 ne gore go gōyē sa mphapa, go gōga sa go-
 ja, sa goja kha ga sa mphapa.

Molope.

Bjang bjola, o phuthela, meriri, le mettha
 zthe ela ba fefandi ba goba ba a pere.
 Yo we dituola tšha go modumela gore
 a yo upa, khe mokha wa rwala o upa
 mowe ngakha eilego ge e laola, ya bolē-
 la gore ba swanetshe go upha khathe-
 hō ya gore. O upha kha fase ga se-
 tlhane se ~~se~~ segolo, a fata fase ke
 mokha a fukela a phusetšha, a goma
 a phusetšha le kha dikhwatlha.

Modirō o fedile.

Bjalwa, ba šupa ngakha bjalwa
 bja gagwe, ngaka e bitšha ba leloko
 la gabō, ba tsena kha ngwakkong, o
 ba šupa pitšha e we ba mofilego.
 Ke mokha ba gēlana kha digō ba
 nwa, kha morego ba laela mongwa
 mothe, gore a e swadiwe e tšhe
 khakhala.

Ba rwadi ba mabêlê.

Mosudi yo mongwê le yo mongwê yo a yago mowe bjatweng bja meriri, o ya a rwele mabêlê, ba yo fa motlhôlogadi. Kha le bukha le we phitšha ya ngakha e tšhwêlago khukhala, ba ntšha e ngwê ya ba rwadi ba mabêlê. Ngakha e nwa kowa, ba rwadi ba mabêlê le bona ba nwa kowa.

Go laêla ga ngakha.

Kha morago ga mo mabjatlwa a fedile, ke mokha ngakha e laêla mong mothe, mong mothe, o swanetšhe go bitšha ngakha, gore a yo laêlana naê kha ngwakang. O mofa phitšha ya melaêlô, ke mokha a nwa, a tšhwa a tšhega. Modirô wa ngakha o fedile, moputšô wa gagwe, ke bjona bjatlwa bjola.

Boqwêra.

Mowe bjale, ge motlhôlogadi una le mogwêra wa gagwe, a ka fo fêla a nekhella bošego. Ge meso e nkha ke mokha a tšhwa a tšhaba.

O tšhaba khabakha la gore, ba gabo ba leloko ge ba kha mōna, ba khalwa naē, motlhomongwē ba modira molato. Kha bakha la gore go sane le molaō o mongwē ewa go dira bjatlwa bja mafellō.

Bjatlwa^{ka} Meriri ya mafellō.

Motlhōlogadi, o dira bjatlwa bja meriri ya mafellō, ka le we le bakha, ngakha a ebe gōna, ge e ratha e khafothha e thilō khopēla. Yo mongwē le yo my mongwē wa leloko o ya a swere se wa a swanetšhego go beula motlhōlogadi kha sōna.

Go khetha.

Kha lona le tšabhi le we motlhōlogadi o swanetšhe go khetha monna yo wa a swanetšhego gore a motlhōkōmēle. Monna yola a goba a gwē-rane le yēna, ka tšabhi le we o swanetšhe go beba, a motšhabe.

Go khethwa ke motlhōlogadi.

Go khethiwa ke motlhōlogadi, a segore tlhar ntlhong, ge o rata o khaya ge o sa rate, o kha fo dula.

Ge o ile wa dula mosadi o tla khwê
fa mogwêra wa gagwe gore a seke
a tšhaba, o swanetšhe go tla kha
ngwakong. Moladi wa ditšhamo-
kha, ke wa lelaka, yola yêna o tla
foba a tšhūšā fêla, mosadi mosomō
wa gagwe.

Mafōrō.

Ge motho yo mogolo a hwile, malcō
ke gore ba swanetšhe go tswalla
mafōrō, ba bule a maswa. ke se-
ferō sa lapa, ba dira se seswa.
Ba tšiba mafōrō a we kha bakha la
gore a dirile ke yêna, le ge a boja
a ka tše a khona go tšena kha
ōna, a maswa a kha seke e
khona kha bakha la gore a tšebe.

Go fifalwa ga monna.

Monna o no aptera lentš; le lentšo
malaleng fêla. Go alafa le go ilu-
la go noswana le motšhōlogadi wa
mosadi. Monna a khone go se tšwa-
ra bjale kha mosadi, a kha fō
dula beke, beke ya bobedi kemokha

a robale gae, o robala motlhabong.
Ga gone le epana le le Khakhang go motlha
loyedi wa monna.

Go tia ga tlhadi.

Tlhadi ge ile ya tia motse, goba motlha-
re wa tšhemong. Mong wa tšhemo a
swanela go ya a gata mowe tlhadi e
teilego, Kabaka la gore, tlhadi e be
e nyakha yena, bjale a gata a Kha
yobala. he ge ele ~~o~~ motse ba motse ba
swanetše go tšhwa Kha moteng, ba
seke ba tšena.

Go bega Mošate.

Mong wa motse, o swanetše go bega
Mošate, bjale ba mošate ba tšha ro-
mela motso gore a tšhe a fokē. Mo-
fuki, o swanetše gore go fetšha
go fokha, he motšha, mong wa motse
o swanetše go ntšha pudi a fa
mofuki. Ke gona mong wa tšhemo
goba motse, a Kha Khonago go tšena
mowe tlhadi e teilego.

Matswetšhi.

Mosadi ge a satšhō bēlēga ngwana

o gopolêlwa goba wa ditshila. Kha
ge go tšija ga batshe, gore mosadi o bē-
lēgela kha ngwathong. Kha mowe ga tše-
nago ba khekolo fela le basadi ba babete-
gago.

Go ilekha ba bangwe.

Monna, a swanela, gore a tšene kha
ngwathong, kha mowe motwetšhi a be-
legetšhego kha ntšhe, kha bakha la
gore a kha gwethhepana maoto.
Go bjale kha mosadi wa moopa le yena
a swanela go tšena. Le ge mosadi wa
moinana, a le nae, ba le bababedi, ke
mokka moinana, a kwa gore a ema
ga batshe, a tšena kha ngwathong, yola
a bona, gore mosadi o na le lešōko, o
o swanetše go nyathisa yo mongwe
gore a tše a tšene.

Mosadi wa moinana.

Mosadi wa moinana, le yena, a
swanela go tšena kha mowe mo-
twetšhi a lego kha ntšhe. Kha ba-
kha la gore a kha khomisa ngwana
le mosadi yo a bonago khwedi a

dumellwa, a Kha gobatšha ngwana
Kha bakha la ditšhila tšhewe a nago
natšhō.

Go tšena ga monna Kha ngwathong.
Kha morago ga mo ngwana a godile,
ba moisitšhe mothateng, ba bile ba
mophuruwetšhitšhe. Mosadi o swane-
tšhe go dira mapoto, ere e sale gasasa
ba sešū ba tšhapē, a tšogelē ngwatho-
ng wa motswetšhi.

Kha lafō ya ngwana wa mosetšane
Mmago ngwana o dula Kha ngwathong
a Kwatamile, Kha dikhuru, papago
ngwana a Kwatama molomong wa
ngwathō. Mmago ngwana a tšhēla ma-
poto telong ya papago ngwana, ke
mokha a tšhēla, mothušō wa ngwana
mapotong, le motšhapologō wa ngwana
a huduwa, gwa Thōma mmagwe
a nwa, o fō inamēla ka molomo, a
šēla, monna, monna ke yēna a in-
amēla.

Monna.

Monna ke mokha a ēna, a hura-

Ila molomo wa ngwako, a e misa le-
oto, modadi, a khotlha mapoto ala a
mothala, kha khatong, a e misa le le-
ngwe koto a dira bjale kha le la. Mma-
go ngwana a tšhwa kha ngwako, ke mo-
kha, papago ngwana a tšena, kha ngwa-
kong. Ke mokha go fedile bjale papago
ngwana o tša robala kha ngwako.

Pele ga Khalafō.

Papagwe, ngwana, a swanela go ja
dijo tšha motswetšhi, kha bakha
la gore a kha khāmisā ngwana.

Tšhatšhi le we a tšengo kha ngwa-
kong wa motswetšhi, ke tšhatšhi le
we a swanetšhego go ja, dijo tšha
motswetšhi.

Go robala kha ngwako.

Papago ngwana, are, go tšena kha
ngwako, wa motswetšhi, are, ge
a go robala kha gona a ba a
e ya go robala, go batšana le
mmapo ngwana, a wa, o robala
fela go bona ngwana. Kha bakha
la gore go sana le molaō o mongwe.

Ditifa.

Mo we pelegony ya bana gona le ditifa tše, letšhatšhi, tšhethe, le tlhakeri le šele le mafattha. Ke ditifa tšhe we ba swanetšhe gore ba dialafe pele, monna le mosadi ba khone ba ba tagana.

Tifa ya letšhatšhi.

Tifa ya letšhatšhi, le tifa ya tšhethe le tifa ya letlhakeri le šele, moalafelê ya tšhona e a swana. Ba alafe kha mokhweo, mosadi o tšhapologa motšhapô wa gagwe, monna le yêna wa gagwe, ba e phatthaganya. Ba tšhaba mosadi le tšhakha godimo ga mokhubu, ba tšhaba monna le yêna kha godimo ga mokhubu, ba tšhea madi a mosadi ba šitlhêla monna, ala a monna ba šitlhêla mosadi, ba bata tšhidi ya go ba phatthaganya, le kha fa-
re ga mokhubu ba dira bjale. Ba ba tšhabêla diêta noko ba dira bjale. Kha mosago, ba bata tšhidi kha motšhapo-
go ba goma ba šitlhêla. Ke mokha ba feditšhe, monna a kha batagana le mosadi,

Le ntsha ge a batagana le mosadi.

Ba re, go fetšha modirô o we wa bona, monna a khakola ngwana, a motlhaletšha, a motšha gore o seke wa ntšhaga ke nna papago, a motšentšha kha dipaleng tšha yaywe, a motšha kha morago. Mmago ngwana a motšha le yêna a motlhaletšha, a motšha gore o seke wa tšhaya, ke papago, le yêna, a motšentšha kha dipaleng tšhayaywe. A ke mokha ba la file ngwana.

Go tšhija ga ditifa.

Letšhatšhi, ngwana ore, ge a bêtêga, a bêtêga ana le selo, se se mopharileng phoyony e le sesesetlha, ba swanetšhe go se marolla ba se bolokê, ke sôna se we ba tšhilogo phatlhaganya le tšhidi ya go batlhakanya.

Tšhethe. Ke ngwana wa gore ge a bêtêga a tšhwa kha maoto. Mola ô elegore o swanetšhe go tšhwa kha tšhōgō.

ketlhakori le šele. Ngwana wa motlha nkana o swanetšhe go wa kha le tšha-

Kori la senna le we elego mphapa. Ye
 a kha wa kha letlhakori la goja, ke
 gore a wa kha letlhakori la gagwe,
 ke letlhakori la sesadi. Ke tifa kha
 goriale mowe, le wa mosetana o
 swanetšhe go wa kha la sesadi, a wa
 kha la senna ke tifa.

Tifa ya mafatla.

Tifa ya mafatla ke tifa e kgolo kudu. Ye
 ba phatlhaganya monna le mosadi, ba swa-
 netšhe go bolaya pudi ya go tswala tšhe
 pedi, kha goriale mowe bare ba khadla
 thatho. Monna ge a kha fo robala le
 mosadi yo we we kha ntlè le khalafō,
 o tšena ke bolwetšhi bja bogolo bja
 sehube se we ba sego ke ntlhèrè.

Molaō wa polokō ya lekhatla.

Lekhatla le bolokwa, kha ngwakong,
 le balokwa ke ba-khekolo, le bitlha
 go epa ba-khalabje. Papago ngwana
 a swanèla go tšena kha ngwakong go
 epa le-bitlha. Khabakha la gore a
 kha ruruga maoto. O fo dula mo-
 lomong wa ngwakō go lebella fèla gore

ba seke ba šena ngwana wagugwe.
Ge ba feditšhe go ēpa le-bitlha ke
mokha banna ba a tšhwa kha ngwekong
yo tšena ba-khekolo.

Ba-khekolo.

Molaō wa bona, ba nyakēla, matlhane
a mokhura ba moalla kha ōna, le
motlhwa, ba tata, khane, ke mokha ba
moseametsā yōna. Ba ntšha mobu o
mangwē ba bea kha tšeko eka ya le-
bitlha, ba bitšha, mmago ngwana gone,
a tše a feella mobu kha lebitlhang.
O thōma go feella, kha khwele ya le-
tšōgō la goja, kha morago kha khwele
ya letšōgō la mphapha. Go fedile bja-
le ba kha pušetšha mobu.

Polokong ya ngwana.

Ihokōmēlō, ba swanetshe go tshokō-
mēla gore ngwana ba seke ba mpa-
tlāmisa, kha gobane ge ba kha morimamisa,
ke gore ba tšhibile tswa
lō ya mmagwe. Ba swanetshe gore
a khwele, goba go morobadišā
kha letlhakori la gagwe.

Basudi.

Basudi, ke bona ba tso ba ditshila dipelegong tšha bona. Kha lona le bakha le we, monna yo mongwê le yo mongwê a swanêla go batagana le mosadi, le go mogatšha mosadi molaô o molokolo-tšhe gore a kha tšena kha ngwakkong wa mosadi, a sethe a robala nê.

Khwedi.

Khwedi ke ditshila tšhe dingwê tšha basadi. O kwa motšo a bolêla see ma se, are, madimabe a a kha, a phala ke a nyô, e fatšhwego madi e sa tšhaba ke selo. Mosadi o e a fatšhwa madi a we barego mosadi o bone khwedi, kha le bakha le we mosadi a swanêla go robala le monna, kha bakha la gore a kha moku-tšha.

Demogô ya go kutšha.

Monna ge a kutšhile, ke mosadi, ba bona kha pôlô ya gagwe, ge e humyêla, le gona, a sa rote. Ba tšha le kha kha matšha go matšhisa gore

O Kutlhile ke mang, go riale mowe
ba dirêla gore ba hwetšhane ditlhare
tšha gore ba moalafa.

Khalafô.

Ge mokutlhiwa a ile a bolêla mowe
a ilego a hwetšhana tšetšhi e, ba swa-
netšhe go noma mokhekolo go khopêla
ditlhare ga mosadi. Mosadi o swanetšhe
go fa mokhopedi ditšhwariêlô tšha ya-
gwe, ke moka ba tlhilo ditlhatšhantšha
le ditlhare ke moka ba khona go alafa
molwetšhi.

Moloi.

Moloi ge a ile a loya motho, metho
a hwa. Mamundi a nyakêla ngakha
ya tšha ya sinye letšhwa, moloi a
swara ke letšhwa. Ga gona ngakha
e e kha moalafang, kha bakha lu gore
le kha fetela go yêna.

Tatšabêlê.

Mokhalabje yo we ke ngakha, gwa-
ba le monna yo mongwê wa ga
Sekhobêla, bare ke Mashetšhe, a loya
monna wa ga Forose bare ke Mokopu.

Ba nyakela ngaka ya taha ya sinya le-
tšhwa, letšhwa la swara sekhobela.

Mothabedi.

sekhobela, a seta ngaka e wele
go tsatabelê, gore a moalafe, a mo-
šupa khomo. Monia a duta fase, a
tšhea le gare kha noši, a thabela mo-
lwetši. Khantše, e kabe a fê mosadi
wa molwetši gore a thabelê monna
wa gagwe. Gore se swere mosadi.
Bjale letšhwa la boela la swara, mo-
nna wa ngaka, a napa a hwa. Khomo
ya šala le mong wa yona.

Motšheko a e tšhekole.

Mokhalabje, a lekha go seta, dingakha
tše dingwê gore dithe di moalafe,
tšha gana, bjale a lekha gore ke ko-
na ditlhare tšha gagwe tšha seke tšha
mothusa selo. Ngaka e alafa ke
ngwê, ngakha, ka gore wena kha
bakha la balwetši, o kha fogo-
pola gore ke tšha se tšhare wa se-
ke wa tšhea šona, kha gobane bo-
lwetši bo a tšhaletšha.

Taong ya mohu.

Motho o hwela ka ngwathong godimo ya legogo, ba buluki bare gorwela mohu, ke mokha ba alola le gogo ba lephutha ga botse. Ngakha, e swanetše go tshi-
lo: fokha ngwathong kha mokha ga ona. Ja mogo le dilō tša mohu, kha mokha ga tšona. Batho ba ~~ke~~ khone ba diwa-
sela.

Badin-o.

Badin-o ba gopolwa modimong o mo-
ngwē le o mongwē. Manyalong ba swa-
netše go fela ba gopolwa, go thibela
moya wa badin-o, gore wa seke
wa belaela. Jo huralla badin-o ke
go huralla bophelō tja gogo, kha goba-
ne, ba tlu thagisa mekhwa e
mentšhi, baneng le dimiweng tša
gogo.

Khalafele ya ngwana wa motlhankana.

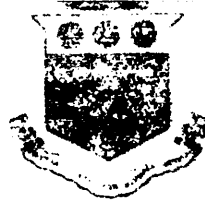
Kha le tshakaleng la kha godimo ke
tshalutšhe Khalafelē ya ngwana wa
modetsana. Moalafelē e a swana
ya mo ba dira gore papago ngwana

819

K34/82

200*

a tsene kha ngwathony wa motswetšhi. Ke pha-
panō ka e tee fêlu. Ngwana wa motlha
nkhana, papago ngwana o swametšhe go
tsena kha ngwathony, mmago ngwana a be
kha khakhala. Go thōma papago ngwana go
nwa mapoto, a siela mmago ngwana.
Ke yōna phapanō ya ntšhe, e we kago-
ba ke nyaka go ethaloša.

ends
819

819